

ekki-

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

őasztor

LIV. ÉVFOLYAM 10. SZÁM

1979. OKTÓBER

Országos Lelkészkonferenciák Gyenesdiáson

Dr. Karner Ágoston

A népegyházi formák bomlása és gyülekezeteink

Előadásom tárgyát egy hasonlattal kívánom bevezetni. Ismeretes a könnyűszerkezetes építkezési forma. A népegyház egy ilyen könnyűszerkezetes, panelos épülethez hasonlítható, amely igen dekoratívnak látszik, imponáns megjelenésű. Mégis magán viseli a merevségnek és a zártágnak minden ismérvét. A hasonlatot tovább folytatva, ma már csak tartó szerkezeti elemek állnak ebből az épületből, néhány panel még úgy ahogy összefogja, korábbi zártágának jellemzői még felismerhetők, de maga az épület már csak emlékeztet funkciójára. Ez az épület mellett, az előzónél kisebb, még nem teljesen kész épület áll. Nagy ablakokkal, amelyek jelzik az épületnek a nyíltságát, falaiban itt-ott felfedezhetők a mellette levő épület paneljei is. Még nincs teljesen kész, hiányzik a csinosítás, a tető sem végleges, de összességében már látszik, hogy ez az épület más funkciót fog betölteni, mint a mellette levő. Tudom, minden hasonlat döcög, így ez is, mégis ebben a hasonlatban próbáltam szemléletessé tenni, mindazt amit a következőkben el szeretnék mondani a népegyházi formák bomlásáról és a kialakuló új egyházi, gyülekezeti struktúrákról.

Véleményem szerint az előttünk álló évtizedekben egyházunk egyik legnagyobb, s legégetőbb problémája a népegyházi forma felbomlása, illetve megszűnése és egy új szervezeti és szolgálati formának a megkeresése, s annak megfelelő egyházi gyakorlatok kimunkálása lesz.

Az elmúlt három évtizedben gyülekezeteink tagjai tudatvilágukban, anyagi, gazdasági, politikai meghatározottságukban oly annyit változtak, hogy azt egyházi vetületben sem lehet figyelmen kívül hagyni. A mai gyülekezet tagjai az egyházhoz való viszonyban is megváltoztatták igényüket és elvárásukat. Tulajdonképpen ez vetette fel azt a felismerést, hogy a régi egyházi forma az újszerűen gondolkodó gyülekezeti tagjaink lelki igényeinek a kielégítésére már nem alkalmas. S egyben idejét múltá is vált egy magasabb szintű társadalomban.

Már most előljáróban megjegyezhetjük, hogy híveink a megváltozott új társadalmi rendben, mint dolgozó állampolgárok nagyon hamar megtalálták a helyüket és így primér szerepet töltöttek be az egyház közgondolkodásának formálásában, csak fáziseltolódással követte a hívek gondolkodásmódját az egyház, mint közösség. A népegyházi kötelékek lazulása elsőrendben tehát nem az egyház szervezetében, felépítésében, a gyülekezet struktúrájában jelentkezett, hanem a gyülekezeti tagok tudatvilá-

gában. Az ő tudatuk konfrontálódott a szekularizmussal mint jelenséggel, s e találkozás alakította egyházi, közösségi gondolkodásukat is. Ekkor indult el a népegyházi forma erőteljes lazulása — a hasonlatban említett „masszív” épület első paneljeinek a széttöredezése — ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy az egyház formájának ez a cserépedénye igen törékeny. Világosan és egyértelműen kell látnunk, hogy egy minőségi tudatváltozáson átment magyar evangélikus keresztyén ma már másképpen viszonyult az objektív valósághoz, legyen az társadalmi, gazdasági vagy éppen egyházi, mint korábban. Ez az a bizonyos „kihívás”, amellyel szembe kell néznünk, amelyre feleletet kell adnunk. Érdemes e kérdés összefüggésének megértéséhez a szociológiai tudományt segítségül hívni. Amíg pl. a hatvanas években a szociológiai kutatások elsősorban a társadalmi struktúra problémáival foglalkoztak, addig a hetvenes években már az ember életideája, jelene, jövője, fejlődése, a személynek a társadalomhoz való viszonyulása került a szociológiai kutatás fókuszába. Vagyis „csak a szociológiai segítségével tudja felismerni az egyház azokat az erőket, amely híveit, illetve minden embert formál. A keresztyén élet ugyanis nem izolált élet a társadalom többi részétől, hanem bele van ágyazva annak szociális adottságaiba, annak bizonyos értelemben függvénye is.”¹

A) Szekularizáció

E fogalom tartalmával nem kívánok foglalkozni, annak csak egyik aspektusára utalok, amely elsősorban a társadalom átalakulásával kapcsolatos, és amely a mi adottságaink közt egyházunk népegyházi kereteit „kezdte” ki. A népegyház kérdése a „világban végbemenő szekularizáció következtében nemcsak a mi hazai evangélikus egyházunknak kérdése, hanem végeredményben az egész keresztyénség problémája, ezzel nyugtalanság nélkül le kell számolnunk, és a szekularizációval összefüggésben ezt a folyamatot pozitívnak kell minősíteni... Semmiféleképpen nem feladatunk az, hogy bármilyen módon feltartóztassuk ezt a folyamatot és védjük a népegyházi kereteket.”²

A szekularizmusnak a tudatra gyakorolt hatásában bizonyos sorrendet is fel lehet állítani, amely sorrend természetesen bővíthető és szűkíthető is.

1. A népegyházi, viszonylag egységesnek látszó egyháztagságból az elmúlt 34 esztendő alatt nem kevesen váltak ki, akik olyan tudati változáson mentek át, amely őket tudatos marxistává alakította.

2. Gyülekezeteinkben igaz, hogy annak perifériáján, de találhatók még olyanok, akik már marxista módon cselekednek, élnek, életfolytatásukban marxista etika szabályait követik, de tudatukban még fellelhető a vallási jellemzők, azonban már a keresztyén hit lényeges ismerve s transztendenciája nélkül.

3. Gyülekezeti tagjaink között nem kevés azoknak a száma, akik cselekvésükben még polgári mentalitást hordoznak, gondolkodásukban azonban már ateisták.

4. A gyakorló gyülekezeti lelkész naponta találkozik olyan híveivel — s ezek száma nem is kevés — akik gondolkodásukban keresztyén jeleket hordoznak, vallásosnak tartják magukat, de cselekvéseikben egoista, önző, nem keresztyén etika szerint élnek.

5. Viszonylag a legkisebb azoknak a száma, akiknél szinkronban van a keresztyén tudat, hitismeret, és az abból következő életfolytatás. Az egyház célja, hogy a híveit ebbe a táborba „gyűjtse” össze.

Ma még a gyülekezet istentiszteleti közössége az utóbbi négy kategóriából tevődik össze. A gondolkodás és cselekvés egységének szükségssze-

rúsége elengedhetetlen követelmény egyházon belül is. A népegyházi tág keretek lehetővé tették a különböző koncentrikus körökben gondolkodó evangélikus keresztyének a jelenlétét is. A mai egyházi struktúra csak a hit és cselekvés egységében élők közösségi formája lehet.

B) Népegyház

„A népegyház szó nem az egyház lényegét fejezi ki, hanem a megjelenési formáját, ahogyan a történelem folyamán kialakult.”³ Tehát, csak megjelenési formáról van szó.

Két világháború között az ún. keresztyén kurzusban maga az állam igyekezett erősíteni ezt az egyházi formát, hiszen a keresztyén felekezetek sokszor manipulálták a kor társadalmát. Ugyanakkor az állam hivatalból biztosította az egyház működését, személyi utánpótlását, anyagi bázisát, szervezeti felépítését. Ebben a kényelmes helyzetben egyházunk is elfeledkezett igazi küldetéséről. Pedig „az egyház egyetlen időpontban sem tekinthető és tartható kész valaminek. Nincsen megváltoztathatatlan alapja, amelyet magabiztosan kiépítene és megvédene, szüntelen eredetéhez kell visszamennie.”⁴

Az alábbiakban a népegyházi formának néhány aspektusáról szólok, amelyeknek hatásai még ma is fellelhetők.

1. A két világháború közötti gazdasági válság idején „divattá” lett a lelkési pálya (a „pálya” fogalmát használok, ugyanis nem mindenki, aki akkor került lelkési munkakörbe hivatásból vállalta a szolgálatot). A ma még szolgálatban álló lelkészeknek mintegy 30%-a ekkor került a Hittudományi Karra. Illusztrációképpen néhány adat: ebben az esztendőben 12 szolgálatban álló lelkész tölti be a 68. életévét, 19 a 65-ket, viszont csak 8-an 50., 4-en a 40-iket, és ugyancsak 4-en a 30.

2. A keresztyén „kultusz” „krisztalizációja” következtében egyházunkban megindult a nagyfokú templomépítés, több mint 30 templom épült abban az időszakban. Úgyszintén megkezdődött a filiák, a missziói területek anyásítása is. A két világháború között 76 gyülekezet alakult egyházunkban. Ezek közül szám szerint 27 már meg is szűnt önálló anyagyülekezetnek lenni, jelezve, hogy az akkori anyásítás mennyire nem volt reális.

3. A két világháború közötti egyház statisztikai adatai számszerű fejlődésről tanúskodnak. Ezen sem lehet csodálkozni, hiszen mindenki bele született egy egyházba, a hitoktatás kötelező volt, bizonyos állásokat csak gyakorlott keresztyének tölthettek be. Ugyanakkor az osztálytársadalom minden diszkriminációja egyházi vetületben is jelentkezett (a nincstelenek, munkások, szegényparasztok, szellemi proletárok stb. teljesen kiszorultak az egyházi vezetésből).

4. A népegyház anyagi bázisa az állam által beszedett egyházi adó volt. Gyülekezeti levéltárak anyagai őrzik azokat a végzéseket, melyeknek alapján az állammal hajtatta be az egyház a működéséhez szükséges egyházi adót, illetve végrehajtatta az elmaradásokat.

Az Evangélikus Egyház népegyházi formájára — hazai viszonylatban — Isten akkor mondott ítéletet, amikor megváltozott hazánk társadalmi rendszere. Természetesen egy beidegződött szervezeti struktúra egyik napról a másikra nem változhat meg. A népegyházi struktúrából való „átállás” egy más típusú egyházi struktúrába igen hosszú folyamat. Korátnsem vagyunk még ennek a korszaknak a végén, inkább az első lépéseket tesszük, egy új egyházi struktúra kialakításának az útján. Az igaz, hogy a népegyház tükrözte az osztálytársadalom struktúráját, de azt már

nehezen tudom elfogadni, hogy jelenleg már a „népegyházi struktúrát a diakóniailag strukturált gyülekezet képlete”⁵ váltotta volna fel.

Fentebb már idéztem Káldy püspök 1961-ben elmondott püspöki jelentésének egyik részletét, most újra utalok erre, amikor is a püspök a következőképpen foglalt állást egyházunk népegyházi formájával kapcsolatban: „Az egyház élete és szolgálata nincs kötve a népegyház formájához. De akkor sem cselekszünk helyesen, ha siettetjük pusztulási folyamatát.”⁶ A népegyházi struktúra megváltoztatásának vannak veszélyei, hiszen egy egészen új, eddig még ki nem próbált egyházi kereteket kell kialakítani, amely ezernyi ellentmondással, kudarccal járhat. Ugyanakkor legalább ennyire „kockázatos” lenne a népegyházi formát tovább erőltetni, amely egyenesen múzeumi „tárggyá” tenné az egyházat, alkalmatlanná küldetésének mai betöltésére. A népegyházi formából egy új egyházi formába való átmenet folyamatát azonban nem szabad felgyorsítani sem. A több évtizedes gyakorlat, a tradíció kohéziója, a gyülekezeti szolgálatok begyakorlása, teológiai képzésünk módszerei, az egyház anyagi teherbíróképességének a népegyházi hagyományokon való nyugvása stb. annyira meghatározói a mai egyházi gyakorlatunknak, hogy valami rapid megoldás káros lenne egyházi életünk folyamatában.

Ezek a kérdések természetesen nem most kerülnek először az egyház nyilvánossága elé. Az elmúlt három évtizedben nem kevesen voltak akik siettetni akarták e folyamat gyorsulását, mások „esküdtek” a népegyházi formára, mint az egyház egyetlen megjelenési formájára.

Eközben egyházunk népegyházi „épülete” tovább pusztult, s mellette mind jobban észrevehetően épül az új egyházi forma. „Végig kell gondolnunk, mennyiben nevezhető egyházunk még ma is népegyháznak? Milyen feladatot jelent az egyház számára a népegyházi keretek lazulása? Mit jelent ez a gyülekezetek lélekszámát, a lelkesítő állások megtartását illetően. Általában hogyan rendezkedjék be egyházunk anyagi vonatkozásban... Külön problémát jelent a népesség belső vándorlása, aminek következtében bizonyos falvak, s ezzel együtt gyülekezetek is kiürülnek.”⁷ Íme a kérdés konkretizálódása, a problémák hű felvetése, amelyre egész egyházunknak szembe kell néznie. Már a fenti kérdések is érzékeltetik, hogy új feladatok, megoldások, új utak és viszonyulások, új szolgálati formák, sőt módszerileg új lelkészképzés is szükségessé vált, ebben az új szituációban.

C) Társadalmi változások

A népegyházi keretek bomlását erőteljesen meggyorsította hazánk társadalmának belső változása. Ez a fentiekből egyenesen következik. A felszabadulással egy új korszak indult meg hazánkban. Társadalmunk a maga törvényszerűségével alakította és formálta népünk életét. Témánkkal összefüggésben nem feladatom az elmúlt rövid három évtized társadalmi változásának a részletes taglalása. Mégis szólnom kell ebben az összefüggésben a társadalmi átalakulásnak néhány fázisáról, amelyek különösképpen figyelemreméltók hazánk társadalmi átalakulásában, így egyházi életünk összefüggésében is. Az első fázis 1948—60 között folyt le hazánkban, amikor is a munkáshatalom megerősödött, a termelőerők köztulajdonba kerültek, s ezzel megteremtődött a szocializmus alapjainak a lerakása. A második fázis — napjaink időszaka — amikor is a társadalmi élet minden szférájában létrejönnek és döntő funkcionális szerephez jutnak a társadalmi rend viszonyai. Természetesen ez a periódus már jóval hosszabb, mint a szocializmus lerakásának az időszaka volt. Egyházi struktúránkat kutatva megállapíthatjuk, hogy különösképpen is ebben

az ún. második fázisban kezdődött el a népegyházi formák erőteljes bomlása. Ugyanis a társadalmi változások az emberi élet minden szféráját érintik és befolyásolják. Ezért kell az egyháznak is mindig újra és újra szembenéznie küldetésével, hogy azt a körülötte megváltozó „közeghez” tudja alakítani. Ez elsősorban teológiai kérdés. A jól megfogalmazott teológiai döntések viszont magától érthetődően igénylik a modern, a kornak megfelelő egyházi struktúrát is. Társadalmunk fejlődését figyelembe véve annak irányvonalát szem előtt tartva anakronizmusnak tűnhetne a népegyházi, félfeudális társadalmi rendben kialakult egyházi, gyülekezeti struktúrájának fenntartása, ill. megőrzése.

D) Gazdasági változások

Hazánkban végbement társadalmi, politikai változás törvényszerűen maga után vonta hazánk gazdasági struktúrájának teljes átalakulását is. A félfeudális országból iparilag fejlett ország lett. Nagyvonalakban vizsgálva a kérdést a fejlődésben is két korszakot állapíthatunk meg. Az első szakaszt a feszített iparosítás, az országos méretű felhalmozódás jellemezte. Ugyanakkor a hidegháború szította háborús hisztéria parancsa és az ezzel járó kényszergazdálkodás is jelentkezett. E korszakban az elosztásra kerülő javak mennyiségileg nem érték el a kereslet mértékét. A második korszaknak azt az időszakot mondhatjuk — 60-as évek elejétől — amikor a mezőgazdaság szocializálása is megtörtént, s az előző korszak ellentmondásai megszűntek. Természetesen a „fentiek” csak úgy tudtak megszűnni, hogy a sok ellentmondás között mégis csak megszületett a magyar nehézipar, a munkásosztály létszámában is megerősödött, nem utolsósorban megváltozott a világ politikai és katonai egyensúlya. Nem térhetek ki itt gazdasági eredményeink részletezésére. De adatok felsorolása nélkül is megállapíthatjuk, hogy olyan erőteljes gazdasági növekedésnek vagyunk tanúi, amely sok esetben éppen meggyorsuló fejlődése következtében negatív hatásokat is kitermel. Gondolok itt elsősorban az önzésre, a „mindenáron” meggazdagodásra, a kapitalista polgári mentalitás megjelenésére, a munkamorál körüli problémákra stb. Teológiailag is helytelen álláspontot foglalnék el, ha azt mondanám, hogy ezek a kérdések parallel jelentkeznek az egyházak népegyházi formáinak bomlásával. Erről szó sincs. Az alábbiakban a gazdasági étellel kapcsolatban két olyan jelenségre szeretnék rámutatni, melyek megjelenésükben újak, jelehetőségükben, tudati hatásukban igen figyelemreméltóak.

1. Az egyik a társadalmi juttatások kérdése. A lakosság jövedelmével, a társadalmi-gazdasági fejlődéssel egyenes arányban, egyre nagyobb szerepet játszanak a társadalmi juttatások. Ezeket hívjuk „borítékon kívüli” jövedelemnek. Társadalmi juttatások kategóriába tartoznak a családi pótléktól, Gyes-en át az iskolai napköziken keresztül sok minden. Ma már az iparban dolgozó fizikai dolgozóknál a jövedelmük 25⁰/₀-át teszik ki a társadalmi juttatások. Szellemi dolgozóknál „csak” 22,7⁰/₀-ot, míg az idősekénél, az inaktívaknál (nyugdíjasok, Gyes-en levőknél) már 66,1⁰/₀.⁸ A társadalmi juttatások mértékének emelkedésével tovább kell számolnunk. De miért is tettünk erről említést? Gondoljunk itt csak például a Gyes-en levő kismamákra. Ezek a kismamák három esztendeig otthon vannak, látszólag csak a család kiszolgálásával és a gyermekek nevelésével foglalkoznak. Vagyis „külsőleg” életformájuk hasonlít a régi aszszonytípusokhoz. Tartalmilag azonban ez idő alatt is tagjai, élvezői, részesei egy kollektívumnak, amely kötődés egész életformájukat meghatározza.

2. A másik tényező, amelyet gazdasági fejlődésünk összefüggésében meg kívánunk említeni: a kettős jövedelműeknek a helyzete.

Kettős jövedelműeknek azokat nevezzük, akik a mezőgazdaságban és azon kívüli ipari ágazatban dolgoznak mint fizikai dolgozók. Ismerjük ezt a réteget. Ők azok, akik napközben ipari dolgozók, este és hétvégen a mezőgazdaságban dolgoznak. Életük a kétféle munkamódszer szüntelen váltakozása, amely kitermelheti az anyagiasságnak egy olyan fokát és mértékét, amely egyenesen vezet az elembertelenedéshez.

Mennyiben függ össze a kettős jövedelműeknek társadalmi problémája a népegyházi keretekkel? Nem kell gondolatunkat megerősíteni, hogy lássuk e kettős szoros összefüggését és problémáját. Mivel a kettős jövedelműek nagyobb részt az agglomerációs körzetekben fordulnak elő, s egyházi vetületben közismert, hogy éppen ezekben a körzetekben élő evangélikus gyülekezetekben csökkent a legjobban az utóbbi esztendőknél a bibliaórákon és egyéb egyházi rendezvényeken résztvevőknek a száma. A korábbi népegyházi „időszakban” egyáltalán nem, vagy csak a vasútnál dolgozóknál volt ismert ez a kettős fizikai munka. Ma már az ország kiemelt iparvidékeinek és nagyvárosainak vonzási körzetében számuk egyre emelkedik. S amennyiben ez társadalmi problémát jelent, mert jelent, annyiban egyházi oldalról is problémás csoporttal állunk szemben.

E) Életmód — életvitel.

Az „életmód” egyszerre köznapi kifejezés és tudományos kategória is. Köznapi értelemben kifejezi azt a cselekvést, hogyan él, dolgozik, művelődik az ember. Tudományos megfogalmazás szerint az életmód alatt az egyének (rétegek, társadalmi osztályok) az ismétlődő élettevékenységeinek a rendszerét és ezek szokásos formáját értjük.

Tehát az életmód, életformát több tényező határozza meg, ezek közül az egyik a *tudati tényező*. De legalább annyira alakítják és befolyásolják az életforma változását az anyagi, gazdasági feltételek is. Éppen ezért az életforma változás igen lassú folyamat, mélyreható átalakulásához hosszú időre van szükség. Sok minden lassíthatja vagy gyorsíthatja az életmód változást. A kialakult és így meggyökeresedett szokások, a hagyományos életmód, a tradíció, a gazdasági élet lassú fejlődése késleltetheti, de nem akadályozhatja meg az életforma változást. A települési adottságok, a városban, falun, tanyán élők, nemcsak lakóhelyüket tekintve differenciálódnak, hanem társadalmi, gazdasági, kulturális vonatkozást tekintve és életvitelüket figyelembe véve különböznek egymástól.

A társadalmi, gazdasági változásokkal tehát az ember tudata is változik. A ma élő hatvanosok sem azonosak a szüleikkel életfolytatást tekintve. Még a legelhagyatottabb Csongrád megyei tanyán is található tranzistoros rádió, és az ott élő gazda tápszerrel eteti állatait. Mindez új viszonyulást igényel az embertől.

Egyházunk nemcsak a megváltozott társadalmi körülményekkel találta magát szembe, hanem egy kialakuló új életmód szemlélettel is. A korábbi merev, a népegyházi köteleknek megfelelő életmód helyett egy dinamikusabb, mobilabb életszemlélet kezd eluralkodni.

A népegyházi gyülekezeti forma szorosan kötődött egy igen lassú vagy egyáltalán át nem alakuló ún. begyakorlott életformához. Ennek az életformának fontos része és eleme volt a vallásos élet gyakorlata. Vagyis az életmód egyik aspektusa valamilyen módon kötődött a gyülekezeti élethez. A különböző egyházi szervezetek, egyesületek igyekeztek átfogni a különböző társadalmi rétegekhez tartozókat úgy, hogy életmódjukban

a vallásos szféra nemcsak hogy helyet találjon, hanem éppen ezáltal izolálódjék a többi társadalmi rétegből. Egyrészt bizonyos társadalmi, gazdasági hierarchia mutatkozott meg az egyházi tisztségviselők társadalmi összetételében, másrészt az egyházban, gyülekezetben megtalálhatók voltak azok a merev határok, melyek az akkori társadalmat jellemezték. Ezért is mondhatjuk, hogy a népegyházi forma merev gyülekezeti struktúra, amely egyházi vetületében fejezte ki azt a társadalmi berendezkedést, amely között szolgálatát végezte.

1. Család

Ennél a pontnál is, erőltetés nélkül állapíthatjuk meg, hogy a családnak, akárcsak a 20 év előtti értelmezésének az ideje lejárt. A házasságnak és így a családnak külső válságára utalnak a családi demográfia adatai is, amelyek egyértelműen bizonyítják a gyermekek számának csökkenését. Ma már átlagosan csak 1,8 gyerek jut egy családra, ez az arány 1945-ben még 3,8 volt.

Ugyancsak külső jelzés a családdal kapcsolatos kérdéseknél, de nem elhanyagolható, a válások által felbomló családok magas és mind jobban emelkedő száma.

Mégsem hiszem, hogy aggodalommal kellene nézzünk a családra, mint intézményre. Csak a hagyományos képhez viszonyítva változott meg a család szerkezete, szerepe, funkciórendszere, de a család ma is a társadalom alapja, az utódok személyiségformálásának műhelye. Félreértés ne essék, most nem teológiailag értékeljük, helyeseljük, vagy bíráljuk a mai családszéményt, hanem tényeket rögzítünk, mely tények között végzi az egyház a szolgálatát. Azt kutatjuk, hogy a megváltozott család is mennyiben befolyásolja az egyház mai szolgálatát. Ma már családi problémákkal alig-alig keresik fel a lelkészt lelképásztori beszélgetés igényével, ha igen, akkor is a szülő és gyermek viszonya kulminál inkább a beszélgetésekben, mint a házastársak egymás közti problémája. A mai ember inkább a bíróságra megy a hálószoiba titkait igazoltatni, mint lelkészhez, két ember belső viszonyának a rendezését keresve.

Ennél a pontnál teszünk említést egy egészen új jelenségről, amelyvel a tudati változás regisztrálását és a népegyházi kötelékek gyorsuló bomlása következtében kell foglalkozni. Ez pedig az ún. *vegyes családok* kérdése. Az alábbiakban megmagyarázom mit értek „vegyes család” fogalma alatt. Ma egy családon belül is divergálódik az eszmei, tudati, életformában megmutakozó különbség. Vegyünk egy példát: falusi közösségekben még elképzelhető, hogy három generáció él együtt. A nagyszülők megmaradtak gyakorló keresztyének, az ő életforma változásuk cs ak a tv-ig, a parkettás szobáig és a hűtőszekrényig jutott el. Gyermekeik még anyagilag segítik az egyházat, ők teszik ki az ún. nagyünnepi keresztyének ma még nem kis számát, de vasárnapi istentisztelet helyett inkább kirándulni mennek. A velük együtt lakó unokák már mit sem akarnak tudni az egyházzól, vallásról, élnek a maguk korszerű, szabadabb életét, s mindent béklyónak tartanak, ami rendbe akarja fogni sokszor széteső életüket. Természetesen ezt a hasonlatot tovább lehet variálni. Itt most csak egy jelenségre szeretnők a figyelmet felhívni. Vagyis a család egy része igényli az egyház szolgálatait, másrésze nem, sőt elzárkózik az elől.

Milyen eligazítást, tanácsot tudunk adni? Mindez annyira új jelenség, hogy teológiánk ezzel még alig foglalkozott. Társadalmi összefüggésben már megtaláltuk a helyes viszonyulást a nem keresztyénekhez, de vajon ugyanennyire lerendeztük-e családon belül is ezt az égető kérdést?!

Ma már a teológiai hallgatók között nem kevés azoknak a száma, akik ilyen vegyes családban nőttek fel, és innét jöttek a lelkeszi szolgálatra. Vajon teológiai tanulmányaik alatt felkészítik-e őket ezekre a kérdésekre is?! A lelkipásztori szolgálat egyik legfontosabb területének érzem ebben a kérdésben is a világos és teológiai döntésekből születő megoldást.

2. Demográfiai jelenségek

„Azok a változások, melyek a felszabadulás után a szocialista fejlődés útjára lépett Magyarország gazdasági és társadalmi életében történtek, hatással voltak az ország demográfiai helyzetének alakulására, a bekövetkezett demográfiai változások pedig visszahatottak a társadalmi struktúrákra, kölcsönhatások alakultak ki.”⁹ A gondolatsort tovább lehetne folytatni: a társadalmi struktúrák változása pedig kihatott az egyház szolgálatára, azaz formálisan alakítja a gyülekezeti struktúrát.

Népességi adatok

Az 1975-ös demográfiai adatok szerint hazánk mai népességének 44⁰/₀-a már a felszabadulás után született. Durván számolva minden második állampolgárnak már történelem az, amit mi még idősebb vagy középkorosztyály alkotóként vagy éppen szvenedőként átélünk és megismertünk. Gondoljuk csak el, pl.: mit jelent azoknak beszélni a gyülekezetben nőegyleti teadélutánokról, népfőiskolai leventeoktatásról, akik beatzene mellett nőttek fel. Azt nem mondom, hogy anakronizmus, de azt igen, hogy igen nehéz — már csak fogalmi szempontból is — mindezt közös nevezőre hozni az idősebb és fiatalabb egyháztagok tudatában, valamint a fiatalabb lelkészgeneráció ismeretében.

Felméréseink szerint 1973-ban az élve született gyermekek közül 2,7⁰/₀ lett egyházunk szertartása szerint megkeresztelve. Mivel a megkeresztelendő gyermekek számát tekintve nem várható túlzott emelkedés, ezért mind a gyermekmunkában, mind a konfirmáció oktatás viszonylatában ezeket a népességi változásokat figyelembe kell venni. Várható, hogy az elkövetkezendő években csökkenni fog a megkeresztelték száma, de valami emelkedés várható a konfirmandusok számában. Ez az emelkedés azonban csak 1981-ig fog tartani, attól kezdve újra számolnunk kell a konfirmációra jelentkezők számának csökkenésével. S majd a 80-as évek közepén újra lesz egy emelkedés. De az csak az egyik oldala a kérdésnek. Külön kell foglalkoznunk az idős korúakkal. Megállapíthatjuk, hogy van bizonyos előregedés gyülekezeteinkben is, de ez csak természetes következménye a népesség előregedésének. Számunkra azonban ez új problémát vet fel, nem feledve a többi korosztály lelki igényeit sem, hogy az eddigieknél erőteljesebben kell az idősek felé fordulnunk. Ez nem csak gerontológiai, hanem teológiai kérdés is. Az öregkor kérdéseinek az elővétele sürgős teológiai kérdéssé vált. Az öregekkel való speciális gyülekezeti foglalkozás, gondolatkörüknek megfelelő egyházi tanítás, evangélizáció, lelkipásztori szolgálat stb. kérdéseinek a ki-munkálásának itt van az ideje. Véleményem szerint elengedhetetlenül szükségessé vált az öregekkel foglalkozó kutatások beindítása gyülekezeti és az intézményesített diakónia összefüggésében.

3. Foglalkoztatás

A társadalmi és gazdasági átalakulás természetszerűleg magával hozta a foglalkoztatás arányának a megváltozását is. A mezőgazdaságban dol-

gozók száma 1975-ben már csak 1,2 millió. (1949-hez viszonyítva 31%-os csökkenést mutat.) Ugyanakkor az iparban dolgozók számában (1975-ben 2,2 millió) 22%-os emelkedés jelentkezik. A tercier szektorokban dolgozók aránya 7%-os emelkedést mutat. Vagyis: míg a mezőgazdaságban megindult a rohamos munkaerő-csökkenés, amely a nagyüzemi technológiával és a kemizálás, valamint a gépesítés gyors elterjedésével magyarázható — vagyis ipari mezőgazdasággá alakultunk át — addig külön említést érdemel a tercier szektor alkalmazottai számának az emelkedése. Ide tartozik, s nem mehetünk el szó nélkül mi sem, a nők nagyobb számban való munkábaállásának ténye mellett. 1975-ben a „nem dolgozó”, azaz csak a háztartásban dolgozó nők száma már alig haladta meg a félmilliót. (1945-ben még 1,7, 1950-ben 1,3 millió volt a számuk.) A nők nagy számának munkábaállása maga után vonta a családok életformájának a belső megváltozását, a gyermekek nevelésében nagyobb szerepet kap a közösség stb.

Bármennyire is bizonygatjuk, hogy régen is dolgoztak bizonyos társadalmi osztályok asszonyai — pl.: a falusi asszonyok — mégis más típusú volt az a munka, amelyet csak a családi „munkamegosztás” szabályai szerint végeztek a nők, mint a társadalmi munkamegosztás szigorú törvényszerűségei szerint végzett munkakörök betöltése.

A nők társadalmi, gazdasági helyzete nagy változáson ment át az elmúlt három évtizedben. E változásnak a hatása mind a mikrotársadalomra (családra), mind a makrotársadalomra (népességre) hatással volt.

F) Horizontális és vertikális mobilitás

Mindkettő új jelenség, s mindkét irányú mobilitás társadalmunk széles rétegeit érintette és érinti, ezért témánk összefüggésében mindkét irányú mozgásra figyelnünk kell. A népegyházi képlet éppen azért vált merre egyházi „formává”, mert olyan társadalomban alakult ki, amely éppen zártságával próbálta biztosítani állandóságát. Egy nyitott társadalmi formációban egy zárt, merre egyházi struktúra anakronizmus.

1. Vertikális mobilizáció

Általánosságban társadalmi mobilitásnak nevezzük az egyes emberek és családok átlépését az egyik társadalmi osztályból vagy rétegből a másikba.

A szocialista társadalom nyitott társadalmi forma, amely azt jelenti, hogy az egyes népességcsoport (réteg) nem képez zárt egységet.

A nagyméretű átrétegződés korszaka már megtörtént. Több mint 1 millió ember került át az elmúlt 30 esztendőben életkörülményeiben bekövetkezett változás során más társadalmi rétegre. Ez azt jelenti, hogy minden második családban legalább egy családtag más társadalmi rétegben él, mint a család többi tagja. Az átrétegződések viszont az egyes személyek (családok) életmódját, ideológiai és politikai állásfoglalását, valamint társadalmi cselekvését döntően befolyásolják. Nem mellékes kérdés az élet egyetlen szférájához viszonyítva sem, hogy ki hol helyezkedik el a társadalmi struktúrában.

Egyházi összefüggésben itt utalunk a korábban említett vegyes családok problémájára. A hagyományos falusi családi kötelékek az ún. nagy-család ideája, a társadalmi mozgás törvényszerűségei következtében szétredeznek. Ma már a legmélyebb tradícióval rendelkező települések is (pl.: Nógrádban) egy nyitott társadalomnak a részei, amelyet egyházi összefüggésben sem lehet zárttá tenni. A nőrádi kegyesség tipikusan egy zárt közösségi egyházi forma, amely nem tud sokat kezdeni a mobilitás

tényével. Jellemző, hogy a nógrádi evangélikusok pl. a társadalmi átrétegződés, vagy a horizontális mobilizáció következtében elvesznek az egyházi közösség számára is.

2. Horizontális mobilizáció

A társadalmi mobilitásból egyenesen következik, hogy az átrétegződések következtében nagyobb arányú belső népességi mozgás is megindul. Természetesen a két mozgás intenzitása nem fedi egymást. Míg a társadalmi átrétegződés törvényszerűen alakítja a politikai, gazdasági, kulturális életet, addig a migráció ugyan velejárója az előző mozgásnak, hatással is van a társadalmi faktorokra, de nem mindig pozitív előjellel. Migrációról, azaz horizontális mobilizációról csak úgy beszélhetünk, ha annak előzményét, és következményeit is figyelembe vesszük.

a) Urbanizáció

Az urbanizáció az emberi élet összes szférájára kihat, azt érinti.

Most nem az urbanizáció városfejlesztő hatására utalok. Sokkal izgalmasabb a számunkra az urbanizációnak az életformára gyakorolt hatása. Ugyanis az urbanizáció nem csak a városok növekedését jelenti, hanem a városiasodásnak olyan hatását is, amely a falusi közösségekben is jelentkezik. Ezek a tényezők különösen akkor válnak izgalmassá számunkra, amikor azokat a népegyházi formák összefüggésében vizsgáljuk. Az urbanizáció ugyanis falusi viszonylatban kettős hatást vált ki: egyrészt a falusi közösség társadalmi, gazdasági és kulturális emelkedését segíti elő, másrészt hatásában távlatot nyit a városban megszerezhető lehetőségek eléréséhez. Mindkét hatás lehet pozitív, de negatív is. Pl.: az orvosi ellátottság, az egészséges ivóvíz, csökkenti a város és falu közötti különbséget, de pl.: a falun is megjelenő „házi bulik” a városi mentalitás olyan káros hatása, melyek negatíve befolyásolhatják az ottani népesség etikai magatartását.

Az urbanizáció folyamatában részesülő falusi népesség igénye is és szükséglete is megváltozott. Még a gyülekezeti élettel kapcsolatban is. Pl.: ma már falun is igénylik a fűtött templomot. Szívesen vesznek részt egyházzenei estéken — ha még nem is értik az ott elhangzottakat stb. Külön kell szólnunk egy olyan jelenségről, amely korántsem csak a városi lakosságra jellemző, viszont jellemzője az urbánus magatartásnak. Ez az anonimitás kérdése. Nálunk is mind jobban kezd terjedni. A két-háromezres népességű falvaink népessége tovább növekszik, az őslakosok nem ismerik az újakat, a társadalmi munkamegosztás széthúzódott, a munkahelyek különbözőek lettek stb. Személyes kapcsolatok igen ritkán alakulnak ki, a kalákában végzett munka ma már alig ismert falvainkban. Létrejön a személyi kapcsolatok teremtésében a szegregáció. A mai falusi otthonok ismét zártabbakká váltak.

Az életforma változásnál már szóltunk az ún. nagycsaládok felbomlásáról. Itt ebben az összefüggésben még egyszer szót kell erről ejteni. Hiszen bizonyos egyházi tradíciónak éppen ez a családi forma az alapja és konzerválója. S mégis a külső formájában, szokásaiban felbomló falusi gyülekezet már nem igényli a régi merev népegyházi formát. Viszont igényli a közösséget éspedig a közösségnek urbanizált formáját. Tehát az urbanizált faluban kellene a közösségi szellemet úgy kialakítani, hogy az egyben közösségi tudatot, s ugyanakkor a személyes kapcsolatok fenntartását is erősítene.

Kérdés: van-e lutheri teológiának közösségformáló, közösségteremtő ereje, s ha van, ma miben tudna segíteni ebben a kérdésben. Ugyanis

az urbanizációnak ez a felgyorsuló hatása a falusi közösségekben negatív hatást vált ki. A falusi életvitelt sosem lehet egy nagyváros életviteléhez hasonlítani, ahol más típusú kapcsolatok helyettesítik a családi, rokoni, egyházi kapcsolatokat. Ezeknek viszont sokszor tudatos felszámolása, elhanyagolása falvainkban egy olyan rosszul értelmezett urbanus magatartást termel ki, amely társadalmi összefüggésben is, s nem utolsósorban egyházi vetületében komoly problémát jelent. Mindezek olyan kérdések, amelyekre választ kell adnunk, hiszen az urbanizáció nem rajtunk kívül történő, csak objektív valóság, amely előreviszi az emberi gondolkodást, és kényelmesebbé teszi az ember életét, hanem sokkal inkább az ember gondolkörének erőszakos megváltozását, életformájának valami addig ismeretlenhez való hozzáigazítását is jelenti.

b) *Ingázók*

Az ingázás „olyan széles munkásréteg tartós életformája, amely termelésünk mai műszaki szintje mellett nélkülözhetetlen, pótolhatatlan és előreláthatólag még hosszú ideig az is marad. Sőt jelentősége inkább nő, mint csökken.”¹⁰ 1970-ben hazánkban kb. 1 millió, azaz az összdolgozóknak mintegy 25,3%-a tartozott az ingázók közé. Ez az arány az elmúlt közel tíz esztendő alatt tovább emelkedett. A falusi települések mintegy 40%-ából — pontosan 1350-ből kelnek naponta útra ezrek és ezrek, hogy lakóhelyüktől távol végezzenek munkát.

Minket most mindez csak egyházi összefüggésben érdekel. Az ingázók azok a híveink, akik mindig sietnek. Számukra egyetlen ráérő idő az, amelyet járműveken töltenek. S ez nem is kevés, átlagban napi 2—3 óra. Amikor otthon vannak, akkor a háztájiban dolgoznak, mindig fáradtak. E réteg lelkipásztori gondozása igen nagy nehézségekbe ütközik. Este későn, fáradtan érkeznek haza, hamar lefekszenek, reggel négykor indulnak az állomásra. Szabadszombaton és vasárnap az ingázó az otthoni munkát végzi: almoz az istállóban, fűvet kaszál, építkezik stb. Mikor van ideje, figyelme, ereje egyházi kérdésekkel való foglalkozásra? Még a napi ingázók is csak vendégek a családban. Egy-egy elkésztett vonat családi konfliktusokat provokál. Ugyanakkor — lásd a Galga-menti községeket, Győr agglomerációs falvait stb. — új utcatorok épülnek, gazdagabbnál gazdagabb kerítésekkel, díszítésekkel. Az ingázási életforma anyagilag igen hasznos.

c) *A település-koncepció, mint következmény*

Bizonyos értelemben ezt a kérdést is érintettük már. Ha szóltunk a migráció előzményéről, az urbanizációról, akkor annak következményéről, a települések változásáról is említést kell tennünk, hiszen ez napjaink egyik igen izgalmas egyházi kérdését veti fel.

A migráció leginkább azokat a településeket érintette és érinti, amelyek a népessége nem éri el a 2000-t. Mivel azonban az 5000-nél nagyobb lélekszámú falusi települések népessége növekedőben van, ezért inkább a falusi népesség területi átrétegződéséről, mint a falu elnéptelenedéséről beszélhetünk. Az viszont kétségtelen, hogy az apró falvakban „demográfiai erózióval”, azaz alacsony születési számmal, az elvándorlás további fokozódásával és a népesség előregedésével kell számolnunk.¹¹

A lelkészek előtt ismert az 1971-es kormányrendelet, amely a településhálózat koncepcióját foglalta törvénybe. Hazánk településeit öt kategóriába osztották s ennek megfelelően — funkcionális szempontokból — készítették el a településpolitikai terveket.

Az állami elképzelésből minket most csak az a szám érdekel, amely

egyházi keretek sajtóságos összefüggésében teszünk említést erről az egyedülálló okmányról. Amikor tehát aláírásra került ez az okmány, akkor maga az egyház is kijelentette, hogy a korábbi egyházi formát, gyakorlatot megszüntnek és idejét múltnak tekinti. Ami korábban az egyházunk gyakorlatának a formája volt, az a megkötött Egyezményvel semmisnek találtatott és ítéltetett. Az Egyezmény aláírással érvényre emelkedett, az állam és az egyház elvi szétválasztása megtörtént, de a nép-egyházi formának az épülete ha már csak romjaiban is, de még ma is áll. Az állam az egyházra bízta szolgálati formáinak az új körülmények közti kimunkálását, struktúrájának a felépítését stb. S harminc esztendő nem volt elég ahhoz — és ez természetes is —, hogy teljes mértékben felszámoljuk a múlt formáit egyházi gyakorlatunkban. Amikor az Egyezmény aláírásra került, akkor már körvonalaiban sejtetni engedte magát egy új társadalmi formáció, ha az akkor még nem is volt sokak által látható vagy érthető. „Egyezmény megkötése új léggörst teremtett az állam és az egyház viszonyában.”¹²

2. Hittudományi Kar helyett Teológiai Akadémia

„Az állam és egyház alkotmányunkban rögzített szétválasztásával függött össze az egyetemek és a teológiai akadémiák szétválasztása is.”¹³ Témánk szempontjából igen fontos állomásnak tekinthetjük Teológiai Akadémiánk megalakulását. Téves lenne ezt a kérdést csak valami szervezeti vagy esetleg éppenséggel kényszermegoldásként kezelni. A Teológiai Akadémia első szabályzata, amely ekkor készült, már kifejezte azt a funkciót, amelyet a Teológiai Akadémia a közegyház szolgálatában tölt be, azaz többé már nem hittudósok nevelésén volt a fő hangsúly, hanem a lelkészképzés vált fő feladatává. Azóta is ezt a „feladatot” kapja a teológia s ezt kell munkálnia. Már nem idegen, külső „szerv” az egyház testében, hanem egyházi szolgálatunk medrében, együtt a többi szolgálati ággal végzi feladatát.

3. Az 1952—53-as Zsinat

Az 1952—53-as Zsinat komoly lépéseket tett a szocialista társadalomban szolgáló egyház új arculatának a kialakításában. S mindez beletartozik témánk taglalásába. A Zsinat fontosabb döntései közül csak kettőt említünk meg.

a) Területi rendezés (I. törvénycikk). A négy egyházkerületből kettő szerveződött. Minden szempontból helyes volt ez a lépés, hiszen pl.: a dunáninneni és a tiszai egyházkerületben az evangélikusságnak csak 7,5—7,5%-a élt. Az akkor megszervezett tizenhat egyházmegye területi felosztása ma már aránytalannak látszik. Pl.: Hajdú—Szabolcsi egyházmegyében mindössze három gyülekezet van, a Csongrád—Szolnoki egyházmegyében 4500 evangélikus él.

b) Az egyház szeretetszolgálat (VIII. törvénycikk). A népegyház keretei között ezt a küldetését egyházunk csak karitatív módon végezte. Hűség, áldozatkész személyek és gyülekezetek álltak és forgolódtak ebben a munkában. Hiányzott azonban az egységes egyházi, ma így mondanánk, hogy közegyházi háttér. A népegyházi szituációban erre nem volt szükség, mert az ottani gyakorlat megfelelt — sőt tudatosan is megfelelt — az egyesületekbe, szövetségekbe feldarabolódó szemléletnek. Amikor viszont a társadalmi életben megszűntek a szervezetek, egyesületek, akkor az egyház sem végezhetette tovább egyesületi képletben még a szerszolgálatát sem.

4. Az első országos teológiai konferencia

Amikor az egyház vezetői 1954-ben összehívták az első országos teológiai konferenciát — az akkor még szolgálatban álló 425 lelkész részére —, nem gondolhatták, hogy egy olyan kezdeményezés úttörőivé lesznek, mely ugyancsak új jelensége egyházunknak.

A divergáló, sokszor az egyház gondolatrendszerének a perifériáján körkörösén érintkező teológiai látásmód, hogyan tudta volna átvenni, megélni, módszereiben, formáiban életképessé tenni pl. a szeretetszolgálat új dimenzióit. Az első országos teológiai konferenciák még nem a közös gondolkodás, a teológia elmélyülés műhelyei voltak. Sokkal inkább a lelkesi tudat felmérésének jó alkalmai. Egyben elindult tehát egy rendszeres teológiai továbbképzés, amely ma már csak formájában hasonlít az ezelőtt 25 esztendővel rendezett első konferenciákhoz. Anakronizmus lett volna 1954-ben pl. a Kis Káté mondanivalójáról vitatkozni, vagy éppenséggel ma arról beszélni, hogy hogy értse a mai ember nemzetünk célkitűzéseit. Emögött viszont egy fejlődés láncolata húzódik meg. Ahogyan szabadul az egyház a régi képletektől, úgy alakul mondanivalójának iránya is. Vagy ez egy kétirányú hatás? Így helyesebb: a kettő hat egymásra. Nem mondom újat, ha megállapítom, hogy ezek a rendszeressé vált teológiai konferenciák is nagyban elősegítik a népegyházi keretek további bomlását s az újnak az építését.

5. Az 1958-as püspöki székfoglaló

Néhány hónappal ezelőtt emlékeztünk Káldy Zoltán püspöki szolgálatának 20. évi jubileumára. Azzal kapcsolatosan ismételten előkerült püspöki tisztébe való beiktatásán elmondott székfoglalója. Témánkkal kapcsolatosan ezen a helyen is emlékeztetni szeretnék erre a beszédre. Egyrészt azért, mert egy ellenforradalmi restauráció után hangzott el, amikor az ellenforradalmi egyházi erők koncepciójában ott élt a népegyházi keretek visszaállításának a vágya is, sőt a rendelkezésükre álló rövid idő alatt ez a vágy néhány területen már meg is valósult, amikor pl. az ifjúsági egyesületek újjászervezését indították be. Másrészt szólunk kell Káldy beszédéről azért is, mert annak hangvétele és iránya messze túlmutatott a népegyházi kereteken. Program volt ez a javából. A munkára, a feladatra helyezte a hangsúlyt, s nem a megtett útra. „Arra kérem a lelkészeket, hogy oldódjanak fel konzervatív gondolkodásukból és ne kössék magukat a régi formákhoz és módszerekhez, hanem menjenek új utakon járni. Törődjenek többet és melegebb szívvel a körülöttük élő világgal és szolgáljanak a gyülekezetben az evangélium erejével és örömeivel.” mondotta a püspök.

5. Az 1966-os Zsinat

Ez a zsinat új Egyházi Törvényeket alkotott. És ezek a törvények végérvényesen „leszámolnak” a népegyház képletével. A megváltozott társadalmi körülmények között egy tisztázódott teológiai alapokon álló egyházi szervezet foglalta paragrafusokba működésének főbb vonalait. A törvényerőre emelkedett Ünnepeles Nyilatkozat teológiailag, egyházpolitikailag olyan határozottan és egyértelműen fogja keretbe a Magyarországi Evangélikus Egyház szolgálatát, szervezetét, amely akkor és ma is érvénnyel bír s meghatározója minden jogalkotásnak és egyházunk szolgálatának.

7. Közegyházi gondolkodás elmélyülése

a) Centralizáció-decentralizáció. Nem volt könnyű eljutni addig, hogy a két fogalmat egymás mellé tudjuk tenni s egyházi életünkben jól érthetővé válják e kettősség. Amikor a népegyházi képletekben való gondolkodás merevsége oldódni kezdett s közös teológiai irány szükségessége merült fel, azonnal jelentkezett a kérdés: egy hivatalos teológiai irányzat végrehajtásáról vagy pedig egyházi szolgálatunk és egyházunk útjának közös kimunkálásáról van-e szó. A szocializmusban élő egyház a teológiai, egyházpolitikai, egyházszerkezeti, egyházigazgatási útját a lelkesítő kar, a gyülekezetek támogatásával, az egyházi vezetőség irányításával munkálta ki. Gondoljunk itt csak az LMK-k munkájára. Nem volt olyan teológiai, egyházpolitikai, külügyi, anyagi vagy éppenséggel egyházigazgatási kérdés, amely ne került volna az LMK-k elé, és pedig még embrionális állapotában. Véleményem szerint egy egészes centralizáció van érvényben egyházunkban, amely nélkülözhetetlen egy szervezet jó rendben való működéséhez, ugyanakkor olyan nagymérvű decentralizáció ment végbe az elmúlt évtizedekben egyházi gyakorlatunkban, amely minden döntés mögött ott tudhatja egész egyházi közvéleményünk állásfoglalását és igenlését.

b) Ide sorolom, a közegyházi gondolkodásunkban — és itt elsőrendben a gyülekezeteinkben is már uralomra jutott közegyházi gondolkodásra teszem a hangsúlyt — érvényre jutott szempontokat. Gondolok itt a női lelkészek megjelenésére. Emlékezhetünk, hogy kezdetben lelkészek és gyülekezetek részéről milyen nagy vitát váltott ki a női lelkészek megjelenése. Felavassuk-e őket, vagy nem? Alkalmasak-e a lelkesítő szolgálatra vagy sem? A népegyházban nehezen lehetett volna elképzelni — amikor még női presbitereket sem lehetett választani a gyülekezetek elnökei miatt —, hogy egy gyülekezet lelki vezetője nő legyen. Akik a nők felavatása mellett törtek pálcát, külföldi gyakorlatra hivatkoztak. A magyar evangélikus egyház népegyházi formája speciálisan magyar volt. Annak belülről kellett megbomlania, a hívek tudatváltozása következtében. Ma már öt felavatott női lelkész végez köztünk teljes lelkesítő szolgálatot. Munkájukkal a gyülekezetek és az egyházvezetőség meg van elégedve. Ennek ellenére ezt a folyamatot sem gyorsítanám. E kérdésben is úgy járnék el, mint a népegyházi formák bomlásánál: nem lassítanám, de nem is gyorsítanám.

c) Munkatársak képzése. Egyházunk vezetősége napjainkban szervezte meg a Teológián a levelező oktatást gyülekezeti vezetők, munkások részére. Az elgondolás az, hogy a gyülekezet vezetői ne csak hűséges munkatársai legyenek a lelkészeknek, hanem az általa képviselt tudomány bizonyos fokú ismerői is.

Diakóniai szolgálatunk személyi utánpótlás biztosítására diakóniai munkásképző tanfolyamot szerveztünk. Sajnos, ez a vállalkozásunk eddig nem járt sikerrel. A tanfolyam folytatásáról nem mondtunk le, annak szervezését újra beindítjuk. Ma már csak olyanok tudják otthonainkat vezetni, akik szakmai, egészségügyi s ugyanakkor bizonyos egyházi tájékozódással is rendelkeznek.

Kántorképzésünk tervszerűen, jól működik. Népegyházi keretekben élő egyháznak az állam tálcán kínálta a kántortanítókat. Ma Fóton intézményesített kántorképző szolgálat van egyházunknak, ahol közép- és felsőszintű kántorokat képezünk. A közegyház biztosítja magasszintű képzésüket. Korántsem mondanám, hogy gyülekezeteink e tekintetben már megtettek volna mindent. Itt is kísért még a népegyházi kötődés.

d) Anyagi felelősség. Az egyházi adónak, mint állam által behajtha-

tó adónak a megszűnésével kritikus helyzetbe került egyházunk. Talán ez volt az a pont, amely a legfájóbban érintette a népegyházi formát. A háztartási jelentések egyértelműen bizonyítják, hogy évről évre emelkednek a gyülekezeti bevételek — természetesen ezzel arányban a kiadási tételek is. Mégis elmondhatjuk, hogy egyházunkban sosem volt ilyen nagy építkezési, tatarozási kedv. A gyülekezeti tagok részéről megerősödött az anyagi felelősség egyházunkért.

e) Sajtószolgálatunk. Soha nem tapasztalt sajtómunka fogja át egyházunk széles ölelésű szolgálatát. Pl. az Evangélikus Élet, mint hetilap felmérhetetlen szolgálatot tett már eddig is a népegyházi kötelékek bomlását átélő híveink tudatának a formálásában. Új és új oldalról próbáljuk megközelíteni ezt a kérdést, egészen az átalakuló falusi életben jelentkező etikai problémákig. Hetilapunk állandó profiljába tartozik témánk népszerúsítése, illetve a népegyházi képlet felbomlása kapcsán felmerülő problémák levezetése, helyes irányba terelése.

H) Népegyházi formák bomlásának mai jelei

Az alábbiakban csak címszavakként néhány olyan jelenségre hívnám fel a figyelmet, melyek a népegyházi keretek felbomlásának a kísérőjelenségei.

1. A hitoktatásra jelentkezők számának a csökkenése. Ez egyrészt a gyermekek számának a csökkenésében, másrészt a szülők szekularizáltágában keresendő. Ez teszi szükségessé, hogy a rendelkezésünkre álló gyermekanyaggal jól és szakszerűen foglalkozunk. A katechetikai oktatást a teológián meg kell erősíteni, a legújabb pedagógiai eredményeket az oktatás területén fel kell használni, a lelkészeket speciális gyermekbiblia-köri oktatásra szolgáló kézikönyvvel kell ellátni. Véleményem szerint gyermekek részére ki kell dolgozni olyan metodikát, amely egyben a keresztyén hitre, az evangélikus egyház szeretetére s ugyanakkor közösségi gondolkodásra, a társadalomban való helytállásra neveli a fiatalot. Természetesen nem csak a hitoktatásra járó vagy ebbe a korcsoportba tartozó gyermekekre gondolunk most, hanem ebbe a kategóriába beleértjük a konfirmandusokat és a felnőtt ifjúságot is.

2. A bibliaórák elnéptelenedése. Az ún. régi bibliaórák lassan kihaltak s igen kevés az utánpótlás. A városok agglomerációs körzeteiben még nehezebb a helyzet. A bibliaórákon résztvevők száma csak mintegy 10%-a a templomi istentiszteletek résztvevőinek. Városokban az eddig igen jól funkcionáló szeretetvendégségek jelentenek problémát. A résztvevők mindig állandóak s számuk csökken. Mostanában jó szolgálatokat tesznek az énekkarok. Véleményem szerint s ezzel lehet vitázni, napjainkig a népegyházi kötelék oly annyira felbomlott már, hogy tulajdonképpen a nagy átalakulás már megtörtént. Így plusz-mínusz arányban kialakult a templomba, azaz az istentiszteleten résztvevőknek a száma. Tulajdonképpen mindig ugyanazok járnak. Az eddig ún. nagyünnepi templombajárók száma erőteljesen lecsökkent. Azt nem mondom, hogy megszűnt ez a csoport, de számuk csökkent. Ma már hűsvétkor alig vannak többen, mint egy-egy vasárnapon. Még talán az egy konfirmáció ünnep az, amely nagyobb tömegeket mozgat meg. Ugyanakkor megjelentek gyülekezeteinkben, ha elvétve is azok, akik fiatalságukban kisodródtak az egyházból s most mint a lelki életre igényt tartók jelennek meg gyülekezeteinkben. Számuk elenyésző, de jelenlétükkel számolni kell. Az viszont kérdés, hogy vajon, hogy tudnak beilleszkedni egy zártnak mondható gyülekezeti formációba ezek az új hívek. Íme a népegyházi formák felbomlása újabb ellentmondást termel ki a gyülekezeti életben is.

3. Ifjúság és gyülekezet viszonya. Itt említést tesztek arról a jelenségről, amely mind jobban szembetűnő. Onnét, ahol ifjúsági munka van gyülekezeteinkben általában olyan jelzések érkezők, hogy a fiatalok igen szívesen vesznek részt az ifjúsági együttléteken, de nem vesznek részt a templomi istentiszteleteken. Ez a jelenség különösképpen is érzékelhető az elmúlt esztendőkből a teológiára jelentkező fiataloknál. A papgyerekek kivételével sokan egy-egy ifjúsági kör hatására vagy annak befolyásolására döntöttek el, hogy lelkészi hivatást vállalnak, de már nem beszélnek templomi, gyülekezeti közösségek inspiráló hatásáról. A kérdést tovább bonyolítja, hogy ezek a viszonylag szűk közösségből a lelkészi pályára lépő fiatalok mint lelkészek, hogyan tudják majd szolgálatuk középpontjába helyezni az istentiszteleti közösséget mint nyílt közösséget, hiszen számukra nincs adva tapasztalati tényként annak áldása.

4. Lelkészképzés. Az ifjúsági probléma után egyenesen következik a lelkésztanpótlás kérdése. A most teológiára kerülő fiatalok 90%-a olyan középfokú tanintézetből kerül a teológiára, amelyek bizonyos műszaki, illetve szakmai felkészültséget adnak. Azaz, más a mai teológus „anyag” mint volt 30 vagy 40 évvel ezelőtt. Nekünk nem az a feladatunk, hogy siránkozzunk, hanem ebben az esetben is szembe kell nézni napjaink ilyen értelmű kihívásával is, meg kell találni azt a módot és formát, hogy ezekből a fiatalokból is jó gondolkodássá, a teológiai tudományokban is otthonosan mozgó, a gyülekezeti életben lelkileg is építő lelkészek válnak. Éppen mert megváltozott az a közeg, azaz ifjúsági anyag, amely a lelkésztanpótlás anyagául szolgál, ezért véleményünk szerint elengedhetetlenül szükség van a Teológiai Akadémia oktatási anyagának reformjára. Ez viszont csak a sokoldalú elemzésnek és az elmúlt esztendő pozitív és negatív tapasztalatainak az értékelése után kerülhet bevezetésre.

5. Lelkészi „sokoldalúság”. A mai lelkésznek a lelkészi munkán kívül ismernie kell a gépköcsi szerkezetét, az építőipar néhány fogását, az egyes szakma munkamódszerét, a pénzgazdálkodás fegyelmét, az SZTK szabályait, a háztáji kert agrotechnikáját stb. A népegyházi keretek felbomlásának egyik következménye — ha ma még nem is mindegyik gyülekezetben ez a helyzet —, hogy elvesztette a lelkész azokat a munkatársait, akik bizonyos területeken szakvéleményt tudtak adni, illetve a lelkész helyett bizonyos munkákat irányítani tudtak. Nehéz ennek a sok feladat mindegyikének eleget tenni. Ha mindehhez még hozzávesszük a lelkészi karban is tapasztalható belső családi problémákat, akkor igen komollyá válik a lelkészi hivatás, a gyülekezeti vezetés, a lelkész etikai alapállása és a járulékos kérdések megoldásának az összefüggésében.

1. A társadalmi struktúra változásának hatása egyházi életünkre

A népegyházi formát, bármilyen kedves is az még sokak számára, sokáig nem lehet már fenntartani. Az új egyházi struktúra körvonalai már látszódnak. Nyilvánvalóan sosem lesz olyan egységessé, olyan merev keretté, mint a népegyházi volt, de egy minden értelemben nyílt társadalomban élő egyház maga sem tudná vállalni ezt a merevséget.

A sok apró részletkérdést összefoglalva feladatainkat az alábbi pontokban szeretném összefoglalni:

1. Isten örök ígését annak a mai embernek kell hirdetni, aki e század utolsó negyedében az élet minden területén nehéz és bonyolult kérdésekkel találja magát szembe.

2. Hogy ezt az embert és az erre az emberre ható tudati, gazdasági, társadalmi hatást megértsük, többet és mélyebben kell foglalkozni az

emberrel, mint a társadalom tagjával, aki e változásban él, s aki küszködik egzisztenciális kérdésekkel.

3. Egyházunk struktúráját, annak intézményeit tovább kell hozzá alakítani a valós egyházi helyzetünkhöz, anyagi teherbíróképességünkhöz, gyülekezetek, lelkészi karunk létszámához.

4. Minden értelemben meg kell erősíteni a Teológiai Akadémia oktatását, fel nem adva annak tudományos névjából semmit. A tananyagot tovább kell racionalizálni, még akkor is, ha ezzel fel kell adnunk a hagyományos teológiai képzés klasszikus formáját. Az előttünk álló időszakot tekintve egyházi szempontból — megtartva és elfogadva a ketős elnöklésnek a jól bevált szokását — mégis bizonyos „papi” egyensúly eltolódással kell számolni. Ez pedig a lelkészeknek a felelősségét tovább fogja növelni, s éppen ezért egyházpolitikailag, teológiailag, etikailag, emberileg csak teljesen kifogástalan lelkészek kerülhetnek a szolgálatba.

A népegyházi formák ezzel az előadással nem fognak gyorsabban bomlani, de az előadással kapcsolatos kritikák sem fogják azt lelassítani. Egy folyamatnak vagyunk átélői, amelyet differenciál az, hogy hol élünk, milyen gyülekezetben szolgálunk, milyen közegyházi felelősséget hordozunk, de egyben egész lelkészi karunk egységes és pedig abban, hogy a régi módon ma már nem tudjuk egyházi szolgálatunkat végezni.

JEGYZET

- 1 Lelkipásztor, 1969. 425. l.
- 2 D. Káldy Zoltán püspöki jelentése a Déli Egyházkerület közgyűlésén, Budapest, 1961. október 10.
- 3 G. Kretschmar: Volkskirche im Umbruch, Union Verlag Berlin, 1967. 198. l.
- 4 Lelkipásztor, 1959. 460. l.
- 5 Lelkipásztor, 1973. 586—591. l.
- 6 D. Káldy Zoltán i. m. 12.
- 7 D. Káldy Zoltán jelentése az Országos Presbitérium 1967. december 28-i ülésén.
- 8 Statisztikai szemle, 1976. május 453—473. l.
- 9 Statisztikai szemle, 1978. november 1102. l.
- 10 Etnográfia, 1978. 3. szám 372. l.
- 11 Földrajzi közlemények, 1975. 2. szám 109—123. l.
- 12 D. Dr. Ottlyk Ernő Az evangélikus egyház útja szocializmusban Budapest, Ev. Sajtóosztály 1976. 57. l.
- 13 Ottlyk i. m. 68. l.

Krisztus engesztelő műve és a béke szolgálata

Be kell látnunk, hogy konferenciánk irreális közegben mozogva a béke ügyével való alapos foglalkozás nélkül. Nem mondtunk még el mindent ebben a tárgyban, és főleg nem tettünk még meg minden tőlünk telhető. Tudomásom szerint alig van olyan Lutheránus Világszövetség által rendezett konferencia, amelyen legalább egy referátum erejéig ne szerepelne a világbéke témája. E mostani előadásom is tulajdonképpen a Lutheránus Világszövetség pozsonyi konzultációjára kért referátum nyomán készült. Ha pedig a genfi központban elengedhetetlenek tartják a béke ügyével való foglalkozást, mennyivel inkább kell nekünk, a szocializmusban élő keresztyéneknek annak tartanunk.

A valóságos helyzetet, amelyben a lelkészkonferencia résztvevői vannak, szeretném egy képpel megvilágítani. Ha jól emlékszem, egyik reformátorunk javasolta a vitában engedni nem akaró ellenfelének, hogy a vitát egy olyan puskaporos hordóra ülve döntsék el, amelynek a kanócát már előbb meggyújtották. Aki ezen a hordón ülve is kitart álláspontja mellett, annak van igaza. Nyilván úgy gondolta, hogy ilyen helyzetben az ember már nem ragaszkodik üres érvekhez, és nincs kedve mondvaszínált problémákat feszegetni. Talán nem túlzás, ha azt mondom, hogy *mi egy glóbus méretű puskaporos hordón ülünk*. Az emberiség elegendő atompotenciállal rendelkezik a földgolyó megsemmisítéséhez. Ha évtizedek óta békében élhetünk és konferenciázhatunk is, nem ringathatjuk magunkat abban az illúzióban, hogy ez nem is történhetett volna másként. Csoda ez, amely bármelyik pillanatban véget érhet. A hosszútávú és irgalmas Istenen kívül köszönhető ez azoknak a milliárdoknak, akik szívós kitartással újra és újra eltaposták a meggyújtott kanóc lángját. Aki pedig érzékenyen reagál a világban zajló legfrissebb eseményekre, az tudja, hogy *erre az éberségre ma talán nagyobb szükség van, mint valaha*.

Teológiai vizsgálódásunk egyik pólusa tehát a földünk békéjéért érzett aggodalom. De minket, evangélikus lelkészeket és teológusokat döntő módon meghatároz az a tény is, amit Pál szavaival így fejezhetnénk ki: *megragadt minket a Krisztus* (Fil 3,12). Őt tekintjük Urunknak, és az ő nevében akarjuk végezni szolgálatunkat. Ezért kívánjuk krisztológiai alapokra fektetni többek között békeszolgálatunkat is. Ezt tettük addig is, amikor a krisztológiai fogantatású diakóniai teológiánk alapján állva és abból kiindulva gondoltuk át a béke szolgálatának problémáit.

De mindeddig adások maradtunk a Krisztus engesztelő műve és a világbéke, vagy a mi oldalunkról tekintve a békéltetés szolgálata és a béke szolgálata összefüggéseinek alapos vizsgálatával. *Pedig Krisztus engesztelő szolgálata a krisztológia nélkülözhetetlen eleme, és a békéltetés szolgálata kiváltképpen való feladatunk*. A kettő kapcsolata kézenfekvőnek látszik, hiszen mindkettőnek valamiféle béke megteremtése a célja. Mégis a kettő át nem gondolt összekapcsolása rendkívül sok zavart

okozott már, és nem egyszer odavezetett, hogy a kettőt egymással szemben kijátszották. A feladatunk éppen az, hogy megpróbáljunk végre tiszta vizet önteni a pohárba, és *teológiai lelkiismeretünk számára elfogadhatóan tisztázni Krisztus engesztelő műve és a béke, mégpedig a világbéke közötti összefüggéseket.*

Ha krisztológiai kérdésekre és összefüggésekre keresünk választ, természetesen az *Újszövetséghez*, mint az egyetlen autentikus krisztológiai forráshoz kell fordulnunk. Az *Újszövetségben* azonban nem találunk olyan igehelyet, amelyben Krisztus engesztelő műve és a béke — a nemzetközi béke értelmében, mert ez érdekel most minket — közvetlen kapcsolatba kerül egymással. Még a békéltetés szolgálatáról szóló, 2 Kor 5,16—21-ben található nevezetes páli szakaszra sem hivatkozhatunk. Itt is erőszakot kellene tennünk ugyanis a szöveg értelmén, ha abból a békemunkára vonatkozó közvetlen indítást akarnánk kiolvasni. Mindenestre, ha csak az *Újszövetségre* lennénk tekintettel, nem szánnánk külön fejezetet a nemzetközi béke kérdéseinek.

Pedig még azt sem mondhatjuk, hogy a világbéke kérdése az *Újszövetség* korában nem volt eleven. Az emberek emlékezetében még ott kísértett a polgárháborúk véres időszaka. A pártus veszedelem is állandó fenyegetést jelentett. Csakhogy a fiatal kereszténység még nem volt abban a helyzetben, hogy szavát hallathatta volna ebben a kérdésben. Csupán egyetlen olyan döntésről tudunk — és ezt sem a Szentírásból —, amelyet kereszténynek nemzetközi konfliktushelyzetben hoztak. Eusébiusz ír arról, hogy a jeruzsálemi kereszténynek a zsidóháború idején „isteni sugallatra” elutasították a Róma elleni harcot, és kivonultak Pellába (Hist. Eccl. 5,2—3). Félre ne értsük: mindez nem jelenti azt, hogy az *Újszövetségben* nem találhatunk olyan mozzanatokat, mindenekelött Jézus messiási koncepciójában, amelyek nem segíthetnének mai tájékozódásunkban a világbéke kérdésében. De tudatosítanunk kell magunkban, hogy *ez elsősorban a mi kérdésünk, és nem az Újszövetségé.* Így nem kell majd exegetikailag jogosan megkérdőjelezhető, rövidzárlatos megállapításokra támaszkodnunk.

Semmiképpen sincs azonban szükség arra, hogy rossz legyen a teológiai lelkiismeretünk, amennyiben a nemzetközi béke problémáit az *újszövetségi* vizsgálódásunk szempontjává tesszük. Tudjuk, hogy magának az *újszövetségi* hagyományagnak a kialakulásában is milyen nagy szerepe volt a gyülekezetek pillanatnyi helyzetének, az ún. „Sitz im Leben”-nek. *Keresztyén eleink nem félték megkérdézni az Urat a Jézustól elűtő, gyökeresen új helyzetben is.* A teológiának éppen ez a konfrontáció az életeleme. A szocialista társadalmi rend valósága is hiányzik az *Újszövetség* látóköréből, mégis teológiailag megalapozott feleletet kaphattunk az Írásból időszerű kérdéseinkre, sőt eddig észre nem vett összefüggéseket fedezhettünk fel a Szentírásban. Viszont abban a pillanatban megszűntünk teológusok lenni amikor az Írásból csupán a magunk kérdéseinek visszhangját vagyunk hajlandók meghallani. A béke ügyében is nem egyszer kísért az Írásnak ilyen összefüggéseket tekintetbe nem vevő citálása előre meghozott döntések igazolására.

Tekintetbe véve az elmondottakat előadásom témájának kibontásánál elhagyom a hagyományos utat, és először nem az *Újszövetséget* valatom, hanem azokat a problémákat kívánom érinteni, amelyek a béke mai helyzetéből adódnak. Így a kérdésfelvetés tisztább és egyértelműbb lesz. Ezután próbálom megpróbáltatni az *Újszövetség* bizonyágtételét Krisztus engesztelő művéről. Végül pedig sorra veszem azokat a problémákat és következményeket, amelyek a két gondolatsor összevetéséből származnak.

1. Realitások, amelyekkel a béke szolgálata közben számolnunk kell

A béke szolgálatában mindenekelőtt két kérdés vár feleletre: Akarjuk-e a békét, s ha igen, akkor milyen úton akarjuk elérni? Ha egy ház összedőléssel fenyeget, először azt kell eldöntenünk, hogy leromboljuk-e, vagy pedig felújítjuk. Ha a felújítás mellett döntünk, akkor viszont szakértelemre van szükségünk. Kontárkodással csak rontanánk a helyzetet. Bár még mindig szép számmal akadnak olyanok a földtekén, akik világnak bajait egy mindent tisztázó háborús ítéletidővel vélik orvosolni, annyit talán mégis szabad feltételeznem, hogy minden magyar evangélikus lelkes őszintén akarja a békét. *A háború sohasem hozott megoldást.* Mindig egy új háború magvát hintette el. Sőt ma már egy világháború a történelem végét jelentené.

Már sokkal nagyobb a bizonytalanság közöttünk a béke megteremtésének és biztosításának legcélszerűbb módozatait illetően. Nyilvánvaló, hogy ezen a téren az illúziók nem sokat segítenek, és a nyilatkozatokkal sem megyünk sokra. *A célt csak szakértelemmel, tehát csak a rendkívül bonyolult erőviszonyok ismeretében és a prioritások helyes megválasztása révén lehet elérni.* Éppen ezért sokszor idézett adatok vagy a béke-mozgalom történetének ismertetése helyett figyelmemet erre a területre szeretném koncentrálni. Nem mintha a diagnózisomat csalhatatlannak és terápiás javaslataimat minden részletében helytállóknak tudnám. Véleményemet inkább vitaalapnak szánom.

A világbéke szempontjából *a legfontosabbnak az atomháború veszélyének elhárítását látom.* Egy atomháború után ugyanis minden más probléma időserültlenné válna, és elveszítené értelmét minden olyan erőfeszítés, amellyel biztosítani igyekszünk a békét a világnak. A veszély változatlanul igen nagy. Elég, ha csak arra utalok, hogy a ma rendelkezésre álló atompotenciál több annál, amennyi a föld teljes elpusztításához elegendő, és ez az atompotenciál egyre nő, egyre több nemzet képes atom-, ill. hidrogénbombát előállítani. *Nincs tehát a világon olyan nemzetközi vagy nemzeti érdek, amely előrébbvaló lenne ennek a helyzetnek felszámolásánál.* Ezért elsőbbséget kell biztosítanunk az atom-sorompó-egyezmények kiterjesztésének, a nemzetközi nukleáris ellenőrzésnek, mindenekelőtt azonban az ezirányú fáradozást is lehetővé tevő SALT-tárgyalásoknak.

Tapasztalataink szerint még legkönnyebb az atomveszély elhárítása terén közös nevezőre jutni. Hiszen nem nehéz belátni, hogy egy atomkonfliktus mindkét fél számára a megsemmisülést jelentené. *De nem oldódott meg semmi, ha továbbra is a hatékony elrettentést vagy legalább is az erőegyensúlyt tartjuk a béke egyetlen biztosítékának.* Az atomfegyvereken kívül marad még elegendő ún. „szürke zónába” tartozó középhatósugarú támadófegyver vagy ún. hagyományos fegyver, amellyel az egyik fél a másikra érszakolhassa akaratát. Mindaddig, míg bárki is az erőfölény elérésére vagy akár az erőegyensúly fenntartására törekszik, nem lehet gátat vetni a fegyverkezési versenynek. Ez pedig már olyan méreteket öltött, hogy még közvetlen háborús fenyegetés nélkül is békét veszélyeztető tényezővé válhat. Elvonja az anyagi és szellemi erőforrásokat a világ égető kérdéseinek, a szegénység és elmaradottság, a környezetszennyezés, nyersanyaghiány megoldása elől, és így a feszültség hallatlan fokozásához vezet. Békeszolgálatunk tehát nem merülhet ki az atomháború borzalmainak ecsetelésében vagy elhárításában, *hanem törekednünk kell a fegyverkezési spirál megfordítására, a fegyverkezés korlátozására majd csökkentésére, mégpedig az elrettentő erők egyen-*

súlya helyett a bizalom egyensúlyát előmozdítva, a szembenállás fokozása helyett a békés egymás mellett élés gyakorlatát kiterjesztve.

Miért kell tapasztalunk mégis a bizalom légkörének eszkalációja helyett a gyanakvás légkörének megelevenedését? Az okot nemcsak a fegyverkezésben érdekelt körök mesterkedéseiben kell keresnünk. Az igazság az, hogy akik a fegyverkezésben érdekelték, találnak is ürügyet a feszültség szítására. Egy olyan sok keresztyén számára is megejtő alapelve hivatkoznak ugyanis, amely szerint a békét csak a kialakult erőviszonyok tiszteletben tartásával lehet megőrizni. Az erőviszonyok minden megbillenése éppen ezért alkalmas lehet a hidegháborús légkör felélevenítésére.

Az erőviszonyok egyensúlyának elve azonban igazságtalanná válik abban a pillanatban, amikor a hátrányos helyzetben lévőtt sújt. Tiszteletes dolog-e a béke árát a kizsákmányolt és jogfosztott milliárdokkal megfizettetni? De a történelmi fejlődést amúgy sem állíthatjuk meg. Még a béke szent ügyére hivatkozva sem. Ezért elvakultság vagy rosszhiszeműség minden haladó megmozdulás mögött a Szovjetunió vagy a szocialista országok mesterkedéseit feltételezni. Reménytelenül nem érti korunkat az, aki nem veszi tudomásul, hogy közvetve vagy közvetlenül minden esemény mögött a haladás és visszahúzás erőinek világmérteű küzdelme rejtezik. Nem is lehet az a béke tartós, amely az állapotok konzerválását jelenti. A békesség bibliai fogalma sem merül ki a „nincs háború” negatívumában. A béke az akadálytalan kibontakozás lehetősége, a vízpartra ültetett fa békéje. Aki tehát ma felelősen akar a világ kérdéseire hozzájárulni, annak egyszerre kell a béke és haladás szempontjait szem előtt tartania. Ezért érthetünk egyet a Keresztyén Békekonferencia törekvéseivel, amikor mindkét szempontot érvényesíteni igyekszik munkájában.

Itt kell szólnunk az emberi jogok kérdéséről is, mivel éppen ezt a társadalmi igazságot érintő és szívünkhöz oly közel álló ügyet játsszák ki az enyhülés folyamatának megakadályozására. Két dolgot nem szabad elfelejtenünk: Először: Az emberi jogokat meg lehet határozni az individualista etika és a közösségi etika szemszögéből. Mindkettőnek megvan a létjogosultsága, de egyiket sem tehetjük kizárólagossá. A történelmi tapasztalatok azt mutatják, hogy forradalmi változások idején az egyén jogai átmenetileg háttérbe szorulnak a többség jogai javára. Másodszor: Amíg az emberi jogokkal való zsarolás a feszültségeket szítja, és ezzel akadályozza az emberi jogok biztosítását, addig az enyhülés kibontakozása előmozdítja a családegyesítéseket, az információcserét, a turizmust, a mi társadalmunk esetében pedig a szocialista demokrácia megerősödését.

Nem hanyagolhatók el a világ békéje szempontjából *a regionális konfliktusok sem.* Az elmúlt harminc évben a világon valahol mindig dörögtek a fegyverek. Ezek a konfliktusok azzal a veszéllyel járnak, hogy kiterjedt, nemzetközi méretű konfliktusokká válnak. Eközben növelik a feszültséget, és piacot teremtenek a fegyvergyártás számára. Átfogó tárgyalásos rendezésre kell törekedni, de úgy, hogy haladó törekvések ne szenvedjenek kárt. Ennél a pontnál örömmel állapíthatjuk meg, hogy Európában, ebben a világ békéje szempontjából olyannyira neuralgikus zónában, a konfrontációt kezdi felváltani az együttműködésre és a kölcsönös biztonságra való törekvés. Nekünk, keresztyéneknek is mindent meg kell tennünk azért, hogy a *Helsinkiben megfogalmazott célok megvalósulhassanak, és az európai enyhülés visszafordíthatatlanná legyen.* Nemcsak Európában, hanem az egész világ érdekében.

Igen valószínű, hogy a béke szolgálatára most nehezebb periódus

vár. Bonyolultabb, gazdaságilag is kiélezettebb helyzetben kell keresnünk a békéhez vezető megoldásokat. A Keresztyén Békekonferencia V. nagygyűlésének főtitikári beszámolójában egyenesen azt olvashattuk, hogy „remény nélkül reménykedve” (Rm 3,18) kell hinnünk: nem hiábavaló a munkánk. Nem szabad azonban megengednünk, hogy az annyira várt fellélegzés elmaradása megbénítsa szolgálatunkat. Inkább a folyamatok jobb megértésére, a prioritások helyes alkalmazására, nagyobb kitartásra és hűségre ösztönözzön minket. Vajon milyen indítatásokat ad ehhez a munkához Krisztus engesztelő szolgálata az Újszövetség bizonyágtétele szerint?

2. Következmények, melyek Krisztus engesztelő művéből fakadnak

Nem lesz könnyebb a dolgunk, amikor feladatunk másik pólusát, a Krisztus engesztelő művéről szóló újszövetségi bizonyágtételel vizsgáljuk. Teológiai köztudatunkba még nem csapódott le az a vihar, amely e kérdés körül támadt mind az exegézis mind a dogmatika területén. A Krisztus engesztelő művéről szóló tanítást, azt hiszem, kivétel nélkül a kikezdhethetlen bibliai tanítások közé számítjuk. Magam is csak akkor ébredtem rá a való helyzetre, amikor a témának alaposabban utána kellett nézнем.

Ernst Käsemann volt az aki a hatvanas évek közepén egy tanulmányában majd pár évvel később a Római-levélről írt kommentárjában¹ kétségbe vonta Krisztus engesztelő művének centrális szerepét az Újszövetség üzenetében. Az csupán — állítja Käsemann — az eszkatológus üdvösség egyik interpretációs lehetősége. Tehát másképpen vagy nélkül is meghirdethető. Ulrich Luz² Käsemannnál kevésbé szigorú, és a Krisztus engesztelő művéről szóló tanítást Pál, és esetleg Márk teológiai sajátosságának tekinti.

A dogmatikusok közül is nem egy tarthatatlannak véli a lényegében Anselmus örökét őrző és általánosan vallott egyházi tanítást Krisztus engesztelő szolgálatának értelméről. Pannenbergnél³ a kereszt, amelynek értelmezése pedig döntő a szóban forgó kérdésben, alig több mint kapcsolópont Jézus élete és feltámadása között. Még Moltmann is⁴, aki krisztológiáját egyébként a keresztre építi, a keresztben sokkal inkább a szenvedő Isten önkinyilatkoztatását látja, mint a kiengesztelés helyét.

Talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy ez az újkeletű idegenkedés a kiengesztelés gondolatától arra a hangulatra vezethető vissza, amelyet a legtalálébban Niemöller ismert szavai jellemeznek: Ma nem azt kérdezik az emberek, hogy hogyan található a kegyelmes Istenre, hanem inkább azt, hogy miként található irgalmas felebarátra. Krisztus engesztelő műve viszont elsősorban Isten és az ember kapcsolatát érinti, és csak másodsorban az ember és ember egymáshoz való viszonyát. Ennél fogva a mai antropocentrikusabb teológiai gondolkodás számára elvontnak és megalapozatlannak tűnik.

Újabbban azonban egyre szaporodnak azok a hangok, amelyek szerint a kiengesztelés műve az Újszövetség üzenetének nélkülözhetetlen eleme. Stuhlmacher⁵ Rm 3,25—26 elemzése során arra a megállapításra jut, hogy itt Pál olyan hagyományanyagot épít bele mondanivalójába, amely hellenisztikus zsidókeresztyén körökre (Stephanuskreis) vezethető vissza. Ulrich Wilkens⁶ még nála is tovább megy, és bebizonyítja, hogy Krisztus halálának engesztelő volta az egész újszövetségi hagyomány szerves része.

Ezt bizonyítják olyan szavak és fogalmak, amelyek az Újszövetség

minden rétegében megtalálhatók. Nemcsak a „hilasztérion” vagy a „kattallagé” szavakra gondolok. Ezek valóban csak a páli vagy a Pál hatása alatt álló iratokban lelhetők fel. De sok olyan szó és fogalom van, amely feltételezi a kiengesztelés tényét. Ide kíváncszok a gyakran előforduló „áldozat” kifejezés, az úrvacsora értelmére világító „új szövetség vére”, és a rabszolgafelszabadítás gyakorlatából kölcsönzött „váltásdíj” (lütrom) is. De a lépten-nyomon fellelhető „értünk” (hüper hémón) szókapcsolatnak is csak akkor van értelme, ha Krisztusnak Isten előtt értünk végeztetett szolgálatára emlékeztet. A felsorolt szavak és fogalmak mind *valamiféle akadályra utalnak*, amely Isten és ember közé került, és amelyet egyedül Jézus távolíthatott el az útból.

A szavak tanulságánál is fontosabb az a tény, hogy Krisztus engesztelő műve és szolgálata nélkülözhetetlen eleme az *Újszövetség teológiai rendszerének* is. Összefügg mindenekelőtt azzal az istenképpel, amely az Újszövetségben — de tegyük mindjárt hozzá: az Ószövetségben is — tükröződik. Az Írás arról *a szuverén, személyes Istenről* tanúskodik, aki igéjében megszólítja az embert, közli vele akaratát, és felelőssé teszi annak megtartásáért. Aki nem hallgat rá, nem egy személytelen rendet, hanem magát Istent bántja meg, mert Ő féltő szeretetében személyes ügyévé teszi nemcsak azt, ami az Ő féltő személyével kapcsolatos, hanem azt is, ami az ember és ember viszonyában történik. Ezért ha valaki nem él akarata szerint, nemcsak magának vagy másnak okoz kárt, hanem Istennel is szembe kerül. *Bűne vétkes adóssággá válik, vagyis akadályá Istennel való kapcsolatában*. Ez az akadály akkor is ott áll Isten és az ember között, ha az ember nem tud róla, s míg ez az akadály el nem hárul az útból, az ember Isten ítélete alatt van. Így lett a szeretet kapcsolatából ellenséges viszony, függetlenül attól, hogy az ember mit érez (Kol 1,21—22!).

Ebben az Isten ítéletét magunkra vonó vétkes adósságban látja az Újszövetség elvesztett állapotunk igazi okát, de ezen a ponton nyitja meg előttünk a szabadulás útját is. A bűn azért lehet végzetünk, mert szembeállít Istennel. Ezt az összefüggést teszi nyilvánvalóvá Pál a számunkra már kissé nehezen érthető „sarx” kifejezéssel. Amikor azonban Isten elengedi bűnös tartozásunkat, és megbékül velünk, valóban szabadok leszünk. Sem a bűn, sem semmi más hatalom nem uralkodhat rajtunk (Jn 8,36!). Ha mindezt figyelmen kívül hagyjuk, alapjaiban rendül meg az Újszövetség szoteriológiai üzenete. De érthetlenné válik az a küzdelem is, amelyet az Újszövetség azok ellen a hamis szoteriológiai nézetek ellen folytat, amelyek a szabadulás útját a matéria, az immanencia, a mulandóság és a végzet legyőzésében, vagy pedig valamiféle magasabbrendű gnózis megszerzésében vélik megtalálni. Pál azt írja Rm 8,31-ben: „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?” Tehát minden más elveszti hatalmát felettünk, ha Isten mellénk áll. Isten pedig azért áll mellénk, mert elengedve bűnös tartozásunkat megbékült velünk. Bűnös adósságunknak és sorsunknak erre az összefüggésre világít rá Pál egészen egyértelműen Kol 2,14-ben is: Az ellenünk szóló adóslévlé érvénytelenítésével győzedelmeskedett Krisztus sorsunk hatalmai felett.

Ennek az adósságnak elengedését az Újszövetség egyáltalán nem tekintheti természetesnek. Isten féltőn szerető szent Isten, és ezért nem mondhatjuk Voltaire cinikus szavaival: neki mestersége a megbocsátás. *A bűnbocsátanak ára van*, s ha a bűnnek súlya nagy, a felmentő ítéletnek is nyomatékossá kell lennie. Joggal hangsúlyozza Paul Tillich: „Egy olyan üzenet Isten szeretetéről, amely sérti az Isten igazságosságáról szóló üzenetet... nem nyugtathatja meg az ember lelkiismeretét.”⁷⁷ A helyzeté-

vel tisztában levő, megrettent lelkiismeretű embernek bizony szüksége van a bűnbocsánat garanciájára.

Az Újszövetség a kiengesztelés helyét Jézus Krisztus keresztségében jelöli meg. Ott róta le Jézus a mi tartozásunkat. „Azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk, hogy mi Isten igazsága legyünk általa” — mondja Pál 2 Kor 5,21-ben Krisztus engesztelő művét idéző zárómondataként. A keresztt természetesen ezen kívül még sok mindent nyilvánvalóvá tesz, de ez az — Luther szavaival — „üdvös csere” az Újszövetség szerint Jézus kereszthalálának legfőbb ajándéka. De elegendő-e az az ár, amelyet Jézus fizetett bűneinkért? Az Újszövetség válasza erre a kérdésre az, hogy az Igaz, aki „bűnt nem ismert”, halt meg értünk nem igazakért. Mégsem lehet a kereszten szerzett elégtételt a bűn és bűnhődés mechanikus érvényesítésével, jogi formulákkal megmagyarázni. Ebben nem tudjuk Anselmust követni. Althausnak van igaza, aki azt mondja, hogy „a kiengesztelés nem önkény, amely fittyet hány (Isten igazságossága) szigorú rendjének, hanem (Isten szeretetének) csodája, amely át-töri azt.”⁸

Mivel támasztja alá az Újszövetség a keresztnél elégtételt szerző voltát? Általában Krisztus feltámadásának tényére szoktak utalni, mint olyan tényre, amely által biztosít minket Isten Krisztus áldozatának elfogadásáról. A feltámadás ténye azonban önmagában még nem bizonyítja, hogy Jézus halála „értünk” történt, és nem ítéletünkre. A feltámadás híre először rettegést keltett mindazokban, akik valamilyen formában részesei voltak Krisztus keresztfeszítésének. A feltámadott Úr azzal győzte le félelmüket — Péter is erre hivatkozik pünkösdi prédikációjában —, hogy *ő ugyanaz, akit földi életében is megismertek*. A történeti Jézus ismerete szükséges tehát ahhoz, hogy Jézus halálát váltságshalálnak tekinthessük.

Nem is olyan régen azt, aki ilyen állítást mert megkockáztatni, a tudománytalanság vádjával illették. Ma már azonban egyre általánosabbá válik az a meggyőződés, hogy a gyülekezeti hagyomány kériugmatikus krisztológiáján át lehet, és át is kell törni a történeti Jézushoz.⁹ De amíg a kutatók általában a történeti Jézus szavaiban és tetteiben megnyilatkozó isteni igényt hangsúlyozzák, a mi egyházunkban már közel két évtizede, Káldy Zoltán püspök Pozsonyban tartott díszdoktori értekezése nyomán¹⁰ egyre határozottabb lett az a felismerés, hogy figyelniük kell arra a módra is, ahogy Jézus isteni igényét gyakorolta. *Ő úgy volt Úr, hogy életével és halálával szolgált nekünk*. Felismertük, hogy a diakónia mindenekelőtt nélkülözhetetlen krisztológiai fogalom, és egyre bizonyosabbak leszünk afelől, hogy benne az evangélium lényegét ragadtuk meg.¹¹

Jézusnak ez a szolgálatban gyakorolt messiási küldetése hatalmaz fel minket arra, hogy halálát is javunkra végzett szolgálatnak tekintsük. „Az Ember Fia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy *ő* szolgáljon, és életét adja váltságul sokakért.” (Mk 10,45 par.) Halálában tehát folytatódik, ami egész életét jellemezte: az emberrel szolidáris szolgálat. *De halála együtt a legnagyobb szolgálata is a világnak*. Ez a végéig elmenő szeretet adja alapját és hátterét minden más szolgálatának. Ha pedig Jézus kereszthalála szolgálat, akkor ez csak egyet jelenthet: engesztelő halál a mi javunkra. Ezt igazolta Isten azzal, hogy feltámasztotta őt Isten harmadnapon.

Nem lehet kétséges, hogy Krisztusnak a kereszten végbevitt engesztelő művére az embernek Isten színe előtt felhalmozódott bűnadósságának eltörlése miatt volt szükség. Ennek értelmében az a *békesség is, amelyet így szerzett, az Isten és ember között lévő ellenséges viszony*

szoteriológikus jellege van.”¹³ *A Krisztus által szerzett békeség csak hitben megragadható valóság.* Ezt a hitet pedig maga Krisztus teremti az egyház szolgálatá által „ubi et quando visum est deo”. Nincs a mi hatalmunkban, és ezért nem is várhatjuk el senkitől, hogy hit nélkül is a hit szabályai szerint éljen. Csupán szolgálhatjuk, abban a reménységben, hogy „szolgálatunk nem hiábavaló az Úrban” (1 Kor 15,58). Ugyanakkor a Krisztus által szerzett békeség ebben a világban mindig „rész szerint való”, még az egyházban is, és ennél fogva nem kívánhatjuk, hogy az evilági béke Krisztus békéjére és a belőle fakadó etikára épüljön.

Meggyőződésem, hogy a keresztyének békeszolgálatának kérdésében sem kerülhetjük ki az *Isten kétféle kormányzásáról* szóló lutheri tanítást, vagy Bonhoeffernek az eszkatologikus feszültséget jobban figyelembe vevő formuláját a „végső” és a „vég előtti” dolgok megkülönböztetéséről. Luther a világi békét a Nagykéte magyarázatában a mindennapi kenyér dologai közé sorolja. Megvalósítása tehát nem speciális keresztyén feladat, hanem a többségén, ma így mondanánk: ösztársadalmi feladat. Ezt a világ rendjének megőrzésére hivatott szolgálatot Isten szeretetéből rendelte, hogy megfékezze a bűn kaotikus hatalmát, és megadta az embernek azt az értelmet, hatalmat és erkölcsi erőt (iustitia civilis! ÁH XVIII.), amely ehhez a szolgálathoz szükséges. Nyilvánvaló, hogy az így létrejött béke csak kompromisszumok árán megvalósítható, töredékes béke, és nem teszi feleslegessé Krisztus engesztelő szolgálatát, mert a bűn hatalmát megszüntetni nem tudja. *De az engesztelés szolgálata is rászorul a békére.* A háború kaotikus viszonyai akadályozzák ezt a szolgálatot, nem is szólva arról, hogy megsemmisítik azokat, akikhez szólnia kell (1 Tim 2,1—6!)

Arról már szóltam, hogy a Krisztus engesztelő művéből élő keresztyének is el vannak kötelezve a világ békéjének előmozdítására, és ezt minden békeszerető emberrel összefogva kell tenniük. Tehát ha a két féle szolgálatot meg is kell különböztetnünk egymástól *elválasztani semmiképpen sem szabad.* A kérdés csupán az lehet, hogy keresztyének mihez igazodjanak ebben a szolgálatban. Megkívánhatják-e, hogy a világ-békéért való fáradozás a krisztusi etikához, pl. a lemondáshoz az igazságtalanság elhordozásához, az erőszaknélküliséghez igazodjék? Vagy ha ez nem történik meg, megtagadhatják-e közreműködésüket? A keresztyének békeszolgálatában tapasztalható bizonytalanság nagyrészt a keresztyén egzisztenciának e kérdések mögött rejtőző eszkatologikus mivoltára vezethető vissza, és nem hinném, hogy valaha is sikerülne egy minden időkre érvényes receptet találnunk.

De tanulságos a „házi táblákra” (Kol 3,18—4,1; Ef 5,21—6,9; 1 Pt 2,13—21) figyelni, amelyek hasonló dilemmák között nyújtanak útmutatást. Nem biztatják a keresztyéneket, hogy tegyék magukat rajongó módon túl a világ akkori rendjén, hanem arra intenek, hogy *megmaradva ezekben a rendekben átítassák azokat a Krisztustól kapott szeretettel.* A béke mai „rendje” sem jöhet létre az adott politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok figyelembevétele nélkül. Ezek között kell a lehető legésszerűbb és legigazságosabb békét megteremteni. Ennek érdekében a keresztyéneknek másokkal együtt kell munkálkodniuk, mégha ez a béke nem is felel meg egészen annak, amit Krisztus eszkatologikus uralmától várnak.

Ebbe a fáradozásba azonban belevethetik hitük és szeretetük javait. Biztathatják a csüggedőket, mert ők Krisztusban felismerték, hogy Isten nem mondott le a világról. Segíthetik azt, ami előreviszi a béke ügyét, és megvonhatják támogatásukat attól, ami hátráltatja. Tudatosíthatják az emberiségnek Krisztusban nyilvánvalóvá lett egységét. Egyházközi kap-

csolataik révén megtisztíthatják a nemzetközi légkört a gyanúsítgatásoktól, és megakadályozhatják, hogy az egyházi érdekek háborús propaganda eszközeivé váljanak. Végül, de nem utolsó sorban: imádkozhatnak a békéért.

Tudom, hogy menet közben sok szílat elejtettem, s sok szílat nem kötöttem el. Ehhez nem is volna elég egy óra. De előadásom talán éppen így érheti el célját. Nem elzárja, hanem megnyitja a vita útját.

Dr. Cserháti Sándor

MEGJEGYZÉSEK

1 E. Käsemann: Erwägungen zum Stihwort „Versöhnungslehre im N. T.“; in Zeit und Geschichte. Denkausgabe an R. Bultmann zum 80. Geburtstag. — An die Römer. 1967.

2 Ulrich Luz: Theologie crucis als Mitte der Theologie i. m. N. T. EvTh. 24. (1974) 116 ff.

3 Wohlfart Pannenber: Grundzüge der Christologie. 1964.

4 Jürgen Moltmann: Der gekreuzigte Gott. 1972. és Gesichtspunkte der Kreuzestheologie heute. EvTh 33 (1973) 346 ff.

5 Peter Stuhlmacher: Zur neueren Exegese von Röm 3,24—26. in Jesus und Paulus. Festschrift für W. G. Kümmel zum 70. Geburtstag (1975) 315 ff.

6 Ulrich Wilkens: Christologie und Anthropologie im Zusammenhang der paulinischen Rechtfertigungslehre. ZNW. 1976 1/2 H. 185.

7 Paul Tillich: Systematische Theologie. Bd. LL. (1958) 185. o.

8 Paul Althaus: Grundriss der Dogmatik. (1952) 223. o.

9 E. Käsemann, E. Fusch; E. Jünger és sokan mások.

10 D. Káldy Zoltán: Új úton (1970): Az egyház életformája: diakónia.

11 Külföldön még kevesen vannak, akik felismerték a diakóniai teológia jelentőségét. Eppen ezért örültem Jürgen Roloff cikkének: Auf der Suche nach einem neuen Jesusbild. ThLZ 98 Jg. 1973. 562 ff. Többek között ezt írja: (Mk 10,45 : Lk 22,27-re vonatkozóan) Jézus itt összefoglalóan úgy jellemzi saját magatartását, mint másoknak szolgáló életformát, amely lemond arról a jogról és hatalomról, amellyel Isten az ő országának ügyét valóra válthatja.

12 Gerhard Sauter: Was heisst „christologische Begründung“ christlichen Handelns heute? EvTh 35. (1975) 407 ff.

13 Leonard Goppelt: Die Herrschaft Christi und die Welt. in: Christologie und Ethik (1968) 125. o.

Egyházunk útján

Jelentés az Evangélikus Teológiai Akadémia 1978/79-i tanévről

A tanév végi jelentés mindig számadás és önmagunkkal való szembenézés. Számadás arról, mennyit tudtunk megvalósítani a magunk elé kitűzött célokból, hogyan tudták teljesíteni feladataikat tanárok és hallgatók. Szembenézés önmagunkkal: vajon adottságainknak megfelelően, a rendelkezésünkre álló idő és eszközök maximális fölhasználásával végeztük-e munkánkat? Az őszinte számadás és önvizsgálat senkinek nem ad teljes felmentést; ezért jó, hogy évről évre fel kell mérnünk elvégzett munkánkat, mert így mérleget készíthetünk róla és meglátjuk, hol kell javítani, mit kell pótolni, és miben kell előrehaladni.

Tanév elején megpróbáltuk kijelölni azt az *utat*, amelyen haladnunk kell, körvonalazni azt, hogy milyen feladataink vannak a *tanítás* területén, felmérni azt, hogy milyen *szolgálatot* kell végeznünk egyházunkban, és célokat kitűzni annak az *életfolytatásnak* a számára, amellyel tanuszkodhatunk arról, hogy Jézus Krisztust követve áldozatos szeretettel tudunk szolgálni az embereknek, hazánknak, az egész emberiségnek, és példaadásunkkal másokat is el tudunk vezetni erre a szolgáló életre.

Ezzel a célkitűzéssel összehasonlítva próbálok röviden beszámolni az Akadémia elmúlt tanévről.

1. Az *út*, amelyen jártunk: a diakónia útja. Talán szabad egy kicsit jelképesnek vennünk, hogy az évek óta jól kialakult gyakorlat mellett, a Hazafias Népfront munkájában, gyűlésein való részvétel, a XIV. kerületi Népfront bizottsággal tartott személyes baráti és munkatársi kapcsolat további elmélyítése mellett, ennek a tanévnek elején Dr. Nagy Gyula professzor, akit 60. születésnapja alkalmából köszönthettünk, megkapta a Munka érdemrend arany fokozatát és az Országos Béketanács kitüntető jelvényét (1978. szept. 22.), a tanév végén pedig (1979. jún. 13.) egyik fiatal óraadónk, Baranyai Tamás domonyi lelkesült ugyancsak az Országos Béketanács kitüntető jelvényét kapta meg.

A kartársainkat ért kitüntetés Akadémiánk számára is megtiszteltetés. Azért gondolom, hogy egyúttal jelkép is ez a tanév elejét és végét összekötő két kitüntetés, mert arról tanuszkodik, hogy nemcsak nézzük a világ eseményeit, és az emberiség nagy kérdéseinek megoldásáért folytatott küzdelmet, hanem ki-ki a maga helyén és a maga tehetsége szerint aktívan részt is vesz ebben a küzdelemben. Ezt a segítő részvételt pedig államunk és társadalmunk elismeri és méltányolja.

Hallgatóinkat tudatosan készítjük fel arra, hogy a diakóniának ezen az útján járjanak. Ezzel kapcsolatban külön is meg kell említenem azt a kiemelkedő fórum-alkalmat (1979. febr. 13.), amelyen D. Dr. Káldy Zoltán püspök-elnök, Akadémiánk ez évi felügyelő püspöke a hallgatók egyházpolitikai, politikai és az egyház szolgálatára vonatkozó kérdéseire válaszolva világos tanítást adott, mit jelent az egész embert, az egész vilá-

got, az egyes ember és az emberiség kérdéseit mindig figyelembe vevő diakóniai szemlélet. Ezért a szolgálatért külön is köszönetet mondunk a Püspök Úrnak.

Hadd essék még röviden említés arról az otthon-óráról, amelyen hallgatóink a Nemzetközi gyermekévről emlékeztek meg és kedves, színes programmal szolgáltak az ott megjelent gyermekeknek.

A diakónia útján járásunkhoz ebben a tanévben is hozzátartoztak azok az ökumenikus alkalmak, amelyeken Akadémiánkra látogató vendégekkel találkoztunk, és azok a hazai és külföldi konferenciák, amelyeken résztvehettünk. Az idő rövidsége miatt hadd szorítkozhassam csak a legfontosabbak felsorolására, és egy-két kiemelkedő esemény megemlézésére.

Látogatóink között meg kell említenem az EEK főtitkárát, G. Williams-t, Albert Greinert, a franciaországi evangélikus egyház lelkészét és egyik vezetőjét, Hanfried Krüger frankfurti egyháztanácsost aki egy alkalommal ökumenikus tanulmányi csoportját is elhozta, és Karl Hertz professzort, a bossey-i ökumenikus intézet igazgatóját. Nagyon szívélyes, testvéri beszélgetést folytattunk az etiópiai Mekane Yesus evangélikus egyház látogató hivatalos delegációjának tagjaival is.

Külön meg kell emlékeznem arról a megtiszteltetésről, amely Akadémiánkat érte azzal, hogy a dékán tagja lehetett Egyházunk legmagasabb szintű delegációjának, amely az elmúlt év decemberében a Szlovákiai Evangélikus Egyház meghívására Pozsonyban hivatalos tárgyalásokat folytatott. Magukról a tárgyalásokról és a megállapodásokról egyházi sajtóunkban részletes beszámolót adott D. dr. Káldy Zoltán püspök úr. Jelentésem más helyen még szó kerül arról, hogy ennek a tárgyalásnak eredménye máris jelentkezett Akadémiánk életében.

Az Akadémia professzorai és óraadói számos külföldi és hazai ökumenikus konferencián vettek részt. Az erről szóló részletes beszámoló a Külügyi Bizottság számára készül, de itt feltétlenül meg kell említenem azt, hogy a konferenciákon való aktív részvétel mindig alkalom arra, hogy bizonyosságot tegyünk a diakónia útján járásunkról, és mindig alkalom arra is, hogy táguljon látókörünk. Ezért köszönetet mondunk Egyházunk Vezetőségének, hogy egyházunk delegációiban, különböző ökumenikus bizottságokban, testületekben, tanulmányi bizottságokban az Akadémia tanárai és óraadói is résztvehetnek és munkálkodhatnak.

A diakónia útján járásunkat nagyban segíti az a jó viszony, amely Államunk és Egyházunk között egyre mélyül és erősödik. Hadd mondjak itt köszönetet azoknak, akik államunk részéről ezt a jó viszonyt személyesen is munkálják, és hadd kérjem az Állami Egyházügyi Hivatal itt megjelent képviselőjét Lóránt Vilmos tanácsos urat, hogy ezt a köszönetünket tolmácsolni szíveskedjen. Köszönjük mindazt a segítséget, amelyet Akadémiánknak, a tanároknak és a hallgatóknak nyújtottak az elmúlt tanévben is.

2. A második, amiről jelentésemben szólnom kell a *tanítás* munkája. Célkitűzésünknek megfelelően igyekeztünk úgy tanítani, hogy azzal alaposan felkészítsük hallgatóinkat a lelkeszi szolgálatra. Ismét emeltük a követelményeket, s az előadások színvonalát is. Igyekeztünk több önálló munkát, a teológiai irodalommal való több és alaposabb foglalkozást, nagyobb szorgalmat megkívánni. Most az évvárón néhány elmaradt vizsga és kollekvium miatt nem tudunk teljes képet alkotni ennek eredményéről. A már befejeződött vizsgákról a következőket jelentem:

Első vizsgát tett 15 hallgató. Kitűnő eredménnyel végzett 1, jelesen 4, jó eredményt ért el 6, közepes lett 2. Két hallgató összfeljavító vizsgát tehet 1, ill. 2 tárgyból.

Alapvizsgát tett 3 hallgató, ezek közül ketten kitűnő, egy pedig jeles eredménnyel.

Tanulmányait befejezte 9 hallgató. A szigorlati vizsgán 2 jeles, 1 jó, 6 pedig közepes eredményt ért el. Egy idősebb testvérünk régebben félbeszakadt vizsgáit befejezve ugyancsak megállta a szigorlatot.

Itt említ meg, hogy most a tanév végén tett doktori szigorlatot ifj. Görög Tibor lelkész, a KBK prágai irodájának igazgatója, akit június 15-én avattunk doktorrá.

Az Akadémia tanító munkájában segített a könyvtár, amely a Könyvtárvezető jelentése szerint ebben a tanévben 195 kötettel gyarapodott. Hálával emlékezünk azokra az ökumenikus testületekre és azokra a magánszemélyekre, akik könyvadományaikkal segítettek bennünket abban, hogy a legújabb teológiai irodalmat is ismerhessük és használhassuk. Köszönetet mondok Papp Ivánné könyvtárvezetőnek, Benczúrné Dr. Kada Judit tanárnőnek és Schreiner Vilmos lelkésznek, könyvtárosainknak, akik az elmúlt tanévben is hűséggel és nagy szakismerettel látták el a könyvtár minden szolgálatát.

Tanító munkánkban alapvető jelentősége van a Biblia ismeretének és tanulmányozásának. Erre az elmúlt tanévben még nagyobb hangsúlyt tettünk. Most is nagy segítséget jelentett ezen a téren, hogy eredménnyel megrendezhettük a Bibliaismereti versenyt, amelynek ez évben a Zsol-tárok könyve és Márk evangéliuma volt az anyaga. Az idén az írásbeli és a szóbeli kérdéseket Szentpétery Péter IV. évf. hallgató állította össze, aki az elmúlt évek során már három alkalommal is első díjat nyert ezen a versenyen. A legjobbak a szóbeli vizsgán döntöttek el a sorrendet. A tanév bibliaversenyének eredménye: 1. Seben István IV., 2—3. Kiss János V. és Pathó Gyula III. évf. Mindhárman pénzjutalomban részesültek (700,—, ill. 500—500,— Ft). Könyvjutalomban részesült Amriskó Mária, ifj. Hafenscher Károly, Laborezi Géza, Tekus András IV; Koskai Erzsébet III; Fabiny Tamás II; és Smidéliusz Zoltán I. évf. hallgató. Ezen a helyen köszönöm meg id. Harmati Béla nyugdíjas lelkésztestvérünknek, aki régóta lelkes támogatója ezeknek a bibliai versenyeknek, hogy ez idén a kiosztott jutalmak felét, 1.000,— Ft-ot adományozta a hallgatóknak. (Idézet az otthonigazgató jelentéséből).

A Szlovákiai Evangélikus Egyházzal kötött megállapodás során felújított professzorcsere-egyezmény adott lehetőséget arra, hogy a Pozsonyi Evangélikus Hittudományi Kar dékánja, vendégelőadásokat tartott Akadémiánkon. Dr. Karol Nandrásky professzor a Teremtésről szóló bibliai tanításról, valamint a Biblia hasonlatainak értékeléséről és értelmezéséről tartott előadásai bepillantást nyújtottak a professzor munkájába, a szlovák testvéradadémia tanítói munkájába, és igen eleven vitára, beszélgetésre indították a hallgatókat.

Dr. Fabiny Tibor egyháztörténész professzorunk vendégelőadást tartott az Uppsalai Teológiai Fakultáson a XVIII. századi svéd—magyar kapcsolatokról.

A professzorcserek is sokat jelentenek Akadémiánk tanító munkájában, mert a személyes kapcsolatokon túl tágitják mind a professzorok, mind a hallgatók látókörét, és újabb kutatásra, teológiai munkára ösztönöznek.

Ebben az évben csak rövid időre, alig két hónapra volt finn ösztöndíjasunk Erkki Pennanen lelkész személyében, aki már több alkalommal tartózkodott hazánkban. Viszont régebbi ösztöndíjasaink azzal mutatják meg egyházunk és Akadémiánk iránti ragaszkodásukat, hogy valahányszor Magyarországon járnak, néhány percre ellátogatnak hozzánk is. A velük folytatott rövidebb-hosszabb beszélgetés arról tanúsko-

dik, hogy sok mindent jobban értenek már a mi teológiánkból, és ezt szívesen tovább is adják odahaza.

Most, tanév végén még csak rövid szóval teszék említést arról, hogy ősszel Isten segítségével elindítjuk majd a levelező teológiai tanfolyamot is, amelyen sok olyan presbitert, gyülekezeti tagot ismertethetünk meg egyházunk teológiájával, aki szeretne alaposabb ismerettel, képzetben segíteni lelkészenek a gyülekezeti szolgálatban. Erre az elmúlt tanévre ebből még csak az tartozik, hogy a tanári kar tagjai sok tanácskozás és megbeszélés, majd D. Dr. Káldy Zoltán püspökkel folytatott értekezlet után készítette el azt a javaslatot, amely jóváhagyás után a tanfolyam szabályzata lehet majd.

3. Néhány szó arról a *szolgálatról*, amelyet Akadémiánk tanárai és hallgatói az elmúlt tanév során egyházunkban végeztek. Jelentésemnek ebben a részében elsősorban Dr. Selmeczi János otthonigazgató jelentésére támaszkodom, hiszen ez a munka javarészt a Teológus Otthon igazgatói között folyik. Egyben köszönetet mondok Dr. Selmeczi János igazgatónak munkájáért.

Ismét tartottunk konzultációt azokkal a lelkészekkel, akiknek gyülekezetéből jöttek az Akadémia hallgatói. A konzultációról annak idején már beszámoltunk az Evangélikus Élet hasábjain. Azt hiszem, az a legfontosabb eredmény itt, hogy a lelkészek és a tanárok világosan látják; egymást segítve kell munkálkodnunk, mert a jövőendő lelkészek nevelése közös feladatunk, közös felelősségünk. Hogy mennyire szoros már a kapcsolatunk a gyülekezetekkel és a lelkészekkel, azt elárulja az Otthonigazgató jelentésének ez a mondata: „Ezekkel a lelkészekkel való szoros együttműködés nagyon fontos, mert ha a hétvégeket és az előadási szüneteket beleszámítjuk, gyülekezetünkben szinte több időt töltenek a hallgatók, mint az Akadémián”. Ez a tény persze megoldandó problémát is rejt magában, hiszen azért az öt év alatt a hangsúly a tanuláson, a teológiai képzésen van. De az biztos, hogy alig van egyház, amely azzal dicsekedhetnék, hogy ilyen szoros a kapcsolat a gyülekezetek és a lelkészképzés között.

„Ebben a tanévben (1978. június 17—1979. június 10.) 181 anyagyülekezetben volt szupplikáció és 37 anyagyülekezetben teológusnap. Összesen tehát 218 anyagyülekezetet értünk el szolgálatunkkal. A befolyt adományok összege 783 733,— Ft volt”. (Igazgatói jelentés.) Hadd hangozzék el itt a köszönet azoknak a gyülekezeteknek és lelkészeknek, ahonnan és akiktől ez a sok adomány befolyt. Ezeknek az adományoknak 20%-át fordítjuk a hallgatók jutalmazására, a jegyzetek kiadására és az évvégi jutalmakra, amelyekből természetesen azok a hallgatók is kapnak, akik a legtöbbször vállaltak szupplikációs és teológus-napi szolgálatokat.

A hallgatók szolgálatra nevelésében segítettek a kéthetenként tartott otthonórák is, amelyeknek témája ez idén: „Egyházunk diakóniai szolgálata” volt. Az előadások szeretetintézményeink szolgálatát ismertették, az intézményes diakónia, az öregek, mozgássérültek, az otthonainkban ápoltak problémáival foglalkoztak. Köszönetet mondunk az előadóknak: D. Dr. Ottlyk Ernő püspöknek, Blázy Lajos diakóniai ügyvivő lelkésznek, Muncz Frigyes lelkésznek, a Budai Szeretetotthonok igazgatójának és Bálint Éva gyógypedagógusnak, a nyíregyházi egészségügyi gyermekotthon vezetőjének.

„Az Akadémia tanárai és az Otthonigazgató nagyon sok gyülekezetben végeztek igehirdetői szolgálatot, tartottak előadást, szeretetvendégségeken és más gyülekezeti alkalmakon. Ezekről alkalmanként hírt adott

az Evangélikus Élet, most kérem, hogy ne kelljen részletesen felsorolnom ezeket a szolgálatokat.

Az előadásokkal, szupplikációs és teológusnap szolgálatokkal, a magunk példájával igyekeztünk arra nevelni hallgatóinkat, hogy tudatosan készüljenek a gyülekezeti lelkesítő szolgálatra, jó szívvel vállalják azt, és igyekezzenek minél alaposabb ismereteket szerezni hozzá.

4. Az élet — ez a negyedik, amiről be kell számolnom. Tudatában vagyunk annak, hogy se a teológiai tanulmányokat, se pedig a lelkesítő szolgálatot nem lehet igazán hit nélkül folytatni. Ezért elkerülhetetlenül szükséges a hit-erősítése azokban, akik a szolgálatra készülnek. Az Akadémia és az Otthon életéhez ez évben is hozzátartozott a reggeli és a déli áhítatokon való részvétel és szolgálat. Az igehirdetés szolgálatát általában a hallgatók látták el, a felkészülésben és az igehirdetés megbeszélésében elsősorban Dr. Groó Gyula professor és Dr. Selmeczi János otthonigazgató segítette a hallgatókat, de szükség szerint a tanári kar más tagjai is beszélgettek az ilyen ügyben hozzájuk forduló hallgatókkal. A hallgatókon kívül mindkét félévben egy-egy alkalommal a tanárok is tartottak reggeli áhítatot.

Mindkét félévben tartottunk félévkezdő csendesnapot a tanárok szolgálatával. Áhítat, bibliakörök, előadások és megbeszélés után úrvacsorai istentisztelet zárta ezeket a napokat. Mindkét félév végén, az utolsó otthonórán is volt úrvacsorai istentisztelet. Mindezekben az alkalmakon olyan igehirdetések hangzottak, amelyek a hallgatók hitének erősítését és példaadó keresztény életben járást szolgálták.

A programba épített alkalmakon kívül megadtuk a lehetőséget arra is, hogy a hallgatók személyes kérdéseikkel az otthonigazgatóhoz, vagy tanáraihoz fordulhassanak. Ezzel a lehetőséggel sokan éltek az elmúlt év folyamán. Jó alkalmak voltak erre az évfolyamórák is, amelyek az évfolyamvezető tanárral a teológus-közösség életének kérdéseiről is gyakran folyt beszélgetés.

A hallgatók magatartásával kapcsolatban az elmúlt tanévben komolyabb panasz, fegyelmi ügy nem fordult elő. Az említett beszélgetések sok személyi kérdést, kialakulóban levő ellentétet megoldottak, megszüntettek.

A közösség alakításában sokat segített néhány fesztelenebb alkalom. Ebben az évben a Börzsöny hegységben rendeztük meg a hagyományos bagolytúrát, majd utána az Otthonban a bagolyvizsgát, amelyen az elsőéveseknek leleményességükről, ismereteikről kellett beszámolniuk. Volt egy vidám farsangi est általános ismereti vetélkedővel. Év végén háromnapos kirándulás volt a Vértes-hegységben. A szállás a gesztesi vár turistaszállójában volt. A rossz idő ellenére a kirándulás hangulatos és közösségépítő volt (igazgatói jelentés).

Szabadabb alkalom volt az ifjúsági önképzőkör minden összejövetele is, amelyen a művészet és egyházművészet témájáról folyt beszélgetés rövid bevezető előadás után. Két alkalommal vendégelőadó volt. Gáncs Aladár lelkész „Bach élete és műve”, Dávid Katalin művészettörténész pedig „Művészet—egyházművészet” címmel tartott előadást.

Ebben az évben is megrendeztük az ötödévesek „ballagási” ünnepségét, amelyen a IV. évfolyam hangulatos, kedves műsorral, virággal köszöntötte a végzős hallgatókat.

A szolgálathoz való hozzáállásban a hallgatók magatartása az utóbbi években fokozatosan javult (igazgatói jelentés). Ugyanez mondható el az egymásnak adott segítségnyújtásról is. A nagy létszámú első évfolyam felébresztette a felsőbbévesek felelősségérzetét és különösen a két nyelv a görög és a héber tanulásban segítettek sokat.

„Az Otthonigazgató és a professzorok nevelő munkájában nagy segítséget jelentettek az ifjúsági vezetők: Seben István szenior, Magassy Sándor és Koskai Erzsébet proszeniorok, valamint Sztankó Gyöngyi, a Karácsony Sándor utcában lakó lányok felelőse” (igazgatói jelentés). Ugyancsak jó közösségi, munkát végzett a Tanulmányi Bizottság két ifjúsági tagja: Laborczy Géza és Fabiny Tamás is. Örülünk az erősödő közösségi szellemnek és az így végzett szolgálatnak, és kívánjuk, hogy egyre több olyan fiatal lelkész álljon szolgálatba, aki már a felkészülés idején megtanult felelősséggel élni, és egyházunk útján, a diakónia útján járni.

5. A számadás és az önvizsgálat során szembetalálkozunk megoldatlan kérdésekkel, mulasztásokkal is, amelyekből a jövő feladatait is megláthatjuk. Ezeknek megoldásában azonban sokat segít mind annak a tudata, amit már sikerült elérnünk.

Ha évekre visszatelkintve azt tudjuk mondani, hogy lényeges haladás van a tanulmányi munkában, akkor még inkább szükségét érezzük annak, hogy még nagyobb legyen a „munkafegyelem”, az órák látogatása, a rendelkezésre álló idő jobb kihasználása tekintetében.

Egyházunk vezetőinek segítségével meg kell találnunk a leányhallgatók végleges elhelyezése kérdésének megoldását. Biztos, hogy ebben a gyűlekezetek is segíteni fognak.

Az elmúlt évek tapasztalatai alapján még nagyobb hangsúlyt kell tennünk az önálló teológiai munkára. Pályázatok kiírásával és a pályázatokon való részvételre buzdítással és segítséssel kell irányítanunk a hallgatókat.

Az ősszel induló levelező teológiai tanfolyam még sürgősebbé tette az előadások jegyzeteinek elkészítését. Erre minden lehetőségünk megvan, és ezt a munkát szívesen elvégezzük.

Az ilyen időkeretbe szorított jelentés bizonyosan csak vázlatos, sok-sok évközben hozott határozat, döntés, levél és beszámoló kivonata. De talán hű képét adta az elmúlt tanévnek. Itt köszönöm meg Kesztlér Lászlóné irodavezető hűséges és pontos munkáját, aki az adminisztráció vezetésén kívül még a jegyzetek sokszorosításának előkészítésében is nagy segítségünkre van a gépelés munkájával.

Szeretnék külön és hangsúlyozottan köszönetet mondani D. Dr. Káldy Zoltán püspök úrnak azért, hogy az Országos Egyház vezetése, a külügyi szolgálat ellátása és sok politikai és társadalmi szolgálata mellett ebben az évben ellátta az Akadémia soros felügyelő-püspöki tisztét is, mégpedig nemcsak azzal, hogy irányította munkánkat, hanem személyes szolgálattal is. Ebben az elmúlt tanévben két alkalommal is köszöntöttük őt 20 éves püspöki szolgálata és 60. születésnapja alkalmából. Hadd ismételjem meg, amit az egyik alkalommal köszöntésemben mondtam: az Akadémia tanárai és hallgatói vele együtt akarnak haladni a diakónia útján, és arra törekszünk, hogy az Akadémia a diakóniai teológia műhelye legyen. Kérjük Istent, hogy áldja meg Püspök Úr életét, szolgálatát egyházunkban és hazánkban.

Végül megköszönve kartársaim és óraadóink hűséges szolgálatát, hallgatóink tanulmányi és közösségi munkáját, kérem jelentésem elfogadását.

Dr. Muntag Andor

Az evangélikus presbiter szolgálat

Mai presbiteri konferenciánk meghívójám az áll, hogy én „Az evangélikus presbiter szolgálatáról” tartok előadást.

Önök a diakóniáról — magyarul — szolgálatról, valamennyien évek óta sokat hallhattak püspökeink beszédeiben, lelkészeink prédikációiban. Olvashattak egyházi lapunk: az Evangélikus Élet hasábjain, esetleg kezükbe került a Lelkipásztor című havi szakfolyóirat is.

Hogy a címben megjelölt témáról most mégis én beszélek, az nem azért történik, mintha én ennek valami különleges tudósa lennék, hanem azért, mert ezt tisztemmel járó szolgálatnak tekintem, lévén én magam a presbiter.

Meggyőződésem, hogy Önök közül bárki tudna erről a kérdéstről beszélni, és útmutatással szolgálni —, talán sokkal jobban mint én —, más szemszögből megvilágítva azt, alaposabban elmélyülve a kérdés tanulmányozásában.

Lelkipásztoraink a Szentírásra utalva és támaszkodva, sokkal jobban tudnák megválaszolni a témával kapcsolatos kérdéseket, és bibliai idézetekkel alá is támasztani a szolgálattal járó feladatokat.

A több szem többet is lát elgondolásból kiindulva, mégis szükségesnek mutatkozik, hogy ezzel a témával maguk az érdekelt „laikusok”, tehát mi presbiterek is behatóbban foglalkozzunk, s ezzel is komolyabb segítő társaivá váljunk lelkészeinknek.

Álláspontom szerint a megadott címbeli téma megtárgyalásának kezdetén tisztán kell tudnunk, hogy mit is jelentenek a címben szereplő szavak?

a) Az evangélikus szóval — úgy gondolom — nem kell sokat foglalkoznunk, jelentését mi már megtanulhattuk gyermekkorunkban, hiszen nekünk módunk volt a hitoktatás keretében annak megismerésére.

Evangélikusnak nevezik az Ágostai Hitvallást követő protestáns keresztyén embert, tehát azt, aki a tiszta evangéliumi tanítások *alapján* áll.

Ez utóbbin van a hangsúly, mert hiába keresztelnek meg bárkit az evangélikus templomban az evangélikus egyház szertartása szerint —, ha letér erről az alapról, akkor már csak formálisan tekinthető evangélikusnak.

Bízom abban, és hiszem, hogy mi valamennyien a tiszta evangéliumi tanítás alapján állva vagyunk Krisztus tanítványai és követői. Testvéreink legalább is ebben a feltevésben tüntettek ki bennünket a meg-tisztelt presbiteri megbízatással. Nem szabad csalódást okoznunk.

b) A címbeli második szó a „presbiter”, eredeti jelentése anyyi, hogy a „legöregebb”. Az ősi keresztyén gyülekezetek elöljáróit nevezték így.

A magyar értelmező szótár szerint ez a protestáns vallású gyülekezet által választott egyházközségi tanács (presbitérium) tagjának az elnevezése. Az idegen szavak szótára ezt a meghatározást kiegészíti a „világi” megjelöléssel is —, ugyanakkor rámutat arra is, hogy a katolikus egyházban a pappá szentelt személyt is presbiternek nevezik, presbitériumnak pedig a szentélynek a papok részére fenntartott részét.

Evangelikus egyházunkban a presbiterek között nemcsak világi tagok vannak, hanem lelkészek is — nevezetesen az egyházmegyei, egyházkerületi presbitériumokban és az országos egyház presbitériumában is. Most már a presbiterek között nemcsak öreg előjárókat, hanem fiatalabbakat is, sőt nemcsak férfiakat, hanem nőket is találunk, akiket a közbizalom alkalmasnak talált erre a tisztségre. Ez, a helyes irányba fordult társadalmi fejlődés eredménye.

Alapjaiban megváltozott társadalmi életfelfogásunk ebben a kérdésben is. Magyarországi Evangelikus Egyházunk is vallja a nőknek a férfakkal való teljes egyenjogúságát. Ugyanígy elismeri és hangoztatja a faji teljes egyenjogúságot is, minden poszton küzdve a különböző megkülönböztetések, a felsőbb és alsóbbrendűségek ellen.

Gyermekek és ifjú korban azt láttam, hogy a presbitérium tekintélyes és koros emberekből állt —, akik ügyeletes szolgálatot teljesítettek az egyházközség hivatalos helyiségében, az istentisztelet befejezése után tartották a tányért a templomból távozók elé az offertórium begyűjtése céljából. Nagy ünnepeken vagy különleges egyházi alkalmakkor a lelkészt körülvéve testületileg vonultak be a templomba, vagy a látogató püspök fogadására. — Kötelességük volt bizonyára már akkor is részt venni a presbitérium ülésein, és határozni az egyházközség anyagi ügyeiben is. Tevékenységük ezzel ki is merült.

Akkoriban a presbiterek a módosabb polgárok, gazdák közül kerültek megválasztásra, egyrészt talán azért, mert vagyonukon alapult kivívott tekintélyük, másrészt talán abból az elgondolásból, hogy beválasztásuk hatni fog hiúságukra is, jobban támogatják az egyházközséget anyagilag is. Nem állítom —, de talán nem tévedek nagyot — a hitbéli magatartás, az igazán keresztyéni élet nem mindig volt elsőrendű szempont a választásnál. Ez akkoriban az egyház hatalmi helyzetének egyenes következménye volt.

Társadalmunkban az egyház már nem igényli a hatalmi pozíciót. Így természetes, hogy másnak kell lennie a presbiterek szerepének is az egyháztanácsokban. Ennek a „másnak” a lelkiismeretesen végzett diakóniájukban, szolgálatukban kell kiécsúcsosodnia.

Ezzel elérkeztem a cím harmadik szavához, a „szolgálathoz.”

c) Ha ennek a szónak valódi értelmét keressük és boncolgatjuk, akkor két alapvető különbséget határozhatunk meg.

Az egyik az ellenszolgáltatásért végzett munkában megjelenő szolgálat, amely valamilyen munkakörben, valamilyen munkaviszonyon alapul, beleértve ebbe egyházi vonatkozásban a lelkészek hivatásbeli szolgálatát is —, a másik jelenti azt a szolgálatot, amelyet valamilyen közönség vagy valamely ügy érdekében végzünk, önként, öntevékenyen és főleg ellenszolgáltatás nélkül — (magyarul mondva: ingyen és bérmentve) — akár az egyház keretein belül, akár pedig körülöttünk levő világban, a társadalomban. Ez vonatkozik reánk presbiterekre.

Társadalmi diakóniánknak, tehát szolgálatunknak alapjai a Bibliában vannak megadva. Hitvallásunk szerint, keresztyén hitünk és életünk zsinórmértéke a Szentírás. An nak már az ótestamentumi részében is, de főképpen az Újtestamentum jézusi kijelentéseiben megtalálhatjuk a kelendő útmutatást ehhez a kérdéshez úgy az egyház, mind pedig a világ számára is., ,

Ez a hit gyümölcseként jelentkező szeretetben konkretizálódik.

Csak így képzelhető el a hit helyes gyakorlása —, csakis a segítő szeretet lelkületével végzett szolgálaton keresztül.

Nem elég csak az istentiszteleten résztvenni. A hitből keresztyén életfolytatás következik!

A presbiterré megválasztás nem csupán címet, az öregkorral járó tiszteletbeli tisztséget jelent. A ma presbitérének nemcsak a hivatali helyiségben való ügyelet tartása, a lelkészek megválasztásában való átlásfoglalás, a lelkészek fizetésének meghatározása, az egyházközségek költségvetésének megtervezése, a zárszámadás jóváhagyása, vagy pusztán a presbitériumok ülésein való megjelenés és ott az érdektelenségig elmenő fejbőlintó-János-kénti magatartás a feladata, hanem ennél lényegesen több és fontosabb, az egyházközségen belüli hitéletre is kiterjedő aktív tevékenykedés, a társadalmi életre is kiterjedő, fáradhatatlan és tevékeny szolgálat is, amint azt ezen előadásomban, legalább nagy vázlatokban megkísérlem körvonalazni.

Az egyre gyorsabban fejlődő világ, a társadalmi haladás szinte napról napra újabb és újabb feladatok megoldása elé állítja az emberiséget, amelyek mellett az egyház sem, és így természetesen mi, a benne élő presbiterek sem haladhatunk el bekötött szemmel, hátratett kézzel.

Amint azt Pál apostolnak Timótheushoz intézett első levele harmadik és ötödik részében is olvashatjuk, a feddhetetlen életű előjáróknak, a presbitereknek első rendű feladatát és kötelességét képezte az özvegyekről, árvákról, szegényekről való szüntelen gondoskodás. — Ma ez már nem elég!

A presbiterektől ma a) egyrészt egyházi szolgálatokat b) másrészt társadalmi szolgálatokat is elvárnak. Gyülekezeten belül a presbiterekkel szemben már az őskeresztyén közösségekben megkövetelt és gyakorolt szolgálatok változatlanul ma is elvárhatók. Ezeket azonban ki kell egészítenünk, és kibővítenünk a társadalmi szolgálatokkal is.

Mivel az egyház és ezen belül mi presbiterek is ebben a világban élünk és létezünk, így nekünk is alkalmazkodnunk, alakulnunk kell a társadalmi fejlődéshez.

Nem élhetünk elszigetelten Robinson módjára.

Szocialista államrendünk alkotmányilag is biztosítja magyar hazánkban a vallás szabad gyakorlását, az egyház zavartalan működését, ahhoz még anyagi támogatást is nyújt.

Hosszas tárgyalások után egyházunk bölcs vezetői 30 évvel ezelőtt megkötötték az állammal azt az egyezményt, amely alapjaiban rendezte viszonyunkat az állammal. Ez az Egyezmény kiállta a próbát, megfelel az elképzeléseknek mindkét szerződő fél vonatkozásában.

Az állam elismerte és tiszteletben tartja az egyház autonómiáját, nem avatkozik bele a hitélet kérdéseibe, az egyház viszont kész támogatni a maga eszközeivel a nép szocialista építési programját, az élet-színvonal emelkedését, a béke megóvása érdekében kifejtett erőfeszítéseit.

Mint hogy a cél egy és ugyanaz, így nem eshetik nehezüinkre váltva közös munkálkodással szolgálatot végezni annak elérésében. Ma bárki békességben, nyugodtan élhet hitéletet a lelkiismerete szerint, és ugyanígy támogathatja a szocialista építés munkáját is, mert ez neki is javára szolgál.

A megkötött és jól bevált Egyezménnyel szabályozott rendben, a részünkre biztosított lehetőségekkel élve, új értelmet találhatunk mindennapi munkánkban, ha azt nem elsősorban csak a magunk hasznát elősegítő egyre több kereset oldaláról, hanem a közös feladatvállalás és egymásnak való önzetlen és kölcsönös segítés szempontjából végezzük. — *Igazi közösségi emberré kell tehát válnunk úgy az egyház keretén belül, mind pedig a társadalomban is.* Végeredményben ez nem egy új dolog!

Az őskeresztyén egyházi közösségekben is ez volt a fő irányelv —,

csak a későbbiek során az egyház eltávolodott ettől, főleg a saját hatalmát igyekezett fejleszteni és biztosítani.

A szocialista társadalomban az egyház felismerte a diakóniában, a szeretettel végzett szolgáltatban rejlő feladatait és kötelezettségeit.

Az egyház ezt a szolgálatát tagjai útján tudja gyakorolni. Mi presbiterek, akik előljáró tagjai vagyunk az egyes gyülekezeteknek, így lehetünk hasznosak társadalmunkban hívőknek és nem hívőknek egyaránt.

Szocialista társadalmunkban a munka mindenki számára biztosított, ugyanígy az érte járó megszolgált bér is. — Ez egyben jelenti a lét és vagyónbiztonságot is. — Mindezen felül államunk a dolgos munkás embernek külön is sok és jelentős szociális juttatást biztosít. — Legutóbbi időben rendeződött lelkészeink nyugdíjügye is úgy, hogy azonos elbírálás alá esnek más dolgozókkal.

Ennek a rendnek biztosítása tehát mindannyiunk érdeke. — Éppen ezért fokozott figyelemmel kell kísérnünk a társadalmi tulajdon megvédését. *Nem lehetünk közömbösek a lelkiismeretlen munkavégzéssel szemben, a szándékos vagy gondatlan károkozásokkal szemben.* Meg kell akadályoznunk már az erre irányuló szándékot is. Vállalunk kell annak kockázatát is, hogy esetleg kellemetlen visszautasításban lesz részünk felépésünk, vagy beavatkozásunk során. Tapasztalati tény, hogy az idejében elhangzott figyelmeztetés visszatartó erőként hat a jövőre, megakasztja a károkozó tevékenység megismétlését, az embernek embertársával szembeni durva magatartását vagy bántalmazását. — Mőd és lehetőség nyílik a bántó cselekmény helyrehozására is.

Már ez is szolgálat és pedig nem is kicsiny.

De ezen felül erkölcsi kötelességünk az is, hogy akár anyagi javainkál és időnk ráfordításával is segítségére siessünk bajba jutott — például balesetet szenvedett — embertársunknak. Nem térhetünk ki ez elől. A cserbenhagyott még a jog is bűnösnek jelöli meg. A Szentírásban erre nézve Jézus is normát állít fel részünkre az irgalmas szamaritánus példázatában. — Mindig alkalmas időben kell embertársaink segítségére sietnünk, miként azt Krisztus is cselekedte.

Jézus nem uralkodni jött a világra, hanem szolgálatra. — Mi is szolgálatra vagyunk kiküldve részéről — bennünk és rajtunk keresztül kell folytatódnia és érvényesülnie Krisztus szolgálatának. Ez a szolgálat egybe foglalja az evangélium szolgálatát a társadalmi szolgálattal.

Államunk általánosságban már megvalósította intézményesen a szociális gondoskodást az öregekkel, árvákkal, betegekkel kapcsolatban. — Már nem vagyunk a 3 millió koldus országa. — Számptalan szociális intézmény biztosítja az arra rászorulókat, elesettek, idős vagy beteg emberek, nyomorékok istápolását. Egyházunk is tart fenn több ilyen intézményt. — Ezzel azonban nincs minden elintézve.

Az anyagi ellátottságon túlmenően más gondoskodást is elvárnak és igényelnek a gondozottak. Szeretetre vágynak. Sokszor egy meleg kézfogás, néhány szeretettel hozzájuk intézett szó, többet jelent számukra az anyagiaknál. — Saját tapasztalatomból mondom, hogy amikor egy ismerőst látogattam meg egy szociális otthonban, miként seregettek körém többen —, akiknek nem volt már hosszú ideje látogatójuk —, pusztán azért, hogy néhány baráti szót hallhassanak, hogy velem kezét szoríthassanak.

A múlt héten a televízióban hallottam egy egyszerű hegedűkészítő szájából azt a megállapítást, hogy „ha egy ember egy munkát szeretettel végez, csak természetes, hogy az a munka jó lesz.” Ő bizonyára a fizikai munkára értette ezt, de mennyivel inkább áll ez a megállapítás a lelki szolgálattal végzett munkára. Ez rádöbbenthet bennünket arra,

hogy szolgálatunk nem lehet unott, kényszeredett, csak muszájból teljesített, mert akkor az nem szeretetre épült szolgálat, nem olyan, mint amilyenre Jézus hívott el és amelyet példájával megmutatott, hogy még az életé is adta érte.

A Jézusi szolgálat a szeretetre épült s a szeretetnek nincsenek és nem lehetnek olyan akadályai, amelyeket ne tudna legyőzni. Csak a szeretet adhatja meg nekünk azt a törhetetlen hitet, amely az újra és újra kezdés lehetősége.

A hitből fakadó szeretet életet adó, új életre keltő hatalom. Ez világlik ki Jézus szeretetből fakadó szolgálatából, amelynek világosságában tisztán láthatjuk és így nyugodt lelkiismerettel vállalhatjuk azt a politikát, amely a különböző fajú népek között az igazságos rendet, a kölcsönös megbecsülést, a békés egymás mellett élést és együttműködést hirdeti és biztosítja.

Az ember egyénisége a közösségben, a közösség viszonyában telje sedik ki. — Ezért vállalhatjuk és vállaljuk is azt a szocialista társadalmat, amely biztosítja minden embernek az élet, éspedig a békés élet lehetőségét és teljességét.

Evangélikus egyházunk is egy közösség, amely benne van a magyar társadalom közösségében. Mint ezen közösség tagjainak —, nekünk presbitereknek tehát a már vázolt —, az őskeresztyén gyülekezetekben is megkövetelt szeretetszolgálatokon túlmenően, mindent el kell követnünk, hogy a velünk érintkezésben levő embertársainkat, felebarátainkat a közösségi szellemre átformáljuk. Már gyermekeinket tisztakezű embereké becsületes munkára kell nevelni.

Jól dolgozni csak békés viszonyok között, nyugodt körülmények mellett lehet. A társadalom legkisebb sejtje a család. Ezért nem kétséges a békés, nyugodt családi élet szerepe és jelentősége. Ezért kell már gyermekeinket is jól felkészíteni a szeretetre támaszkodó békés, keresztyén családi életre, ugyanaakkor a hazafiúságra is nevelni. A háborús hisztéria és az esztelen fegyverkezés elleni bátor kiállás eszméjét is ébren kell bennük tartani. — Ki tudja, hátha belőlük nőnek fel a jövő politikusai.

Munkahelyünkön törekednünk kell a biztonságos munkavégzés előérésére, a munkavédelmi előírások betartására, hogy megóvhassuk magunkat is és embertársainkat is a megrokknástól, az egészségromlástól.

Ehhez kell kapcsolódnia a környezetvédelemnek is. Mert nemcsak atombombával lehet szennyezni a környezetünket és elpusztítani az élet lehetőségét, hanem például a mindinkább alkalmazott — sokszor esztelenül — növényvédelmi vegyszerekkel is. Embertársaink egészségét veszélyeztethetjük a portájukra ráeresztett szennyezett vízzel, vagy akár csak a rosszul folytatott fűtésünk során házunk kéményéből kitóduló mérgező gázokkal, füsttel is. Ha mást nem is, de a békés egymás mellett élés légkörét megmérgezzük ezzel.

Kitartóan kell küzdenünk népünk nagy és egyre terjedő általános betegsége az alkoholizmus ellen. Ez a betegség nemcsak a testi életet teheti tönkre, demoralizáló, lelkeket romboló hatása még ennél nagyobb veszélyeket rejt és hordoz.

Segítenünk kell embertársaink között a közösségi gondolkodás kialakulását. Természetesen ezt legelső sorban is magunkon kell elkezdenünk.

Segítenünk kell embertársainkat abban, hogy tudjanak befolyástól mentesen, önállóan is cselekedni és dönteni —, akár családjukat érintő nagy kérdésekben, akár gyülekezeti vonalon, vagy a társadalmi életben. Ne várjanak mindenben utasításra, vagy helyettük való gondolkodásra.

Természetesen felvetődhet a kérdés a most vázolt elvárásokkal kap-

csolatban, hogy *hol? hogyan? és mikor?* teljesíthetjük ezt a társadalmi diakóniát, szolgálatot.

Tág tere van ennek az emberek és így a presbiterok számára is.

A felvetett három kérdésre a válasz csakis az lehet, hogy:

*minden körülmények között,
szeretettel, képességeink szerint,
mindig, mindenütt.*

Elsősorban a család keretein belül. Akinek iskolás gyermeke van, ott az iskolában a szülői munkaközösségen keresztül.

Munkahelyünkön, munkatársaink, vezetőink és feletteseinken keresztül.

A helyi tanácsági beszámolókon át a helyi tanácsokban.

A Hazafias Népfreont keretében. Ahol bárki, bármely állampolgár is részt kérhet és részt vehet a munkában.

A békemozgalomban stb.

Nem utolsósorban a saját gyülekezeti lelkészünk mellett, vele békés összhangban, a saját egyházközösségünk tanácsaiban, észrevételeinkben, javaslatainkban, döntéseinken keresztül. Eskünkhez híven a lelkészünknek adott, minden tőlünk telhető segítség megadásával, beleértve a működéshez szükséges anyagiak előteremtését, a családi látogatásokat is — hiszen elsősorban a lelkészünk mellé vagyunk segítőkül rendelve.

Lelkészünk is mint ember, csak egy személy, bármennyire is igyekszik tevékenykedni, szolgálni, mindig, mindenhol ő sem lehet jelen. Biztosítanunk kell, hogy békességben, megértéssel, nyugodt körülmények között hirdethesse az Igét.

Nem az egyház, mint ilyen — vállalt és végzett szolgálatait kívánom most kiemelni, amelyet szervein és szeretetintézményein keresztül öregjeinkért, a beteg és magatehetetlen és nyomorék gyermekekért végez —, de hangsúlyoznom kell, hogy az egyház úgy ezt is, mint missziós tevékenységét és külsői szolgálatait is, csak akkor tudja elvégezni, ha ehhez és az egyház működéséhez az egyháztalagok a szükséges és kellő anyagi alapot is biztosítják. Ennek előteremtésében és biztosításában is buzgólkodnia kell a presbitereknek, személyes példaadással, meggyőző felvilágosítással és rábeszéléssel — s ha kell akár személyes testi munkával is, beleértve ebbe a templomok és egyéb egyházi intézmények rendbentartását, tatarozását, vagy akár csak takarítását is.

Miután az emberi szervezet korlátozott erővel rendelkezik, világos, hogy egy-egy presbiter minden területen, mindent egymaga nem is képes megtenni és elvégezni, éppen ezért bizonyos munkamegosztás mellett kell szolgálatainkat végeznünk, mert különben abba a hibába eshetünk, hogy aki sokat markol, keveset fog!, vagy ahogy egy régi latin közmondás is ezt meghatározza magyarra fordítva: „mindenből valamit, az egészről semmit” eredményre jutunk.

Ez nem lehet a célunk!

Ugyanakkor azonban vigyáznunk kell arra is, nehogy „átessünk a ló másik oldalára”. Ugyanis a helyesen alkalmazott munkamegosztás nem vezethet aztán arra a magatartásra és eredményre, hogy ki-ki csak az önként vállalt és reábizott feladatot (szolgálatot) végezze el a megadott helyen és időben, és a többivel nem törődve, mintegy „nem az én asztalom” elvet vallja, bármikor és bárhol bátran kell vállalnunk, pótolnunk a más által elmulasztott szolgálatot is, helyébe kell lépniünk a munkából kidőltöknök is.

Csak a közös erőfeszítésekből lesz teljessé szolgálataink.

Valamennyien a legtágabb értelemben vett diakóniára vagyunk kötelezettek.

Mivel Isten országa eljövetelet várjuk, amelyben a tökéletes szeretet igazsága valósul majd meg, ezért kell, hogy minden cselekedetünket, törekvésünket, szolgálatainkat ilyen szeretet és igazság töltse be.

Jó példát mutatva kell szeretettel szolgálni és pedig mindig a legalkalmasabb időben.

Törekednünk kell egyházközségünk egységére, belső békességének és jó rendjének megővésére.

Felelősségtudattal kell élnünk. Ezt csak úgy tudjuk megtenni, ha mindig hűségesek maradunk Jézushoz, mert akkor sohasem leszünk egyedül, Ő mindig velünk, mellettünk és bennünk lesz, ahogy azt megígérte.

Az embernek szolgáló Krisztus tanít minket szolgálni embertársainknak: „Szeretettel szolgáljátok egymást”, olvashatjuk a Szentírásban.

Szolgálunk kell akkor is, ha nincs rajtunk egyenruha, amely szolgálathatban létünket tanúsítaná.

Szolgálunk kell még akkor is, ha ez egyébként nem lenne munkaköri vagy beosztási kötelességünk, de megtehetjük és képesek vagyunk rá, függetlenül attól, hogy kinek a javára szolgál.

Az egyház „e” világban létezik, mi az egyházon belül élünk. Így az egyház szolgálata és benne a mi szolgálataink sem korlátozódhat csak az evangélikus keresztyénekre, hanem Krisztus parancsának engedelmeskedve, minden konkrét segítségre szoruló emberre, felebarátra, tehát az egész világra kiterjed az.

Ezért kell küzdenünk a különböző felekezetek közötti megértés és béke érdekében is.

A mai világnak minden fontos kérdése, a békére nevelés, a béke elérése és megtartása, a társadalmi igazságtalanságok megszüntetése, az elmaradt, a fejlődő népek erkölcsi, kulturális vagy akár anyagi megsegítése, egyaránt feladata a politikusoknak, keresztyéneknek és nem keresztyéneknek. Mi, mint presbiterek, az evangélikus egyháznak kiemelt és erre a szolgálatra kiszemelt tagjai vagyunk, így ez reánk különös hangsúllyal vonatkozik. Így határozza ezt meg a Jézustól tanult diakónia az egyházon belül és azon kívül. Ha ezt követjük, akkor maradéktalanul teljesíteni tudjuk presbiteri szolgálatainkat.

Így várja el és igényli is tőlünk saját evangélikus egyházunkon kívül államunk, a magyar társadalom is, népünk jóléte, boldogulása.

Szolgálataink területeit nekünk kell észrevennünk, törekednünk kell azok felkutatására is.

Árasztanunk kell magunkból a szeretetet, ebben nem szabad soha megtorpanásnak bekövetkeznie.

Isten úgy gondoskodik rólunk, hogy alkalmat és erőt is ad a munkálkodásra — ne vesztegessük el tehát időnket hiába. Élünk a lehetőségekkel.

Lelkészsünkkel együtt, jó összhangban cselekedjünk, egymást is tevőlegesen segítve, észrevételeinkkel, tanácsainkkal, javasolatainkkal stb.

Ugyanakkor igekezzünk jól informálni saját egyháztagjainkat, mind a saját gyülekezetünk, mind pedig az országos egyházunk ügyeiről, gondjairól és örömeiről is — mert hiszen ezekről mi presbiterek, a megbízott gyülekezeti munkások kaphatunk első kézből információkat.

Mindehhez imáinkban kérjük Isten segítségét. Az imádság is szolgálat. De meg kell tanulnunk nemcsak magunkért, hanem másokért is imádkozni, miként Mózes is imádkozott az aranyborjút tisztelő megtévedt népéért. Krisztus még a kereszten is imádkozott az őt oda juttatókért: „Atyám bocsásd meg nekik, mert nem tudják mit cselekszenek.”

Nemcsak szavainkkal, hanem egész életünkkel kell Isten elé állanunk és Jézust követnünk. Imádságainkban számba kell vennünk mulasztá-

sainkat is. Készeknek kell lennünk saját önző életünk megváltoztatására.

Legyünk Isten igéjének rendszeres és kitartó hallgatói. Éljük Isten bűnbocsátó kegyelméből, az úrvacsorával, hitünk megerősítésére. Csak így tudjuk mások terhét is elhordozni.

Hiába presbiter valaki, ha nem végez szolgálatot, ha önmagába zárkózott, ha csak magára gondol, mert akkor nem él az evangéliumban adott és előírt lehetőségekkel, meghazudtolja evangélikus mivoltát.

Nem maradhatunk állva, egy helyben tóporogva. Nem torpanhatunk meg.

Ha előadásommal bármily keveset is, de segítséget tudtam nyújtani presbiter társaimnak, akkor szolgálatom nem volt hiábavaló. Adja Isten, hogy így legyen!

Dr. Kiss István,
a Kelet-Békési Egyházmegye
felügyelője

Ismét megjelent

Dr. Káldy Zoltán:
Hanem hogy Ő szolgáljon

című prédikációs kötete

Ára: 140,— ft.

Megrendelhető a Sajtóosztályon

Kétezer év — egy kötetben

Ottlyk Ernő: Az egyház története. Budapest, 1979.

Meleg egyházas hang, biztos rendező elv és ökumenikus szellem jellemzi D. Dr. Ottlyk Ernő püspöknek ez év nyarán megjelent új könyvét. A Teológiai Akadémia egykori egyháztörténész professzorának 18 éven át tartott egyetemes egyháztörténeti előadásai — a legújabb korszak történetével bővülve — ily módon hozzáférhetővé válnak az egykori teológiai hallgatók szűk körén túl az ifjabb lelkész-nemzedék, az Akadémia levelező tanfolyamán résztvevők — a leendő léviták — és az egyház története iránt egyre nagyobb számban érdeklődő világiak számára is.

A hatalmas anyagban biztos kézzel eligazodó egyháztörténész-püspök tudatosan kerül ki a könyvében az irodalmi utalásokat és a mai tudományos történeti vitapontokat is. Ez a módszer azonban egyben a könyv olvashatóságát is növeli. Legfőképpen pedig eléri vele a szerző azt a célt, hogy a szakemberek szűk köre mellett az olvasóközönség széles rétege is érdeklődéssel vehesse kézbe és sajátíthassa el két évezred keresztyén egyháztörténetének hiteles, megcáfolhatatlan dokumentumait.

A keresztyénség kezdete, a reformáció, a diakónia és az ökumené azok a pillérek, amelyekre Ottlyk püspök könyve mondanivalójának a súlypontjait helyezi, s ahol mondatai leginkább átforrósodnak.

A könyv teológiai bázisa Ottlyk püspök saját megfogalmazása szerint „a Magyarországi Evangélikus Egyház diakóniai teológiai mátrixa, amelyet dr. Káldy Zoltán püspök-elnök alapozott meg, s amely áthatja egyházunk teológiai gondolkodásmódját és szolgálatát”. Az ebből az alapállásból rendezett hatalmas anyag jó szelekcióval azt igyekszik bemutatni, hogy az egyház miképp találta meg helyét egy adott történeti helyzetben. Azt vizsgálja, hogy hol és mikor akarta szolgálni a kortársat, és hol és mikor akart uralkodni felette.

Sajátsága a könyvnek, hogy az egyháztörténeti események megértésének a kulcsaként a haladó társadalomtörténeti szempontot használja, s a helyi történéseket mindig a világtörténeti összefüggésekbe ágyazza be. Külön értéke pedig az, hogy mindezt evangélikus mérték alapján teszi, amivel — említett ökumenizmusával együtt — a lutheránus identitást is erősíti.

A 6 fő részből és 27 fejezetből álló, 157 alcímet tartalmazó, több mint félezer oldalas mű az ókori egyháztörténet tárgyalásával kezdődik. A Jézus Krisztusról szóló fejezetben — úgy tűnik — már nem az egyháztörténész szól, hanem a püspök veszi át a szót: a szerző kilép az egzakttudományosság köréből és szavai kérügmává válnak. Jézusról „a valóságos Istenről” szól, aki testté lett, diakonosszá vált, egész hatalmát az ember javára fordítja, s az egyházban folytatja művét a világban.

E sajátos, építő jellegű egyháztörténet-írás biblikus-hitvallásos jellegénél fogva alkalmas arra, hogy ébren tartsa a hitvallásosságot, a kegyesség történeti kontinuitásának a tudatát, s hozzásegítsen egyfajta hívő történetsszemlélet kialakításához.

Jézus Krisztus személyének sajátos, egyházas hangvételű tárgyalása mellett az új egyháztörténeti munka másik fókusza a lutheri reformáció.

Luther tanításához Pál apostolon és Augustinuson keresztül mutatja meg a szerző az egyenes utat. Egész reformátori működésének summáját pedig két dimenzióban igyekszik feltárni. A két fronton küzdő Luther egész küldetését azzal a mondatával jellemzi, amelyet „A keresztyén ember szabadságáról” című művében így fogalmazott meg: „A keresztyén ember nem él önmagának, hanem Krisztusban és felebarátjában; Krisztusban a hit, felebarátjában a szeretet álltal.” Ebből az alapállásból, a hitnek és a szeretetnek az összefüggéséből bontakoztatja ki a szerző Luthernek nemcsak a reformátori kerügmáját, hanem egész erkölcsi tanítását is. Mai küldetésünk sajátságát is innen, a szabadságnak és a szolgálatnak a kettős tételéből vezetheti le könnyen az olvasó.

Az ismert lutheri tételt — „a keresztyén ember mindeneknek szabad ura és nincsen senkinek alája vetve — a keresztyén ember mindeneknek kézséges szolgálója és mindenkinék alá van vetve” — abban a gyakorlati következményben foglalja össze Ottlyk püspök, hogy a keresztyén ember felebaráti körében hálálja meg Istennek a tőle ajándékként vett kegyelmet. Ez a régi, mégis oly sokszor elfelejtett felismerés nemcsak Luther egész életművének a megértéséhez adja az olvasó kezébe a kulcsot, hanem társadalmunkban végzett sajátosan evangélikus küldetésünknek is a biztos bázisára mutat rá.

Az ókor, majd a középkor és újkor fordulója két súlyponti elemzése mellett Ottlyk Ernő püspök munkájának a legújabb kor két világméretű mozgalmá fő irányvonalainak a biztos kezű megrajzolásában van a további erőssége. A diakónia és az ökumené ez a két mai fókusz.

Az intézményes protestáns diakónia XIX. századi jelentkezése révén a sok negatív vonással terhelt európai keresztyén egyháztörténetnek új fejezete kezdődött, s talán ez vált sokszínű múltunk legemberibb fejezetévé (363kk). Ha nyilván helyhiány miatt a szerző e mozgalmak történeti dokumentumait és összefüggéseit csak néhány vonással rajzolja is meg, a könyv további fejezeteinek legtöbbször kimutathatók azok a hatások, amelyeknek gyökerei e nagyszerű egyházi munkaág első hajtásaiig nyúlnak vissza.

Ugyanez vonatkozik a XVIII—XIX. századi misszió jó gyümölcsseiként jelentkező ökumenikus mozgalom történetére is. Keletkezését, szervezeti elágazódásait és terebélyesedését (413kk) részletesen ismerteti a szerző, aki évtizedek óta maga is aktív munkása e mozgalmaknak.

A könyv ökumenikus szellemét azonban nemcsak ezeknek a fejezeteknek a gazdagsága bizonyítja. Ha csak a lutheri reformáció jelentkezése óta számba vehető felekezeti elágazódásokra gondolunk, azok csaknem mindegyike megtalálható rövid történeti összefoglalás formájában e könyvben. Az orthodoxia és a római katolicizmus objektív történeti ismertetésén túl ugyanis a kálvinisták és methodisták, kvékerek és baptisták, unitáriusok és ádventisták, pünkösdisták és szekták történetének is tömör, hiteles elemzését ismerheti és tanulhatja meg az olvasók bizonyára széles körű, érdeklődő tábora.

A hiányt pótló egyháztörténeti mű mintegy harmadik, befejező kötete az „Ottlyk-trilógiának”. A két korábbi mű — „Hűség Istenhez és népünkhez egyházunk történetében” (Bp., 1965), valamint „Az evangélikus egyház útja a szocializmusban” (Bp., 1976) — elsősorban a hazai egyháztörténet szempontjából tette vizsgálat tárgyává múltunk történetét.

E legnagyobb anyagot felölelő záró műért — amelynek címlaptervét Dénes Pál készítette — a tanszéki utód kollégialitásával mond a magyar evangélikus lelkesítő kar és bizonyára sok olvasó nevében hálás köszönetet.

Dr. Fabiny Tibor

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 22. VASÁRNAP

Ef 4, 29—32

Az alapige jellegzetességét az adja, hogy a nagyon gyakorlatias, le-
vélvégi intés hatalmas távlatú, üdvösségtörténeti horizontú összefüggés-
ben hangzik el. Ez a „keret” a 4. fejezet egészében is, de a textus még
szorosabb környezetében is nyilvánvaló. A Szentlélekkel való eljegyzés-
ben a keresztség eseményére emlékeztet. A keresztségben pedig a hatal-
mában és emberszeretetével minden elképzelést és fantáziát szétrobban-
tó Krisztussal, a Fejjel került a keresztyén ember kapcsolatba. Ennek a
közösségnek a távlata a „megváltás napjá”-ig ível. A keresztség és a pa-
ruzia: a munkáját bennünk kezdő és az egész teremtettség életében cél-
hoz vivő Jézus Krisztus személye és munkája fogja közre az embert. Eb-
ben az erőterben nem bábként téblábolunk. Az erőter mindkét irányából
indítás és vonzás mozdít bennünket. A Szentlélek pecsétje alatt, a már
megismert bocsánat és a még meglepetést tartogató teljesség reménysége
formál bennünket. Ez a formálódás nem misztikusan és mágiikusan, ha-
nem a Krisztus-közösségben megújuló akarat, a személyes döntés útján-
módján történik.

A másik jellegzetessége abban rejlik, hogy felbukkan az „építés” ve-
retes fogalma. A keresztyén ember formálódása nem az öncélú szentség
irányába mutat. Formálhatatlanságunk sem magánügy: rombolunk vele.
Formálódásunk meg építhet, beleilleszkedhetik Jézus Krisztus sok eszközt
és munkatársat mozgósító és felhasználó tevékenységébe.

A harmadik jellegzetesség: az intés nem „kívülről” érkezik. Olyan
ember mondja, aki maga is Krisztus formáló bocsánata és a reménység
tisztogató vonzása körében él. Maga is olyan mértékben szánta oda magát
az „építés”-re, („fogoly vagyok az Úrért”...), hogy nem valami külsőle-
ges tekintély parancsaként, hanem a Krisztusban és a Krisztusért testvér
hitelt érdemlő szavaként fogadható, amire int.

Az egész embernek szüksége van és lehetősége nyílik erre a formá-
lódásra. Az az ÚT jellegzetessége, hogy életünk egyetlen szeletét sem
veszi ki, menti fel vagy zárja ki a bocsánat ajándékozta formálódás szük-
sége és lehetősége köréből.

A perikópánz a *beszédünket hozza* kapcsolatba Jézus Krisztus bo-
csánatával és a magunk „meg a gyülekezet „építésé”-vel.

A téma ezért így hangzik:

„A beszédünk is gyógyuljon Krisztus bocsánatából!”

1. Beteg a beszédünk. Ezt a diagnózist sokan, sokfelől erősítik. Úgy
is, hogy formátlanságát, esetlenségét, magyartalanságát fájlalják. Mennyi-
re a levegőben lehet ez a „lelet”, ha egy biológia—fizikai felvételi vizsgán
a bizottság azon lelkendezik, hogy végre valaki értelmes, kerek monda-
tokban, magyarul beszél.

2. Beteg a beszédünk, de ez nem forma kérdése. „A „csúnya beszéd”
tartalmat, illetve tartalmatlanságot tár fel: nem az a legnagyobb baja,
hogy szokatlanul illetlen, sérti a tisztesség érzetét, vagy illendőséget, ha-
nem az, hogy olyan érdeklődési, gondolkodásmódbeli beszűkülést árul el,
amely már emberségünket veszélyezteti. Rombol, mert szétrúgja és meg-

tiporja azt, amit Isten emberi életünk megbecsülönivaló építőköveinek szánt. Ne az illendőség nevében fájlaljuk, hogy beteg a beszédünk, hanem az emberségünk nevében!

Beszédünk betegségét azonban szélesebb területen kell észlelnünk a megszokottnál. Valamikor szokásban volt a „bűn” alatt a 6. parancsolatban ütközőket érteni. Pedig talán ezzel sem lett volna annyi bajunk, ha a *többire* is legalább a figyelmünk töredékét fordítottuk volna. Most divat a „rossz” és csúnya beszéden *csak* az illetlen és arcpirítót érteni. A textus említette „rossz szó” bizonyára ezt is magában foglalja, de mással együtt!

3. Beteg a szavunk, mert „bekomorultunk”. Feltűnő, hogy milyen tömött sorban emlegeti a textus a keserűséget, az indulatkitörést, kiabálást. Azóta sem ritkult a sor. Mindegyik hordoz olyan sebet, vagy annak a hegét, amit türelmetlen, felcsattanó, igazságtalanul vádoló, értetlenül megalázó szó ejtett rajtunk. Más meg a mienket szenved.

Milyen Istent gyaníthatnak keresztyének felcsattanása, vad indulatkitörése, rikácsolása mögött? Legjobb esetben valami morózus, indulatos, sértődékeny lényt.

A textus kedvességre int. Csodálatosan gazdag szó ez. Mögötte ott ragyog Isten nyílt jóindulata: Benne van érzés irántunk. Furcsa képlet lenne kedves Istent morózus keresztyénekkal propagálni. Azt is érdemes lenne egyszer számba venni, hogy az *ÜT emberei* is, minden szókimondó őszinteségükkel együtt mennyi kedvességet hordoznak.

Ezen a háttéren derül ki, hogy a beszédünk betegsége Krisztus-közösségünk diagnózisa is. Úgy beszélünk, támadunk és hánytorgatunk eseményeket, mintha soha nem hallottunk volna Isten kedves, felejteni is tudó bocsánatáról.

Beszédünknek is gyógyulnia kell Krisztus bocsánatából!

Fehér Károly

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 23. VASÁRNAP

Rm 13, 1—7

A textusról

Textusunk nem az egyetlen újszövetségi szakasz, amely az államhatalommal, illetve a keresztyén embernek az államhatalomhoz való viszonyával foglalkozik. A témát több újszövetségi könyv érinti. Jézus klaszszikus mondatai a mai vasárnap evangéliumában nagyon frappánsak. Elnémítják a csapdát állító kérdezőket és megadják az irányelvet minden kor keresztyén embere számára. Nyilván ezek a jézusi mondatok szolgáltatják az alapot Pál apostolnak, hogy egészen konkrétan, félremagyarázhatatlan mondatokban tanítson.

„Minden lélek” — kezdi a tanítást Pál apostol. Ezzel mindenféle kibúvót, hamis lelkiismereti parancsot eleve kizár. Nincs kivétel. Ez a tanítás egyetemesen érvényes minden keresztyén emberre.

Az indoklás jól ismert ószövetségi alapokon nyugszik: „Istentől rendeltetett.” Használták ezt a megfogalmazást már a próféták is. S nemcsak Cirusra értették, a szabadítóra (Ézs. 44, 28), hanem Nebukadneccárra is (Jer 25, 9). Pál apostol csak annyit tesz hozzá mindehhez, hogy nemcsak a nép egészével szemben gondoskodó vagy büntető hatalom az

állam, hanem Isten oltalmazó vagy ítélő szolgája az egyes emberrel kapcsolatban is.

A 4. vers kettős funkciót jelöl: Isten szolgája a te javadra. Általa a rendet, a biztonságot, a törvény szerinti igazságosságot, a társadalmi élet feltételeit biztosítja Isten. Ugyanez a vers beszél a másik oldalról: amikor büntet, akkor Isten megtorló haragját, büntetését, törvényét juttatja kifejezésre. Ezek szerint tehát ugyanúgy, mint maga a törvény „szent, igaz és jó” (Rm 7,12). De evilági hatalom. Amikor tehát elérkezik a teljesség, akkor többé éppúgy nincs rá szükség, mint a törvényre. Társadalmi életrend tehát. Mint ilyen, kötelező, de nem több.

Egyetlen szempontot feltétlen meg kell még említenünk. Főként a 4. vers negatív funkcióját magyarázandó. Ott a megtorlás a törvényes rend gyakorlására vonatkozik, nem pedig egy olyan államrendre, amely alapjaiban Istentől, a szívbe írt alapvető lelkiismereti törvényektől, jogtól és igazságtól elrugaszkodott „fenevad”, ahogyan a Jel 13 és 14. fejezetében olvassuk, ahogyan átélhette az ember sokszor és sokféleképpen a történelem során Hitler államától a mai fajüldöző rendszerekig. Ismer az Újszövetség feltételeit is. S ezt nem teológusok vagy igehirdetők találták ki. Az Újszövetség alapján fogalmazhatjuk meg: minden keresztyén ember kivétel nélkül engedelmisséggel tartozik az államhatalomnak, kivéve, ha az Isten parancsának megszegésére akarná kényszeríteni. Erre az esetre jó lelkiismerettel senki sem tudhat más választ, csak azt, amelyet Péter fogalmazott meg elsőként a jeruzsálemi nagytanács előtt: Istennek kell inkább engedelmességnünk, mint az embereknek (Ap. csel. 5,29).

Az igehirdetéshez

Isten gondoskodik rólunk. Erről a mondatról legtöbbször csak annyi jut eszünkbe, hogy esőt ad, sütteti a napot, ad kenyeret, békét, életlehetőséget, egészséget. Esetleg vezet minket valami csodálatosan hűséges szeretettel, kíséget a bajból. Mindezt megfejthetetlenül, titokzatosan teszi. Isten gondviselése nagyon gyakran ilyen elvont, általános gondolatokat ébreszt bennünk csupán. Mindenesetre ritkán vetít a szemünk elé embereket, akik a munkájukat végzik. Tárgyaló politikusokat, gazdasági szakembereket vagy másokat. Egyáltalán: alig gondolunk arra a konfirmációkor tanult mondatra, amely szerint Isten úgy gondoskodik rólunk, hogy egymásra bíz minket. Ez a megbízatás pedig nemcsak a közvetlen környezetünkre vonatkozik, szülőkre, nevelőkre, lelkeszerekre, gyerekekre, hanem a világméretű feladatokkal megbízott emberekre is.

Isten valóban az egész világ Ura. Hatalmát csak mi képzeljük korlátozottnak, munkáját csak mi kicsinyítjük. Cselekvő Isten. Munkaterülete az egész föld, annak minden ügye, gondja és eredménye. Munkatársa bárki lehet. Eszközeit szabad, korlátlan hatalommal valógatja ki. Megbotránkoztatón kicsinyes dolog lenne, ha egyház keretei vagy templom falai közé akarnánk zárni. Vagy ha azt gondolnánk, hogy csak hívő embereket képes munkájában felhasználni.

Ma úgy áll előttünk a legprofánabbnak tűnő dolog, államhatalom, rend, mint Isten munkájának egyik speciális ága. Olyan keret, amelyben rólunk gondoskodik. Munkájának ez természetesen csak egyik szelete, nem is a legdőntőbb. Nyilvánvaló, hogy szeretetének teljességét az evangéliumban közli, Jézus Krisztusban ajándékozza nekünk. Mindemellett tény marad, hogy gondoskodó szeretetének sok egyéb formája is van. Mai témánk is közéjük tartozik. Anélkül, hogy az első helyre emelnénk,

nem beszélhetünk másképpen róla, mint Isten szeretetének, közöttünk, érettünk végzett munkájának egyik területéről.

Napjainkban egyetlen ember sem élhet idegenként a világban. Nem gondolhat úgy az egész emberiség nagy problémáira, mint űr nem tartozó, számára közömbös dolgokra. Aki nem akarta ezt megérteni politikai kérdésekben, háború és béke egyetemes ügyében, annak is rá kell döb-bennie ma, ha a gazdasági kérdésekre tekint. Kénytelen mindenki tudatosítani, hogy saját élete, holnapja mennyire szoros összefüggésben áll nemcsak hazája, hanem az egész világ jó rendjével. Kétszeresen igaz ez a keresztyén emberekre vonatkoztatva. Sohasem volt igaz, hogy a keresztyén ember idegenként, ide nem tartozó emberként éli napjait várva a jobb hazát. Ma sem igaz. De megértésében talán többet segít mai életünk, mint az évtizedekkel ezelőtti. Ma átéljük az összetartozást, ha csak egy újságot veszünk kézbe vagy híreket hallgatunk. Mennyivel inkább, ha odafigyelve olvassuk ezt a szakaszt. Egész világunknak egyetlen Ura van: Isten. Ő pedig nem úgy Ura a világnak, hogy szereti egyházát és az odatartozókat s itéli a kívülállókat. Hanem úgy Ura, hogy a jó rendet, az élet kereteit létrehozta és őrzi. Ha valakinek kétségtelenül tisztelőben kell ezeket tartania, az a keresztyén ember. Aki nemcsak a törvénynek tartozik felelősséggel és a hivatalnak, hanem Istennek, aki mindezeknek Ura. Így a Pál apostol által megfogalmazott „engedelmesség” nem egyszerűen annyit jelent, hogy nem tehetek mást, elfogadom azt a rendet, amiben élek. Az engedelmesség aktivitást jelent. Úgy végzem a magam munkáját, úgy érdeklődöm a világ ügyei iránt, mint aki Isten rendjében felelősen és tudatosan munkálkodik. Tudja, hogy ő is felelős a világ békéjéért, jó rendjéért, holnapjáért. A tőle telhető módon támogatnia kell mindazt, ami jó. Az egyház egésze ezt régen felismerte, ideje, hogy felismerje az egyén is.

Meg kell tanulnunk a teljes összefüggésben gondolkodni. Valamennyiünk munkája, élete egy láncszem az egészben. A jó rend szolgálata, az „engedelmesség” ott kezdődik, ha felismerjük, hogy a mi munkánk, hivatásunk, feladatunk is szerves része Isten jó rendjének. Ha munkánkat Istentől ránk bízott feladatnak tekintjük, s ennek szellemében igyekszünk helytállni. A beosztottjaink nem „alattvalók”, hanem ránk bízottak. A nyolc óra nem a munkahelyen töltendő idő, hanem a szó szoros értelmében munkaidő. Ha a norma nem a látszat, nem is főnökünk tetszése vagy csúszópénz, hanem a tőlünk telhető maximum. Aki elkezd szolgálni Isten jó rendjében, az nem keresi lázasan a kiskapukat és a kibúvókat, ahol meg lehet szegni vagy tán illik is a szabályokat és a törvényeket. Nem a pálya széléről bírál, kockázatot mit sem vállalva, hanem kritikája a szó nemes értelmében építő. Egyszóval: elfoglalja helyét a jó rend Istentől kapott egészében s mindent megtesz azért, hogy kis és nagy kezekben óvja és védelmezze ezt a rendet.

A keresztyén ember sohasem mozoghat idegen elemként ebben a világban, Isten szeretett világában. A társadalom sem valamiféle kegyelemből fogadja be. Az a keresztyén, aki komolyan veszi Pál apostol mai mondatait, igyekszik azokat végiggondolni a saját helyzetében, az nemcsak megtűrt, hanem értékes, építő, segítő tagja hazájának. A legbecsületesebben tesz érte mindent, amit tehet, hiszen nem embereknek, hanem a gondviselő Istennek tartozik felelősséggel.

Szabóné Mátrai Marianna

SZENTHÁROMSÁG UTÁN UTOLSÓ VASÁRNAP

Dániel 12, 2—3

A feltámadás igéje földi életre bátorít

1. Nemcsak költői szépségű, hanem versszerű is ez a bibliai szakasz. Információkat tartalmaz, de túlzás lenne képeire alapozni a földöntúli élet teológiáját. Ügyelve ennek a veszélynek az elkerülésére, olyan vi-gaszталást és intést (Lelkipásztor 1964, 503—504) csendíthetünk meg az igehirdetésben, melyre érdemes is, szükséges is figyelni.

Nagyobb gazdagságában értjük az alapigét, ha tekintettel vagyunk a teológiatörténeti és a kortörténeti szempontokra is.

2. Igénk a feltámadáshitnek egyik korai megfogalmazása. Más korai kijelentésekkel együtt (Ez 37; Ézs 25,8; 26,19; Zsolt 73,24; 49,16) csak Isten népével kapcsolatban említi a feltámadást. Ebben az összefüggésben azonban azon is el kell gondolkozni, hogy ahol a kegyesek Istent „örök-ségüknek” nevezik, vagy ahol arról szólnak, hogy Isten „mindig” velük van, ott sokszor az Istennel való kapcsolat emberi értelmet meghaladó távlatából dereng valami.

A feltámadáshit bibliai fejlődéstörténetéről szólni, ez nem tűnik hit-ébresztőnek. Aki azonban az emberi vágyat tekinti e hit létrehozójának, annak nem szabad felednie, hogy itt kettős feltámadásról van szó, és nem is úgy, hogy örök életre Isten népe, gyalázatra és örök utálatra pedig a nem-nép. S minéz a Krisztus előtti második század makkabeusi harcai-nak idején, amikor nem fukarkodtak a földi ítélethoztallal sem. Ez a feltámadás tehát Isten ítélete mépén. Az persze elkerülhetetlen, hogy va-lamely csoport saját tagjait tartsa az örök életre, ellenfeleit pedig a gya-lázatra és örök utálatra ébredőknek. Ez az a pont, ahol Dán 12,2—3 új-szövetségi párhuzamai fontos kiegészítéseket tartalmaznak. Jn 5,29 szerint az Emberfia tartja az ítéletet, az ő szavára jönnek elő a sírból az el-hunytak, s az ítélet mértéke a jó és a rossz cselekvése. Mt 13,43-ban, a konkolyról szóló példázat magyarázatában, az Embefia által vetett jó mag az, ami meghatározza az „igazak” szó értelmezését. Az Újszövetség-ben tehát, — nem csak a két idézett hely alapján, — a feltámadáshit és az ítélet Jézus Krisztus személyéhez kapcsolódik.

3. Légüres térben mozog a kijelölt két vers értelmezése, ha nem olvassuk hozzá a megelőző verset, sőt a megelőző két fejezetet is (pél-dául a római katolikus fordításnak a megértést nagyon segítő jegyzetei-vel együtt). Így értjük meg, hogy a feltámadáshit és az ítélet híre is egészen konkrét történeti korra, és Isten népének egészen konkrét lelki helyzetére nézve (11,32—35) szólal meg. A feltámadáshit éppen az evilági társadalmi-politikai küzdelmekben buzdított helytállásra, vigasztalt a vereségekben, noha nemcsak a földöntúli igazságszolgáltatásban remény-kedtek (11,45).

Leszúktjük az „igazságra vezettek” (12,3) szó — a héber *cdq* ige! — értelmét, ha pusztán a tanításra értjük. A makkabeusi harcokban ez nyilván a törvény megtartására irányuló erőszakot is jelentette, leg-alábbis egyesek fülében, ami természetesen őszövetségi gondolkodás. Weltler Rezső így fogalmazott: „akikből már földi életükben világosság lenyűgöző ereje áradt, úgyhogy Isten igazságának hiteles tanúi voltak” (Lp 1964, 504).

4. Ennek az igének van még egy vonása, amelyre éppen egy őszö-vetségi igénél érdemes felfigyelnünk és igehirdetésünk szempontjából tekintettel lennünk. Kettős ítéletről szól a második vers, de a harmadik

vers csak az „okosok” sorsáról szól: nem kérdőjelezi meg a kettősséget, de a hangsúly mégis az „okosokon” és az életen van. Így a perikópa végső kicsengése vigasztalás és bátorítás, nem pedig fenyegetés vagy rémítgetés.

5. *Igehirdetésünk* akkor számíthat a legáltalánosabb figyelemre, és akkor felel meg leginkább az alapigének is, ha az élőknek és az élőkrol beszél valahogy így: A feltámadás ígéje — Isten akarata szerint való — földi életre bátorít.

a) *Életünk távlata? Lesz feltámadás.*

Rövid távú és hosszú távú tervek egyaránt szükségesek, egymásra vannak utalva. Istennek is nemcsak rövid távú tervei vannak az emberrel (az emberi együttélés rendje), hanem hosszú távúak is (feltámasztás). A feltámasztás mond valamit a mában is, a máról is: az ember több mint biológiai, fizikai és intellektuális lehetőségei és korlátai. Az ember több, mint mirigyek váladékával szabályozott organizmus: Isten teremtménye, a vele való közösségre elhívott lény. A kapcsolat Istennel nem szorítkozik hitre vagy hitetlenségre, ajándékai elfogadására vagy segítsége sembevételére, azaz az ember reagálására. Isten nem futó kaland akar lenni az ember életében: feltámaszt. Nem mentőöv, nem lelki vagy fizikai elsősegély, aki mindig a helyszínen terem, ha hívják. Ennél több: életben tart, és újra életre hív, és ez nem a mi akaratunktól függ. Lehet ezt vigasztalásnak tekinteni, lehet ellene tiltakozni és lázadni. Az üzenet egyértelmű: életünknek az az alapvető ténye, hogy élünk, és az a perspektíva, hogy feltámadunk, nem a mi döntésünkön múlik.

b) *Életünk iránya? Lesz ítélet.*

Az oltári lekcio (Mt 24,37—51) az ítélet váratlanságára emlékeztet, de ugyanakkor arra is, hogy az ítéletre a földi életben való helytállással kell készülni. Dán 12,2—3 is, akárcsak más ószövetségi helyek és még inkább az Újszövetség, nem szembeállítja, hanem szorosán összekapcsolja a földit és a túlvilágit. A kapocs az élő Isten, aki ura mindkettőnek, és az ítélet, ahol a földi cselekedetek alapján dől el a túlvilági sors. Ennyiben az ige elsősorban nem arra hív, hogy jól készüljünk fel halálunkra, hanem arra, hogy jól álljunk helyt életünkben.

„Nos, azt mondják, a döntő az, hogy a keresztyénségben a feltámadás reménységét hirdetik, és így igazi megváltásvallás jött ezzel létre. A súlypont a halál túlsó oldalán van. Éppen ebben látom a hibát és a veszélyt. A megváltás így a gondoktól, bajoktól, félelmektől, vágyaktól, büntől és haláltól való megváltást jelent egy jobb túlvilágban. De vajon valóban ez az evangéliumok és Pál Krisztusról szóló bizonyosságátételének a lényege? Kétségbevonom. A keresztyén feltámadás-reménység abban különbözik a mitológikustól, hogy az embert egészen új módon, az ószövetséginél sokkal élesebben földi életébe utasítja.

A keresztyén embernek a megváltás-mitoszok hívóitól eltérően nincs még egy utolsó vészkijárata a földi feladatokból és nehézségekből az örökkévalóságba, hanem a földi életet Krisztushoz hasonlóan („En Istennem, miért hagytál el engem?”) egészen végig kell csinálnia, és csak amennyiben ezt megteszi, van vele a megfeszített és feltámadott, és feszített meg és támad fel Krisztussal együtt. A jelenvaló világot nem lehet időnek előtte eltörölni. Ebben megegyezik az Új- és az Ószövetség. Megváltás-mitoszok az emberi élet határán szerzett tapasztalatokból születnek. Krisztus azonban élete közepén ragadja meg az embert.” (Bonhoeffer, *Widerstand und Ergebung*, Berlin 1961, 182—183.)

c) *Életünk eredménye? Lesz jutalom.*

Bálványokat döntőgető korunkban fénylő okosokról és igazságra vezetőkről beszélni szinte lehetetlen. Nincs olyan nagy ember, nincs olyan odaadó szolgálat, melynél ne lenne kiábrándító emberi gyengeség is. Urunk mértékét ismerve — hegyibeszéd, szeretet kettős parancsa — mi sem beszélhetünk nagy teljesítményeinkről. Még azokon a pontokon is, ahol joggal bizonyosak vagyunk, hogy jó úton járunk, helyesen cselekszünk, elbizonytalanít, megingat az a gyakori tapasztalat, hogy nem látjuk szolgálatunk, bizonyosságunk eredményét. A reformáció tanított meg újra, hogy ne érdemeinkben bízunk, hanem Krisztusban, amikor megmérjük.

De nem Krisztusban reménykedve és bízva, még jobban mint eddig, kellene már most is élnünk? Ez az ige közvetett utalás és bátorítás, hogy lehet az ember „okos”, „sokakat igazságra vezet”, lehet az ember Isten gyermeke: Krisztussal közösségben lehet. Lehet az ember a másik „Krisztusává”. Ha láthatjuk, hogy ez valakin megvalósul, az nagy öröm, hálaért indító ajándék. Ez a jó út, melyen járni kell és lehet. Ne feledjük azonban, hogy a krisztusi út, a szolgálat: tusakodás és kereszt. Ragyogását egyedül Isten gyűjtja meg.

Reuss András

ÁDVENT 1. VASÁRNAPJA

Csel 17, 22—32

Készülés közben

Készülésünkhöz használható Lp. 1958. 1. kk., 65. kk., 193. kk., valamint Lp. 1968. 631.

Pál igehirdetése példaszerű abban, hogy hallgatói meglevő gondjából — hiányából indul ki, ragyogó kapcsolóponttal kelti fel érdeklődésüket, kora szellemi szintjén, ugyanakkor közérthető módon fogalmaz, hallgatói által ismert kútfők idézésével megnyeri jóindulataikat, s természetesen nem hallgatja el magát az evangéliumot, vállalva csak „botrányát és bolondságát” is. Dehát az evangéliumhirdetés mindig kétfelé választja az embereket, azokra, akik elfogadják s azokra, akik felháborodva vagy gúnykacajjal elutasítják. Így volt ez még Jézus igehirdetésénél is (v. ö. Mt 7,24—27, vagy a magvetőről szóló példázat!).

Ezért hibáznánk el feladatunkat, ha homiliásan szinte csak reprodukálnánk Pál igehirdetését, jöllehet bőséges anyagot találhatunk benne akár egy hetes sorozat számára is. Ismerve a mai világot, a mai embert kell új kapcsolópontot találva, a mai kérdésekre választ adva hirdetnünk a páli igehirdetés lényegét, az élő Krisztust, vállalva ezzel azt, hogy így a „teo-lógiáról” a krisztológiára tevődik át a hangsúly, s látszólag a textus egyes versei kimaradnak... Ki-ki vegye nagyképűségnek, bár az igehirdetés állandó rizikóját átélve remegéssel írom le: nem Pálról, nem is Pál szavairól kell prédikálnunk, hanem valahogy úgy, ahogyan maga Pál hirdette igét ma, mai magyar Aeropáguszokon, Mohácsón egy fejlődő kisvárosban, a siklósi vár tövében, Harkányon, a felkapott fürdőhelyen vagy egy kicsi Tsz faluban, Ivándárdán.

Hiányokat pótló adventi Krisztusunk követésre készlet.

Nem irigylem Pál szorongását, amikor Athénben kell prédikálnia. Igaz, akkor a nagy birodalom fővárosa már Róma, de Athén véleménye

formálja a közszolgakodást, ott élnek a vezető filozófusok, onnan viszik — sokszor rabszolgaként — a művelt tudósokat római patricius családok nevelőnek. A piacon nyüzsgő a sok polgár, míg mások dolgoznak helyettük, ők a híreket hallgatják és továbbítják... S most fejlett kritikával lesik, hol lehet a jött-ment idegen („kárógó varjú”) szavába beleakaszkodni? Különben is háborog Pál lelke, a zsidóból lett Krisztus — hirdető, akinek szigorú monotheizmusát felháborítja a pogány oltárok sokasága, az istenek kiábrázolása. Mégis alaposan végignézhette azokat, csak így vehette észre az egyik oltáron a beszédes feliratot: „az ismeretlen istenek”.

Más világot találma Pál közöttünk. Elhagyott oltárokat, kopott templomokat, templom nélküli városokat. A „piacon” ögyelgők büszkén beszélnek neki arról, hogy utoljára akkor voltak a templomban, amikor megkeresztelték őket. „Vendégünk” azt is észrevénné, hogy oltárokat embereknek állítunk, futballistáknak és énekeseknek, sztároknak vagy általában az embernek, esetleg ki-ki önmagának... Bár biztosra veszem, fűrésző tekintettel venné észre, hogy egyikünk-másikunk életének alig belátható helyén, a „csalítban”, ott maradt egy gazdátlan — gazdára váró amolyan „biztonsági” lehetőség, a bezárt — sokszor hangos csapkodással bezárt nagykapu mellett egy kinyitott kiskapu.

1. A ma emberének is hiányzik valaki. Már nem is tudja, kicsoda hiányzik. Amolyan futballbíró, aki sípjába fújva megakadályozhatná, hogy ellenfele lerúgja, lesodorja a pályáról; egy „rendész”, aki igazságot szolgáltatna ellenségével szemben; egy mindenki felett álló főügyész, aki az ellene fordult világban fogná pártját. Valaki hiányzik, s hiánya egyre nehezebben viselhető el. Egy mai költő így vall a hiányról, az egyedüléről, imáttan estéinek sivárságairól: „Egyre mélyebb a kút, melyből estelente / felhúznám az imák enyhétadó vizét; / se esti anya-csók, se égi tente-tente / nincs, mi eloltaná napi poklom tűzét!” (Jékely Zoltán, Imádság, részlet, Lidérc-üző, 32.).

Ki hiányzik? Egy kisfiú válaszol rá, Lóci, Szabó Lőrinc fia, aki azzal állt meglepett apja elé, hogy verset írt. „Hogyan, hiszen még írni sem tudsz?” — „Hát kigondoltam” — volt a felelet. S a vers így szólt: „Az életet adja, adja /egyszerre csak abbahagyja.” „Kiről szól a versed?” — „Istenről”, az a címe, s már nem is kell hozzá más, mert „ez az élet, ebben már minden benne van!” (Lóci verset ír, Összegyűjtött versek, 463).

De van olyan, akinek az ember hiányzik, egy ember — egy igazi barát, megértő társ, mert magányban él, sok csalódás után elhagyottan vagy nagy nyüzsgésben, sok családtag között — mégis egyedül. Az ember hiányzik, az ember, aki nem olyan, amilyennek lennie kellene.

Igaz, egyfelől tele vagyunk dicsekedéssel az emberrel kapcsolatosan, soha nem tapasztalt ütemben fejlődik a tudomány és a technika, rekordokat érünk el sportban és közlekedésben, de ez csak az egyik oldal, a másik oldalon ott vannak az élvonaltól mérhetetlenül lemaradt embermilliók, a szándékos rongálók, a „mélykultúrában” élők, a nemzetközi gengszterek... Szoktunk-e dicsekedni a háborúk vagy az éhség áldozatainak nagy számával, a bepiszkított világgal, az emberokozta sebek áldozataival?

Én, az ember nem vagyok olyan, amilyennek lennie kellene. Aki ismeri önmagát, nem másban keresi a bűnbakot, de önmagában, mint Reményik Sándor: „ha számbevetted mind a vétkeid / szemed, ha met-szőn önmagadba látott: / az ismeretlen sok-sok bűnödért / még mondj el egy pár miatyánkot!”

2. Ebben az ádventet váró világban megszólal valaki: „Én vagyok!” Én vagyok, aki hiányzik nektek.

helyébe lépő új viszony jellemzője. Ez a békeesség minden értelmet felülhalad (Fil 4,7) Részünk lehet benne külső és belső háborúságok közepette is, mert alapja nem bennünk vagy körülményeinkben van, hanem abban, aki önmagával kibékítette a világot (2 Kor 5,18).

A Krisztus által szerzett békeesség azonban túllép az embernek Istennel való kapcsolatán, és *átfogja az egész mindenséget* (Kol 1,15—20). Isten Krisztusban eggyé tette a zsidót és pogányt (Ef. 2,15—16), feloldotta a nemi, kulturális és faji ellentéteket (Gal 3,38; 1 Kor 12,13; Kol 3,11), és megtörte az emberfeletti hatalmak erejét (Kol 2,14). Mert ha Krisztus keresztje által Isten mindenkit ítélet alá rekesztett, s mindenkinek felkínálja kegyelmét, akkor minden feloldhatatlannak tűnő ellentét időszertülné lett.

Krisztus engesztelő műve meghatározza a belőle élő ember *életfolytatását* is. Az Újszövetség etikája mindenestül krisztológiai fogantatású etika¹². Az etikai döntései viszont arról tanúskodnak, hogy krisztológiájának elidegeníthetetlen része Krisztus engesztelő szolgálata, amely *egyszerre példája és alapja is a keresztyén ember életfolytatásának*. „Példát adtam nektek” — mondja Jézus a szolgáló életformáról (Jn 13,15). De ha csak példát adott volna, elviselhetetlen lenne a teher. Példáját csak azok tudják követni, akik maguk is Krisztus szolgálatából élnek. Erre világít rá az adós szolga példázata (Mt 18,21—35), de helyesen exegetálva a Filippi-levél himnusza is az önmagát megüresítő szolgáról (Fil 2,5).

Krisztus engesztelő művéből következik, hogy *aki őt követi, a békeesség embere*. Vállalja a békéltetés szolgálatát (2 Kor 5,18), és békét terem magá körül (Mt 5,9). Bocsnátot kér (Mt 5,25), és bocsnátot ad (Ef 4,22). A békeesség kedvéért vállalja az egyoldalú kapcsolatokat is (Mt 5,44), és nem fizet gonosszal a gonoszért (Rm 12,17). Megvalósítja a gyülekezetben Krisztusnak a nemi, faji, kulturális ellentéteket áthidaló békéjét (Kol 3,15) mégpedig úgy, hogy az erősebb hordozza az erőtelent (Rm 15,1). Végül: amennyiben rajta áll, igyekszik minden emberrel békeességben lenni (Rm 12,18). Mindez azonban nem jelenthet erélytelenséget, hanem a harc helyes megválasztását. A harc csak a gonosz ellen folyhat, és nem az ember ellen, mégpedig Krisztus eszközeivel (Ef 6,10—20).

3. Feszültségek, amelyeket nem szabad feloldanunk

Szemügyre véve a béke ügyének mai állását és az újszövetség bizonyágtételét Krisztus engesztelő művéről, a témánkból adódó legnehezebb feladathoz érkezünk. Fel kell tennünk a kérdést: Milyen kapcsolat van a két szolgálat, a világbéke és az engesztelés szolgálata között? Lehet-e azonosítanunk a kettőt, vagy pedig gondosan meg kell különböztetni őket egymástól?

Ha kétféle szolgálat közé egyenlőségjelet teszünk, helytelen irreális következtetésekhez juthatunk. Nem mondhatjuk például azt, hogy az emberek közötti békeesség szolgálatával eleget tettünk a kiengesztelés szolgálatából adódó feladatainknak, de azt sem, amit nem is olyan régen egy békegyűlésen felszólaló szájából hallottam: a kiengesztelés szolgálata által Istennel békeességre jutott emberek révén a béke problémái maguktól is megoldódnak.

Az ilyen elhamarkodott következtetések nem veszik figyelembe azt, amire többek között Leonhardt Goppelt figyelmeztet: „Krisztus uralma a világban teljességgel kérügmatikus uralom, mivel eszkatologikus és

Krisztus szólal meg, ő az igaz ember, az igazi ember. Barátunk, a bűnösök barátja. Elnyomott nép fiaként született, gyermekkorra egy részét menekülteként idegen országban tölti, falusi mesterember egy olyan világban, amikor a kétkezi munkának még nincs becsülete, vándorprédikátor a büszke templom árnyékában... , ezért érzi őt közel magához minden időskor elnyomott, menekült népe, lenézett embere. Sokat volt egyedül — a pusztában és a kereszten, ezért tudja megosztani a mai magányosok árvaságát. Nézd roppant teherbírását, széles ölelését a szeretetben, Jeruzsálemba megy, ma így mondanánk: „kötött programja van”, s megáll az út mellett ácsorgó vakon született miatt; Izraelbe küldetett, de meghallja a pogány asszony kiáltását; a mennyei Atya eljövendő országáról szól s asztalt terít az éhezőknek.

Ha az igaz ember, az egészen ember mozaikképét összeraknánk a bennünk külön-külön élő vonások alapján, a mozaikképről az ő emberi arca nézne ránk.

S ez az Újtestamentum lapjairól megismerhető názáreti ember, Jézus ezt mondja: „Én vagyok az Isten küldötte, arca, szava és szeretete... Én vagyok az Isten!” Aki engem látott, Őt látta, aki engem ismer. Őt ismerheti meg. Én vagyok, aki ma is élek, ma is meghallom a hiányok között élő ember kiáltását, szeretetemmel kipótolom azokat.

Benne egyszerre az élő Isten s az igaz ember. Ezért nem tudjuk egykönnyen visszautasítani közeledését. Átéltük, amit Reményik fogalmazott meg egyik levelében: „Mi volt az én ún. Isten-keresésem? Az, hogy láttam magam körül embereket, akiknek hitéből szeretet és jószág fakadt, szép és nagy dolgok — iparkodtam én is hozzájuk hasonlítani. Nem sikerült. Most le kellene számolni. Istennel, úgy képzelem, le tudnék valahogy, de nem tudnék azokkal, akik az övéi. S ha velük nem lehet, nem lehet egészen Istennel sem. Nem lehet.” (Id. Lp. 1949. 453.)

Krisztusban megérkezett az Isten, nemcsak az üresen hagyott oltárra, a nyitva hagyott kiskapun a szívünkbe, de gondolatainkba sőt az életünkbe is.

3. Krisztus, az Isten s az ember-Krisztus nem kötelez arra, hogy állandóan füstölögjön áldozatom az oltáron, hogy reggeltől estig a templomban imádkozzam, hálámat ugyan szavakkal is ki kell tudnom fejezni, de az életembe megérkezett ádventi Krisztus első renden követésére készíttet. Hadd fejezzük ezt ki Sík Sándor gondolataival: „egyre előttünk jár egy fehér ruhás férfi, kézenfogva vezet, tikkadt lelkemet felüdíti, álmódó szememet megnyitja, s előre mutat... „Ha megálltam, szemembe nézett / és rám mosolygott szelíden / S belémszállott a Mester Lelke / Ész követem!” (Ketten a Mesterrel, Összes versek, 25.).

Krisztus követése közben emberségemből kivetkezett ember voltomat képére formálja. Ő, aki ma is meg akar állni magányosok, szenvedők mellett... , azt akarja, hogy nevében én álljak meg; ma is segíteni akar a bajbajutottakon, hadd segítsen az én karommal, vállammal, kezeimmel! Ez is feltámadás, nemcsak az, hogy a megfeszített ma úgy szól hozzánk, mint aki él; de az is, hogy a bűn halálából, másokkal szemben érzéketlen, tehetetlen állapotból tevékeny, másokért élő életre hívott elő.

Amikor Pál a feltámadásról szól, gúnykacaj szakítja félbe szavait, többen elfordulnak tőle, egyesek azonban hitet nyernek. Amikor egy mai keresztyén szavaival és életével másoknak szolgál, kinevetetik a maguknak-élők. A Magvető és szolgálói azonban az aratásra néznek, s az az aratás Urának kezében van.

Zászkaliczky Pál

ADVENT 2. VASÁRNAPJA

Zsid 10, 35—39

Advent 2. vasárnapjának homiletikuma

Az ádventi vasárnapok igehirdetéseire készülve különösen is fontos szem előtt tartani az egyes vasárnapok speciális üzenetét, sajátos homiletikumát. Különben könnyen eshetünk abba a kísértésbe, hogy az ádventi vasárnapok csupán a karácsonyra való érzelmi ráhangolódás kedves, de tartalmilag üres és sablonos alkalmává degradálódnak. Ennek szomorú következménye lehet, hogy igehirdető és gyülekezet egyaránt elfárad és kiürül, illetve csömörig telítődik már az ünnepekre. Ez sajnos úgyszólván bekövetkezik az ünnepi előkészületekkel kapcsolatos gyakorlati tenivaló forgatagában (ajándékvásárlás, sütés, főzés stb.), melyek után már semmi újat nem tud hozni a karácsony. Nem szabad, hogy ugyanerre a szomorú sorsra jusson majd karácsonyi igehirdetésünk is, tudniillik, hogy már mindent előre elmondtunk „ádventi előkészítés” címen. Ettől a veszélytől óv meg minket az egyes ádventi vasárnapok világosan elkülönülő jellege, tematikája.

Így köztudottan, a 2. ádventi vasárnap a második ádvent, Jézus visszajövetele felé fordítja tekintetünket. Az első ádventre való hangulatos és kedves visszaemlékezésünket szinte zavarja ennek a vasárnapnak a tömör summázása Agendánkban: „Ítélet előtt, kegyelem alatt.” De nekünk és igére figyelő gyülekezeti tagjainknak éppen erre a kicsit hangulatot rontó és hamis illúziókat romboló figyelmeztetésre van szükségünk. Ez az egészséges, kijózanító hang csendül ki már a vasárnap evangéliumából is, melyet ezúttal az oltár elől olvashatunk majd föl (Lk 21,25—36). Jézus talán kicsit ünneprontó módon figyelmeztet a karácsonyi sürgölődés közepette: „Vigyázzatok magatokra, hogy szívetek el ne nehezedjék mámortól, részegségtől vagy a megélhetés gondjaitól; és nehogy hirtelen leljen meg titeket az a nap...”

Igen, annak a bizonyos napnak meghirdetése, komolyan vétele, következményeinek jelenünkre való lebontása adja ádvent 2. vasárnapjának sajátos üzenetét. S ennek az üzenetnek hiteles továbbadása és őszinte elfogadása komoly hitpróba igehirdető és igehallgató számára egyaránt. Addig ugyanis, amíg csak az első ádvent kedves kulisszái között (pásztorok, királyok, angyalok) barangolnak sokszor kissé gyermekded gondolataink, addig nincs különösebb probléma. „Jézus édes emlékezet”, ahogy Clairvauxi Bernát himnusza is kezdődik, múltunk, gyermekkorunk, tradícióink egy drága darabja, aki azonban jelenünkre és pláne jövőnkre vajmi kevésbé hat. Ádvent 2. vasárnapja ebből a tragikus félreértésből akar kigyógyítani. Jézus nemcsak múlt, hanem jövő is, nemcsak eljött, hanem eljövendő is, aki jelenünket is egyértelműen meghatározza. S ez nem ünneprontó fenyegetőzés, hanem igazi evangélium: Jézus nemcsak „édes emlékezet”, nemcsak múlt hangulat, hanem jelenünket, jövőnket formáló Úr.

Kijelölt textusunk nagyszerűen foglalja össze, hogy az a bizonyos nap, Krisztus visszajövetele milyen életfolytatásra indít a jelenben.

A textus

A 39. vers egyetlenegy kifejezését kibontva szeretném megszólaltatni textusunk mai üzenetét. Igénk keményen elhatárolja magát egy olyan

szerint ma még hazánkban 1470 olyan település van, melynek népessége nem éri el az 500-at. S ezekben még ma is 65 (!) anyagyülekezetet tartunk fenn.

A lelkeszi munkaerő jobb kihasználása, az ésszerűség, a megfogható gyülekezeti lélekszám stb. szükségessé teszi, hogy az összevonások kérdését továbbra is prolongáljuk. Az elmúlt három évtizedben eddig már 61 esetben végeztünk összevonást. S ma már el lehet mondani, hogy a kezdeti gyermekbetegségeket e tekintetben is kihevertük s ma már igen sokoldalú előkészítés után történnek csak gyülekezeti társítások.

Nem azért vonunk össze gyülekezeteket, társítunk egyházközségeket, mert van egy államilag törvényerőre emelt településpolitikai koncepció. De minden gyülekezeti összevonásnál igen is figyelemmel kell lenni arra, hogy társadalmunk funkcionális terveiben milyen szerepet kap egy-egy település.

A lelkeszi utánpótlás, anyagi teherbíró-képesség, jobb munkaszervezés s nem utolsósorban egyházi struktúránk újjáalakulása, a népegyházi forma teljes levetkőzése szükségessé teszi, hogy komolyabb műtéteket is hajtsunk végre. Eközben igen sok kérdéssel találkozunk magunkat szembe. Így pl.: a hagyomány, a gyülekezeti büszkeség, öntudat, a meglévő épületek állaga stb. A népegyházi oldódás egyik legizgalmasabb kérdése: a gyülekezetek nevelése, a régi beidegződések levetkőztetése, az egyházi szolgálatok egyetemességének a megértetése.

G) Egyházunk eszmélkedése a népegyházi formák bomlása közben

A fentiekben már sokoldalúan és mozaikjaiban érintettük ezt a kérdést. Még egyszer nem is ismételjük meg az ott elmondottakat. Helyette megpróbáljuk összefoglalni egyházunknak az útját — ebben az összefüggésben — a népegyházi formák bomlása közt napjainkig. Az első megválasztást egyházunk külső épületében a felszabadulás ténye okozta. De ez csak a későbbiekben lett nyilvánvalóvá. Akkor még tudatilag vagy egyáltalán vagy csak alig volt érezhető az egyházi gondolkodásban, hogy itt valami új kezdődött el, amely éreztetni fogja hatását az egyházi életben is. Különösképpen is nem vált ez tudatossá azoknak az egyházi személyiségeknek a tudatában, akik az evangélikus egyház szolgálatát azonosították a népegyházzal. Akik csak *abban* a formában tudták elképzelni Krisztus egyházának a megjelenési formáját. Amikor megindult a teológiai tisztázódás, azzal egyenes arányban került elő a népegyházi forma továbbvitelének a tarthatatlansága. Ugyanis azt a teológiai gondolkodást, amely erjedésbe hozta egyházunk közgondolkodását a szocializmust építő hazánkban, már nem lehetett beleszorítani egy szűkre szabott, merev egyházi formába. De nem a forma alakította a tartalmat! Egyházunkat nem a forma korszerűtlensége „kényszerítette” bele a teológiai eszmélkedésbe. Hanem az történt, hogy a kitágult teológiai alapnak volt túl szűk a régi forma. A forma mindig másodlagos, s az nem befolyásolhatja a tartalmat, a szolgálat irányát, a küldetés intenzitását. Viszont a tartalom alakíthatja a formára.

A következőkben címszavakban tekintjük át azokat az eseményeket, amelyek a népegyházi forma bomlását előidézték, meggyorsították, illetve egy új struktúra körvonalait formálták.

1. Egyezmény

Az állam és az evangélikus egyház között kötött Egyezményt az elmúlt évtizedek során sok oldalról értékeltük. Kiemeltük annak teológiai értékeit, elemeztük egyházpolitikai, politikai szempontból. Most a nép-

életformától, melyet mind a régi Károly szöveg, mind pedig az új fordítás a „megháttrálás” kifejezéssel jelöl. Vajon mit takar ez a sokat sejtető kifejezés? Az eredeti görög mellett érdemes néhány más fordításban is utána lapozni.

A görög kifejezés igei alakja (hüposztelein) textusunkon kívül mindössze még két helyen fordul elő az Újszövetségben. ApCsel. 20,20-ban, ahol jelentése: valamit elhallgatni, míg Gal 2,12-ben a másoktól való visszahúzódság értelmében fordítja új bibliafordításunk.

Latin megfelelője, a subtrahere és subterfugere igealakok többek között a következő jelentéstartalommal bírnak: alattomban elvonul, megszökik, kivonja magát valamiből, el- és kikerül valamit, valakit.

Tovább gazdagítja a képet Luther fordítása, aki a weichen igét használja, mely a következőket jelentheti: elenged, kitér, lazít. Mellékneves formája így jellemzi a szóban forgó magatartást: elpuhult, petyhüdt. Az új német fordítás (Die Gute Nachricht) a „Mut verlieren” kifejezéssel igyekszik summázni ezt a magatartást, melynek lényege tehát a bátorság elvesztése, egyfajta csüggedt, letargikus állapot.

Az új angol fordítás (Good News for Modern Man) tömören a „turn back” kifejezést használja, mely egyszerűen visszafordulást jelent. Egy rajzzal is illusztrálja ezt a magatartást rögtön a 39. vers alatt. A karikatúraszerűen egyszerű képen egy sziklás hegyoldal látható, melynek tövében egy ember kapaszkodik felfelé. A hegy tülso felé vonzó gazdag táj formájában hívogató a cél, melynek eléréséhez azonban még át kell kelni a meredek hegyen. Továbbmászik vagy visszafordul-e a már úton levő társunk? A rajz nyitva hagyja ezt a döntő kérdést.

Mindezek ismeretében talán már színesebben, plasztikusabban rajzolódk ki előttünk az a magatartás, mely a Zsidókhoz írt levél bizonygatótétele szerint egyértelműen a pusztulásba visz, és világosabban áll előttünk feladatunk is. Nem elég elhatárolni magunkat ettől a torz életstílustól, meg kell mutatni helyette azt az egészséges életvezetést, mely az igazi életre segít.

A szöszék felé

Igehirdetésünk szerkezetének egyik lehetséges formája, hogy három egymásra épülő ellentétpár adja prédikációnk vázlatát.

1. Csüggedés helyett bizalom.

Igénk a pusztulásba rohanó élet gyökerét abban a csüggedt alapállásban látja, mely nem egyszerűen futó hangulat, hanem egyfajta alapvető bizalmatlanságból táplálkozik. Sajnos nem idegen ez az alapállás tőlünk sem, gyülekezeti tagjainktól sem. Egyik oldalon be nem vallott bizalmatlanság Isten iránt, aki ki tudja, törődik-e még velünk, másrészt bölcsnek tartott és nem is titkolt óvatos bizalmatlanság a másik ember iránt, amit valahogy úgy szoktunk „megideologizálni”, hogy csak akkor vagyunk bebiztosítva a csalódások ellen, ha mindenkiről a lehető legrosszabbat tételezzük föl. Igénk ebből a kettős bizalmatlanságból gyógyít, amikor Isten ígéretei felé fordítja tekintetünket, melyek közül a legnagyobb, Jézus Krisztus éppen karácsonykor került „testközelbe” hozzánk. Isten szeretete, megszégyenítő bizalma, ahogy nem tud és nem is akar végleg kiábrándulni újra meg újra elcsüggedő teremtményéből, önthet új, friss bizalmat, hitet szívünkbe a minket és környezetünket egyaránt mérgező csüggedtség helyett.

2. Visszahúzódság helyett állhatatos odafordulás.

Amint az előzőekből már kitudt a csüggedtség, bizalmatlanság nem

csupán ártatlan, futó hangulat, hanem alapállássá csontosodhat, melyből konkrét életfolytatás következik. Ezt mindenekelőtt a passzív visszahúzó-dás jellemzi családban, munkahelyen, gyülekezetben, kisebb és nagyobb közösségekben egyaránt. Természetesen erre a magatartásunkra is tudunk alibit, menteséget gyártani. Hivatkozunk családásainkra, amikor mi köszöntünk előre és vissza se bólintottak, amikor mi kezdeményeztünk és észre sem vették, amikor mi segítünk és meg sem köszönték. Igénk figyelmeztet: „állhatatlanságra van szükségetek, hogy Isten akaratát cselekedjétek...” Mi lett volna, ha Jézus, látva első közeledési kísérletének (karácsony!) rideg elutasítását (betlehemi „fogadtatás”, Heródes gyermekgyilkossága stb.) „sértődötten” kivonult volna a világból?! Aki komolyan veszi a határtalan türelemmel hozzáforduló Isten szeretetét, az mer bátran és nemegyszer egyoldalúan is odafordulni a másik emberhez.

3. Pusztulás helyett élet.

Igénk örömei szerint az ilyen — Istenhez és emberekhez állhatatosan odaforduló, az életet hirdető, védelmező és munkáló tanítványán töltheti be az Úr teljes ígétét. S ez az ígétet nem kevesebb, minthogy már itt a földön teljes, értelmes és tartalmas életet nyerhetünk, melynek távlati szédítőek, hiszen a halálon is túlvezetnek, Krisztus visszajövetelén, a második ádventen keresztül egészen az örök életbe, ahol Isten minden ígérete legmerészebb elvárásainkat is messze felülmúlóan fog megvalósulni.

Igénk csak két lehetőséget ismer: pusztulás vagy élet, meghátrálás vagy cselekvő hit. Amilyen sivár megszegényítése lenne az első ádvent ünneplésének, ha az csak múltba merengő emlékezésben merülne ki, ugyanolyan vétek lenne a második ádvent télen, jövőbe révedő, passzív várása. Stagnálni, ácsorogni nem lehet soká. El kell dönteni még a hegy tővében: megmásszuk-e, ha kell minden áron, vagy meghátrálva visszafordulunk. A képnél maradva; minél feljebb jutunk ezen a hegyen, annál közelebb kerülünk egymáshoz, és Óhoz is. Aki nem vár télenül a csúcsra vagy a hegy túloldalán, hiszen éppen a Zsidókhoz írt levél tesz arról bizonyosságot, hogy Krisztusban olyan hű Főpapunk van, aki „mivel maga is kísértést szenvedett, tud segíteni azokon, akik kísértésbe esnek”, hogy esetleg néha meghátráljanak.

Gáncs Péter

ADVENT 3. VASÁRNAPJA

Kol 2, 1—7

1. Amire az indulásnál figyelünk:

1. A Kolosséi levélben Pál egyetlen célt tűz maga elé: annak a tév-tanításnak a megsemmisítését, amely a gyülekezet hitét és életfolytatását akarja eltorzítani. Minden mondatát ennek a célnak rendeli alá. A levél egyetlen szakaszával sem foglalkozhatunk úgy, hogy megfeledekezünk az apostolnak erről a szándékáról.

2. A tévtanítás lényege: Krisztus uralma nem terjed ki a világmin-denség és az élet valamennyi területére. Ezekben a területeken más hatal-masságok akarata érvényesül, és az embernek mindent el kell követnie azért, hogy megszerezze jóindulatukat.

A tévtanítók rendkívüli ügyességgel és meggyőző erővel fogalmazták meg mondanivalójukat. Ha tömeget nem is tudtak a maguk oldalára állít-tani, érvelésükkel sokakat megzavartak és Krisztushitükben elbizonyta-

lanítottak. Ezek felé olyan szolgálatot kell végezni, és Jézus hatalmát úgy kell bemutatni, hogy „szívük megbátorodjék”.

3. Ajánlatos néhány kifejezést elemezni. A következőkre gondolok: „küzdők” („agóna echó”) — valaki erejének utolsó bevetésével, a végső lehetőleg harcól. „Elfogadtátok” („parelabete”) — A „paralambánó” az egyházi hagyomány átvételének terminus technicus, tkp. az igehirdetés hittel való elfogadását, az evangélium igazságának elismerését jelenti. „Szép rendet” („tén takszin”) — „takszis”: harci rendbe történő felsorakozás. „Szilárdság” („to sztereóma”) — erődítmény. Gondoljuk meg azt is, hogy a két utolsó szó katonai szakkifejezés!

A szakaszban előforduló többi döntő kifejezéssel kapcsolatos tudni-valót megtaláljuk dr. Cserháti Sándor kommentárjában.

II. Ahogyan a vasárnap jellege alapigének irányát meghatározza:

Az oltári ige (Mt. 11,2—10) azt tanúsítja, hogy Keresztelő János elbizonytalanodott Jézus felől. Kétségeit feltáró kérdésére „üzenetet” kap Jézustól. A Keresztelőnek az üzenet alapján kell döntenie: kicsoda számára Jézus? Majd Jézus értékeli Keresztelő János szolgálatát, amelynek legfontosabb mozzanata az volt, hogy az Eljövendő útját készítette elő, amikor igehirdetésével megtérésre szólított fel.

Az egyház „Két ádvent között” (Ágenda!) az evangélium hirdetésére, és az evangéliumtól meghatározott életforma megvalósítására küldetett. Ezt a küldetését csak kísértéseinek leküzdésével tudja teljesíteni. Az egyház megkísértettsége mögött mindig Jézus félreismerése, szolgálatának leszűkítése és, — mint Keresztelő Jánosnál, — a Jézusban való elbizonytalanodás rejtőzködik. Így nekünk is meg kell küzdenünk azért, hogy szívünk megbátorodjék. Újból és újból „át kell törnünk” Krisztushoz. Szüntelenül arra az ismeretre kell törekednünk, amely leleplezi számunkra személyének és szolgálatának a titkát: Krisztus az, „aki Istenne, világra, az emberre, az egyházra, a jelenre és jövőre vonatkozó ismeretek gazdag kincsesládát rejti”. (Cserháti, 98. l.) Az egyedül Krisztusból meríthető ismeret pedig „az embernek Istennel, embertársaival, önmagával kialakítandó helyes viszonyával” (u. o. 99. l.) foglalkozik. Tehát: az egyház igehirdetése által tanúsított és megismertetett Krisztus az egyetlen, akire szükségünk van, aki segíthet rajtunk. Ezért hangsúlyos a figyelmeztetés: „Senki meg ne tévesszen titeket!”

III. A meditáció rövid összefoglalása:

A tévántitók „megtévesztő szavaival” és az azok mögött meghúzódó emberi „bölcseccséggel” és „ismerettel” szembeállítja Pál apostol a Krisztus Úr voltáról bizonyosságot tevő egyházi hagyományt ahogyan azt az igehirdetés által megismerték és elfogadták. Kísértéseink között csak akkor nem szakadunk el Krisztustól, ha szüntelenül tudatosítjuk magunknak: Jézus mindenek Ura, ezért „szava” minden helyzetben megőriz és megtart. Az evangéliumban Krisztus „titka” tárul elénk, általa helyes látásra és helyes életfolytatásra jutunk.

IV. Néhány gondolat az igehirdetéshez:

1. A szavak számunkra nagyon különböző jelentőségűek. Bizonyos emberek szavára sokat adunk: megörvendeztet a dicséretük, elszomorít a rosszsallásuk. Mások véleményével ugyanakkor nem törődünk. Megtörténik, hogy egyszer szomjas lélekkel vágyakozunk emberi szóra, máskor meg menekülünk az emberi szavak áradata elől. Van, amikor emberi szó

áldássá válik számunkra teherhordozásunk közben, és van, amikor alig elviselhető teherrel lesz a szót.

A szavaknak ez az ellentétes jelentősége bizalmatlanná tehet minket a szavak iránt? Semmiképpen sem! Figyeljük Pált: milyen szenvedélyesen ír, amikor tudomására jut, hogy a kolosséi gyülekezetben „megtévesztő szavakra” figyelnek! S hogyan küzd értük? Egészen biztosan imádsággal is, de azzal a levelével is, amelynek szavaival akar hatni rájuk. Az oltár előtti ígéből tudjuk, hogy a talajtvesztett Keresztelő Jánosnak „üzen” Jézus: szavával akarja meggyőzni és megerősíteni. A Feltámadott a szavak útjára küldi tanítványait: „Hirdessétek az evangéliumot!” S a szolgálatuk útján botladozva járó tanítványokat azok a szavak hordozzák, amelyekben nem csupán Jézussal kapcsolatos emlékeik rögzítődtek, hanem amelyekben Jézus él számukra.

Tudhatjuk: van olyan szó, amelyet nem gyöngíthet a szavak értékcsökkenése. Döbbenünk rá: ezt a szót Isten nem tartotta meg önmagának, hanem ránk bízta. Visszaélünk vele úgy, hogy a mi szánkban is „megtévesztővé” válik? Megbecsüljük annyira, hogy általa Krisztus titka nyilvánvalóvá lesz sokak számára? Hogyan kerüljük el a szavakkal való visszaélést? Hogyan valósítsuk meg általuk küldetésünket?

2. Merjük hinni, hogy Jézus Krisztus valóban Úr! Hirdessük! De ezt ne a „bevatottak” gögös öntudatával tesszük, hanem a segíteni akarók alázatos szolgálatkészségével. Az egyház életét végigkísérő hitvallás ne azt fejezze ki, hogy mi nem vállaljuk a másképpen gondolkodókat és elkülönülünk tőlük, hanem legyen annak a reménységünknek foglalatává, hogy mindenkor és mindenütt közel tudjuk az emberekhez Jézust. Ő mindenki számára segítség és lehetőség, szolga és testvér! Úr voltának ez a titka. Nem önmagáért, hanem értünk és minden ember-testvérünkért hatalmas. Koszosz-méretű összefüggésekben szabad gondolkodnunk és hinnünk! Amikor rácsodálkozunk arra, hogy az atommagban a protonok számáraan megváltozása új elemet hoz létre, hogy a Minden-ség mérhetetlen por- és gázfelhői új csillagok születését ígéri, hogy egyetlen parányi sejt billiónyi lehetőség hordozója, akkor lássuk meg, hogy ezekben az eseményekben ugyanaz az Úr van jelen, aki a mi életünket is vezeti. Ő új élet létrejöttét munkálhatja mindenki. Eredet nem lehet meggyengíteni, lehetőségeit nem korlátozhatjuk. Irgalmassága mindig rendelkezésünkre áll. Szeretetéből és kegyelméből élünk mindnyájan.

3. Jézus Úr voltának következményeit vonjuk le személyes életünk és magatartásunk számára. A hitvallás ne elméleti síkon hangozzék, annak gyakorlattá, életformává kell válnia! „Mivel már elfogadtátok Krisztus Jézust, az Urat, éljétek is őbenne.” — hallottuk Pál apostol szavait. A kereszténységem nem lehet az, hogy „Jézust vállalom”, de rajta kívül nem vállalom semmit. Ha valóban „vállalom Jézust”, akkor Istent is vállalom kell. Olyankor, amikor egyáltalán nem értem. Olyankor, amikor nemcsak elgondolkoztató, hanem megbotránkozttató is, ahogyan cselekszik. Abban az esetben is, amikor az elrejtőzött Isten „elfogadhatatlansága” szinte zátonyra futtatja imádságaimat, bizakodásomat, hitemet. A sor azonban folytatódik: ha vállalom Jézust, vállalom kell a világot is. Együttérzően, jószándékúan, segítőkészen, együtt-szenvedően. De még mindig nem lehet megállni: ha vállalom Jézust, vállalom kell az embertársamat is. Míközben nyugós, szeretetlen, hálátlan és ellenséges. Ebben a magatartásban leszünk „mennyei Atyánk fiai” — az „Úr” Jézus „testvérei”!

4. Tudjunk Istennek mindenkor és mindenért hálát adni! Mindnyájan tapasztaljuk, hogy életünkben ránk-ránktörnek olyan dolgok, amelyek elhomályosítják előttünk annak a hitnek a fényét, hogy „Jézus

Krisztus Úr". Ez az „összefüggés” is nemegyszer megtörik életünkben; vállalom Jézust, benne vállalom Istent, a világot, az embertestvért. Senki sem védett ilyen „megüresedéssel”, „kiégéssel” szemben. Életünk veszedelmes szakaszai ezek, és csak a hála szava és magatartása segíthet át mindnyájunkat rajtuk! Ahogyan megköszönjük, amikor Jézus Krisztus életünkben Úr, úgy akkor is köszönetet kell mondanunk, amikor ennek az ellenkezőjét tapasztaljuk, mert — bármennyire hihetetlen — Jézus ekkor is Urunk marad! És amikor senkit és semmit sem tudok vállalni, akkor meg kell köszönnöm, hogy Jézus ilyenkor is vállal engem! Nem haszontalan mozzanatok ezek az „üresjáratok” az életünkben. Ilyenkor nagyon megtanulhatjuk, hogy kicsoda számunkra az Úr Jézus Krisztus!

Bohus Imre

TEPLOMSZENTELESI ÜNNEP

Jeremiás 7, 1—11

Exegetikai összefoglalás

A prófécia Jojákim uralkodásának kezdetén hangzik el (vö. 26,1. kk.) A történelmi helyzet viharfelhőkkel teljes. Egyik oldalon a hanyatló AsszírIA, a másikon Egyiptom. A távoli keleten babiloniaiak, skyták és médek igyekeznek AsszírIA helyébe lépni. Az elkerülhetetlen háborúk közepette a megmenekülést a templom ígéri. Az asszír seregeknek 701-ben Jeruzsálem falai alól való Ézsaiás prófétát igazoló elvonulása és a jósiási vallási, kultuszi reform után a nép egy bizonyos hamis biztonságérzettel telt el: a templomot és Jeruzsálemet nem érheti veszedelem, nem pusztulhat el.

A prófétai ige ezzel szemben a nép magatartásának, beállítottságának gyökeres megváltoztatását sürgeti, mint a száműzetéstől való megmenekedés egyetlen lehetőségét. Nem a templom épülete, hanem a benne valóságosan jelenlevő Isten és a vele való közösség, a szövetség megtartása, az alapja annak, hogy Izrael a neki adott földön lakhassék. Meg kell említeni, hogy éppen az összefüggés szerint indokolt Aqilla és a Vulgata nyomán a 3. versben a Pálffy Miklós által is használt fordítás: „veletek lakozom ezen a helyen”. Az Úr reálpresentiájáról van itt ugyanis végző soron szó (vö. 10—11. versek). Ugyanakkor a 7. versben a „megengedem, hogy ezen a helyen tartózkodjatok” a helyesebbnek látszó. Jeremiás a jósiási reformot nem valóságos mély megújulásnak, hanem a gyülekezet hamis hitbiztonsága és öntudata megerősödését eredményező tényezőnek látja. Ezért az „út és cselekedetek megjobbítást” nem szabad egyszerűen csupán morálisan értelmezni, hanem az a szövetség Istenéhez való odafordulást, az ő akaratával való azonosulást jelent. Természetesen hordozza ez magában az etikai következményeket, Isten Deuteronómiumban kijelentett akaratának cselekvését. A 11. versben a „rablók barlangja” egyrészt a 4. vers szerint jelszószerűen mondogatott „Úr templomával” való ellentétet emeli ki és a szentségtörés döbbenetét keltve tagadja meg benne a reálpresentiát, másrészt a kettős életfelfogás és gyakorlat gátlatlanságát állítja hasonló döbbenetet keltve egy sorba a rablók erkölcsi korlátokat nem ismerő gátlálatlanságával. Talán legélesebben adja ezt vissza a zürichi bibliafordítás: „En is valóban annak látom.” Az Úr háza többé már nem az Úré, hanem önhitt, erkölcsi gátlásoktól mentes emberek, rablók, tanyája, ahol ő nincsen jelen.

A prédikáció felé

Izrael temploma, a Jeruzsálemi szent hely kétségtelen más, mint a mi templomaink. A kultusz középpontja, melynek leglényegesebb eleme az áldozat. A mennyei templom kiábrázolása az Úr trónusával stb. Egy tekintetben azonban el nem hanyagolható kapcsolat van a kettő között, mindegyik Isten kegyelmes jelenlétének színhelye. Izraelé egyedülálló módon az. Éppen ezért megdöbbentő Jeremiás prófétái szava a rablók barlangjáról. Isten ígérete és magát átadó cselekvése, melyben kegyelmes jelen van népe között nem saját maga megkötözése és kiszolgáltatása. Ha szövetsége nem tűnik kötelező erejűnek népe számára, ő sem köntözi meg vele magát. Kegyelmesen jelen van közte, de nem szolgáltatja ki magát neki. Elhagyja azokat, akik megszegték szövetségének feltételeit. Ez az elhagyatás népe számára a pusztulás, szétszórás, száműzetés, fogság. Egyedül ő a megtartó erő és nem a templom épülete.

Az épületet templommá Isten reális jelenléte teszi. Azé az Istené, aki megszólít, kapcsolatot teremt velünk. Azé az Istené, aki a kegyelem és bűnbocsánat Krisztusban adott új szövetségében Atyánknak jelentette ki magát, aki mint Fiú megszólít és hív magához igéjében s valóságos közös-ségre lép velünk a szentségben, s aki mint Szentlélek végzi titokzatosan hitre vezető és Krisztusnál megtartó munkáját. Szent helylé ő maga teszi, aki az igében és a szentségekben közeledik felénk és egygy lesz velünk. Ez azonban azt jelenti, hogy nem mi tiszteljük meg jelenlétünkkel, hanem számunkra megtiszteltetés, hogy beléphetünk ajtaján.

Jeremiás kortársainak nagy tévedése, hogy erről elfeledkeztek. A Jósias király által végrehajtott vallási reform is csak a gyülekezet szentségtelen önbizalmát szilárdította meg. Hamis hitük hamis biztonságérzetet adott nekik. Kegyes jelszavakban kifejezésre jutott biztonságérzetük nagyon is hasonlít az igazi hithez, melyet Ézsaiás próféta sürgetett. Az írás-magyarázók utalnak is erre. Csak éppen arról feledkeznek meg, hogy a hit mindig tudja, hogy Isten kegyelmes válasza és cselekvése számára egyben mindig parancs is. Isten az egész emberre igényt tart. Ő azzal a néppel vállal közösséget, amely szövetségét megtartva színe előtt él. Nem lehet az életet kétféle osztani, szent és profán részre bontani. „Az élet kegyetlenül egységes egész, melyben nem lehet egyszer kegyes, a másik alkalommal pedig erkölcstelen és embertelen életet élni.” (Pálffy) Templomi istentiszteletünk csak akkor igazán tisztelete az Istennek, ha őt életünk minden cselekedetével tiszteljük.

Bár a Jeremiás hallgatónak szemére vetett szavak feltétlenül kelte- nek olyan benyomást, hogy a próféta a pogány kultuszok miatti keserű- ségében szól, mégis tévedés azt gondolni, hogy csakis erre, s az ezzel együtt járó bűnökre utal. Hallgatónak, kortársainak erkölcsi alapállását veszi célba. Azt az alapállást, amely éli életét függetlenül magától Isten akarától, s közben igyekszik őt vallásos teljesítményeivel a maga cél- jaira felhasználni, a maga javára hangolni. Az adott esetben mentsvár- ként használni. Szociális igazságtalanság, embertelenség, lopás, gyilkos- ság, házasságtörés, hamis eskü olyan széles skáláját fogják be az életnek, amely kétségtelenül nemcsak a pogány kultuszokból származik. Az is valószínű, hogy ezek a kifejezések minden kiáltó gonoszságot jelentő voltok ellenére sem feltétlenül nyilvánvaló, társadalmilag is elítélt tette- ket, hanem sokszor az igazság, jog, becsület palástjával takart, vagy gondosan tussolt és elhallgatott cselekedeteket és magatartást jelölnek meg. A gyökere mindennek természetesen az, hogy az élő Úrral való igazi kapcsolat, Isten igazi szeretete hiányzik életükből. Ha a gyülekezet és egyház életében meghidegül, kivész, vagy megszűnik ez a szeretet, ott,

mint táptalajban felburjánzó növényzet, kihajt a titkolt és nyílt, vagy az igazság köntösébe rejtett vétkek, bűnök sokasága. A megkettőzött élet, a szent és profán szétválasztása, és külön való megélése mindig ennek az iránta való szeretetnek, vele való igazi benső kapcsolatnak a hiányából fakad.

A jeremiási prófécia a maga egészében mégsem negatív. Népeinek minden hitetlensége, minden bűne ellenére nem egyszerűen az igazságos és jogos ítélet meghirdetése. Sőt az igazi „megmenekülésre”, a száműzetés, fogság elkerülésére adott egyetlen lehetőség felmutatása. Isten még ad módot erre. Kegyelmes jelenlétét nem vonja meg népétől, ha az megváltoztatja „útját és tetteit”. Hogy lehessenek az ígéretek birtokosai továbbra is azon a földön élve, melyet őseiknek adott, hogy velük lakozzon, arra még mindig van lehetőség. Ő ugyanis még mindig az a változatlanul kegyelmes Isten, aki az ígéretek tette. Igazi mély és belső megújulás az, amelyet ő vár, s mint lehetőséget a próféta által felkínál. Azt várja, hogy beállítottságában, magatartásában gyökeresen megváltozzék, odaforduljon hozzá, akarata, cselekvése az ő akaratába simuljon, azt irányítsa.

Templomszentelési ünnepen ez az indokolatlanul kegyelmes Isten kell, hogy élénk álljon, aki minden bűnünk ellenére kitarja előttünk a lehetőséget arra, hogy ő velünk legyen, velünk lakjon azon a helyen, amelyet az ő házának nevezünk. Az egyetlen lehetőséget arra, hogy ott örök ígérete szerint igéjében és szentségeiben közösségre lépjen velünk. Az az indokolatlanul kegyelmes Isten, aki Fiában, Jézusban egészen reálisan, a test és vér realitásában lett jelenvalóvá ebben az embervilágban. Aki örök ígérettel ígérte, hogy általa az ő jelenlétében, közösségében élhetünk itt és örökké. Van lehetőség rá! Változtassátok meg azért „utaitokat”, azaz magatartásokat, beállítottságokat. Ahogy Pál apostol írja: „Változzatok meg értelmetek megújulásával.” Hogy egész életetek, minden cselekedetetek istentiszteletté legyen.

Bánfi Béla

ARATÁSI HÁLAADÓ ÜNNEP

Péld 30, 5—9

Néhány szó ünnepünkről

Aratási hálaadó ünnep a reformáció egyházaiban meglevő ünnepgyakorlat. Amennyire helyes, hogy van és szükséges is, szinte ugyan olyan veszélyeket is rejt magában. Sokszor az az érzésem, ezzel elintézzük a hála kérdését Isten iránt. Kampányjelleggel. Ezt is letudjuk! S az év többi napján a mindennapi kenyér és a földi javak természetessé válnak.

Egyik jelentős feladata az igehirdetőnek ezen az ünnepen a mindennapi kenyér és ezzel összefüggő adományok kapcsán az állandó hálás életfolytatásra felhívni a figyelmet.

Ezzel függ össze, szükség van a hálaadásra figyelmeztetni, mert bármennyire is természetes, hogy van, mégsem az!

Nem szűkíthetjük a kört pusztán a szűken vett mindennapi kenyérré. Sokkal szélesebb ölelésű a „mindennapi kenyér”, mint ahogy az még ma is köztudatban van.

Viszont ha csak a háláról beszélünk, akkor is célt tévesztünk, hiszen a hála fogalmába beletartozik az aktív cselekvő életfolytatás is.

Néhány szó igénkről

Többet ölel igénk, mint amit aratási hálaadó ünnepen megszoktunk. Többről tesz biznyságot, mint a köztudatban élő „Isteni gondviselésről”. Kitágítja egész életünk minden területére — egészen az üdvösség vonaláig. Ezzel összefüggésben tágítja ki emlékezésünket és hálánkat is.

5—6. vers: Úgy únik, itt nem is kellene felolvasni. Pedig ezek a versek is Isten gondoskodó szeretetét állítják eléink. Gondoljunk a Noénak adott ígéretre, vagy — még inkább — Jézus szavára: „Én veletek vagyok minden napon.” (Mt. 28,20). Szava igaz: lehet szavára, ígéretére építeni, hiszen velünk van, őrzi, védi, óvja népét — természetesen az egész világ összefüggésében — és Ő lát el mindennapi kenyérrel is. De sokszor vonjuk ezt kétségbe! Egyszerűen azért, mert saját szavunk, életfolytatásunk ennek ellenkezőjéről tanúskodik és ezt a képet vetítjük rá Istenre is. Valljuk-e életünkkel, amit olyan gyakran énekeltetünk gyülekezetünkben: „Szava meg nem csal soha.” (376. 2. vers.)

7. vers: Lehet az Istent kényszeríteni? Fenyegetni? Lehet Vele alku-dozni? Nincs ott ez a farizeusi gondolkodás sok gyülekezeti tagban és lelkészben még ma is? „Ha nem adod, cselekszed meg, akkor én se...” Bármennyire is tagadjuk — sokszor kísért ez a gondolkodás. Igénkben azonban nem ilyen „fenyegetésről” van szó. Sokkal inkább arról, hogy Isten szava igaz, tehát ígéretét betartja, vagyis kérhetem bátran, teljes bizalommal, mert mindent a javamra, életemért cselekszik ma is.

8/a. vers: „Hiábavaló és hazug beszéd” vasárnapunk összefüggésében nem egyszerűen a nyelv bűneit veszi célba — arra is gondolni kell —, de a hálaadás összefüggésében azt hangsúlyozza ma nekünk: Tudjak hálát adni szavaimmal is Isten gondoskodó szeretetéért. Lássam meg és valljam meg: Ő visel gondot rólam is. „Az Úr gondot visel...” (371. ének).

8/b—9. vers: Tulajdonképpen ezek a versek tartoznak szorosan vasárnapunk mondanivalójához. Add meg Uram munkám gyümölcsét. S ebben a kérdésben benne foglaltatik mindaz, amire a mindennapi kenyér kapcsán Luther a Miatyánk 4. kérése kapcsán felhívja a figyelmünket. — S ehhez tegyük hozzá a Miatyánk 6. kérését: „Ne vigy minket kísértésbe” — s ennek magyarázatát. Erről a kéréséről az alábbiakban részletesebben lesz még szó.

Néhány gondolat a mindennapi kenyérről

Gondoljuk végig ismételten Luther magyarázatát, mai összefüggésekben is!

Tudjuk-e naponta mindazt, amit jelent hálával venni?

Isten gondoskodó szeretetét látjuk a mögött, amink van, amit munkánkkal elértünk?

Erre a pontra is hangsúlyt kell tenni: munkánk gyümölcsként jelentkezik Isten gondoskodása. (Mi munkánk és másoké!) Munka nélkül szerzett anyagi javak istenítése folyik, sok gyülekezeti tag — és lelkész — gondolatában. Hogyan lehet még kevesebb munkával még többet szerezni? Ez semmiképpen nem nevezhető keresztyén gondolkodásnak.

Mindennapi kenyér az, ami a test és élet fenntartásához és táplálá-

sához szükséges! Ma hazánkban többé-kevésbé anyagi gondok nélkül élünk. Kenyergondja nincs ma hazánkban senkinek. Sokkal inkább a meg nem elégedettség veszélye és kísértése uralkodik. (Jó értelemben helyes a meg nem elégedettség: hogy még jobb, még megalapozottabb legyen életünk.)

De az a vonal, hogy nekem legyen több, nekem nem elég amim van, arról igénk így vall: „hogy jóllakva meg ne tagadjalak”. Vagyis a mindennapi kenyér „hajszolása”, a még több kell szembeállít Istennel — hálaadatlanúságra serkent, de szembeállít embertársaimmal is.

Aratási hálaadó ünnep kapcsán szükséges a mindennapi kenyér mai értelmezésének szem előtt tartása, mert ezen a ponton sok „tévhit” uralkodik bennünk.

Hiszen ide tartozik a másik ember kenyere, a világ békéje, az emberiség fejlődése, de a saját városom, községem, sőt gyülekezetem fejlődése és előmenetele is.

Vázlat kísérlet

Hálaadásunk ezen a napon nem lehet kampányszerű. Kenyerünkért, az évi termésért sem! Csak akkor igaz és helyes ha a hálaadás meghatározza egész életünket, életfolyamattá válik. Akkor helyes, ha egy állandó kapcsolatot jelent Isten és köztem.

1. Látjuk-e Isten gondviselő szeretetét a kenyér mögött?

Ma természetesnek vesszük, hogy van kenyérünk. Ezzel kapcsolatban mindazt, amire szükségünk van életünk fenntartásához. Természetes, hogy bemegyünk a boltba, és megvesszük, amire szükségünk van! — Milyen felháborodottak tudunk lenni, ha valami nincs, vagy hiánycikk!

Kenyér mögött csak az emberi munkát látjuk sokszor, ami összehasonlíthatatlanul könnyebb mint volt korábban. (Pl. mezőgazdaságban aratás és egyéb munkák.) Sőt sokszor gondoljuk, hogy az ember hatáskörébe tartozik már egyértelműen a terméseredmények irányítása is (öntözés stb.).

De valóban csak ennyi a kenyér? „Isten szava színigaz, paizs ő.” Emberi erőfeszítés, munka, technika stb. kell, ez is Isten ajándéka. De Isten áldó szava, hűség szerete nélkül mindez nem sokat ér.

Látjuk-e, hogy minden tudásunkkal, „hatalmunkkal” együtt is, mennyire esendők és segítségre szorulóak vagyunk? Ha nem így lenne már rég megoldottuk volna a világban levő összes problémát (éhség, háborús feszültségek, társadalmi ellentétek stb.).

2. Vesszük-e megelégedéssel a mindennapi kenyeret?

Újságban, rádióban, tv-ben sok — szinte számtalan — gazdasági bűncselekménnyel találkozunk. Okuk: még többet szerezzek, még büntetést áran is. — De nem kell ilyen szélsőségekre gondolni: Nem vagyunk tele gazdasági összefüggésekben — főleg egyéni élet terén — elégedetlenségekkel?

„Munkánk, hivatásbeli hűségünk alapján megilletne mindaz, amink van? — Nem sokszor az a helyzet, hogy munkánk után még ennyit sem érdemelnénk? (Régi közmondás jut eszembe: „Aki nem dolgozik, ne is egyék!” — fordítsuk le ezt mai értelemben!)

Isten munkánkon keresztül — és mások munkáján keresztül gondoskodik mindennapi kenyérünkről. Ma valóban mindenkinek megvan az,

amire szüksége van? — Fogadjuk megelégedettséggel, már csak azért is, mert nem egészen természetes ez. (Főleg, ha egy kicsit szétnézünk a világban! Ma is milliók éheznek.) Itt kapcsolódik a következő gondolat:

3. Kenyerünk és mások kenyere.

Lehet világtávlatokban is kérdés ez — szükséges is, hogy legyen. Nehéz elviselni a gondolatot, hogy mi tonnaszámra pocsókoljuk a kenyeret és mások felfordulnak az éhségtől.

De arra is gondolni kell a saját környezetünkben, népünk összefüggésében is ránk bízott a másik kenyere is. Csak akkor kérhetjük Isten: „Adj annyi eledelt, amennyi szükséges”, ha becsületes munkánkkal fáradozunk mások kenyéréért, egész népünk javáért.

Hálát adni a kenyérért ezen a vasárnapon csak úgy lehet, hogy a hálaadásunk még aktívabb, becsületesebb munkára ösztönöz, ha az „imádkozzál és dolgozzál” gondolat arra ösztönöz, hogy hálánkat Isten iránt a hétköznapi életben végzendő becsületes helytállással „rójuk” le. Így nem válik kampánnyá a hálánk.

Ifj. Kende György

Egyháztörténeti évfordulók

A jozefinizmusról

A Türelmi Rendelet előtörténetéhez

A jozefinizmus: II. Józsefről elnevezett irányzat, amelynek célja a felvilágosult abszolutizmus, az uralkodó reformtörekvéseinek megvalósítása volt. Ez az irányzat már Mária Terézia uralkodásának utolsó éveiben jelentkezett, és II. Lipót uralkodását is jellemezte.

A francia felvilágosodás — Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Popeo és az ún. enciklopédisták, valamint a különböző szellemi-filozófiai irányzatok képviselőinek működése nyomán — hasonlóan a renaissance-humanista törekvésekhez, nem maradt egy nemzet sajátja. A gondolati szabadság és a liberalizmus meghirdetése az élet minden területére: antifeudális és antiklerikális (elsősorban Róma-ellenes) volt. Leleplezte az elnyomást és a képmutatást. Forradalmak a felvilágosodás jegyében a „szabadság, egyenlőség, testvériség” jelszavakkal adták meg programjukat.

A francia felvilágosodás hatása nem egy országban a legfelső államvezetésben is megmutatkozott: II. József, Nagy Frigyes, II. Katalin személyében. Látták a meglévő állapotokat, segíteni akartak, de ez a segítségük, formára és tartalomra nézve, egyaránt eltérő volt. Nálunk a felvilágosodás alapján indult el a jozefinizmus, amely egyszerre mutatott pozitív és negatív sajátosságokat.

Kétségtelen, hogy II. József liberális egyénisége nálunk új irányt szabott a fejlődésnek. Nem koronáztatta meg magát, hogy uralkodásában ne érezze a törvényhez kötöttséget. Amitől anyja még irított, és tanácsosai befolyására tartózkodott, annak II. József merészen nekivágott: dacolt a pápával, a katolikus klerussal, és uralkodása végén — a nemzettel...

Már Mária Terézia néhány vallásügyi reformját is II. József kezdeményezte. Igyekezett anyját is felszabadítani a pápai és a klerikális befolyás alól. Az a tény is, hogy Mária Terézia uralkodásának végén jelentkezett az autonóm egyházpolitikai irányzat, nagy részben az akkori trónörökösnek, II. Józsefnek köszönhető. Vallástoleranciájának értékes dokumentuma a Türelmi Rendelet.

Halála előtt egy hónappal — a vallástoleranciával és a jobbágyság helyzetével kapcsolatos rendelkezéseit kivéve — rendeleteit, intézkedéseit visszavonta. A Türelmi Rendelet — amelyet II. Lipót törvénybe iktatott — a hosszú üldözések után a vallásszabadság biztosítója lett.

200 évre visszatekintve: a jozefinizmus jelentős megújulási irányzat volt, eredményeivel és hibáival együtt és, mint az egyházon kívüli irányzat jelentkezett, filozófiai, szociológiai és politikai indítókokkal.

Dr. Barcza Béla

TARTALOMJEGYZÉK

ORSZÁGOS LELKÉSZKONFERENCIÁK GYENESDIÁSON

Népegházi formák bomlása és gyülekezeteink (Dr. Karner Ágoston) — — — — —	577
Krisztus engesztelő műve és a béke szolgálata (Dr. Cserháti Sándor) — — — — —	595

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Jelentés az Evangélikus Teológiai Akadémia 1978/79-i tanévéről (Dr. Muntag Andor) — — — — —	605
Presbitereknek, presbiterokról, presbiterektől — Az evangélikus presbiter szolgálata (Dr. Kiss István) — — — — —	611

KÖNYVSZEMLE

Két év — egy kötetben (Dr. Fabiny Tibor) — — — — —	619

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 22. vasárnap (Fehér Károly) — — —	621
Szentháromság után 23. vasárnap (Szabóné Mátrai Marianna)	622
Szentháromság után utolsó vasárnap (Reuss András) — —	625
Ádvent 1. vasárnapja (Zászkaliczky Pál) — — — — —	627
Ádvent 2. vasárnapja (Gáncs Péter) — — — — —	630
Ádvent 3. vasárnapja (Bohus Imre) — — — — —	632
Templomszentelési ünnep (Bánfi Béla) — — — — —	635
Aratási hálaadó ünnep (Ifj. Kendeh György) — — — — —	637

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

A jozefinizmusról (Dr. Barcza Béla) — — — — —	Borító III

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István
A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint
Csekk száma: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.
Telefon: 142-074
Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya
79.2521/2-10 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató
Indexszám: 26 451
ISSN 0133—2821